

ספר התקצירים

יו"ר הכנס: ד"ר פאולה פדר-בוביס

יו"ר הוועדה המדעית: פרופ' מיה לביא-אג'אי

חברי/ות הוועדה המדעית (לפי סדר א"ב):

פרופ' סראב אבו רביעה-קווידר (חינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב) * פרופ' אלן מוריה (מדיניות וניהול מערכות בריאות, אוניברסיטת בן גוריון בנגב) * פרופ' ברכה אלפרט (חינוך, מכללת בית ברל) * פרופ' גיא אנוש (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת חיפה) * פרופ' יניב בלחסן (ניהול, אוניברסיטת בן גוריון בנגב) * פרופ' משה בן-סימון (קרמינולוגיה ומנהל פל"א, אוניברסיטת בר-אילן) * פרופ' הדס גולדבלט (סיעוד, אוניברסיטת חיפה) * פרופ' אפרת הוס (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת-בן גוריון בנגב) * פרופ' חנה הרצוג (לימודי נשים ומגדר וסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב) * פרופ' תמר זילבר (מנהל עסקים, האוניברסיטה העברית) * ד"ר מיכל חמו (תקשורת, המכללה האקדמית נתניה) * מריאלה יאבו (גאוגרפיה ופיתוח סביבתי, אוניברסיטת בן גוריון בנגב ומכון ברוקדייל) * פרופ' דלית יסעור-בורוכוביץ (קרמינולוגיה ועבודה סוציאלית, המכללה האקדמית עמק יזרעאל) * ד"ר חגי כץ (מנהל עסקים, אוניברסיטת בן גוריון בנגב) * ד"ר יעלה להב רז (סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן גוריון בנגב) * פרופ' עינת לחובר (תקשורת, המכללה האקדמית ספיר) * פרופ' עמיה ליבליך (חינוך, הקריה האקדמית אונו) * ד"ר מאיה מאור (סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת אריאל בשומרון) * פרופ' אורן מאירס (תקשורת, אוניברסיטת חיפה) * ד"ר מני מלכה (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב) * שרית נבון (תקשורת, אוניברסיטת בר אילן) * פרופ' חיים נוי (תקשורת, אוניברסיטת בר אילן) * ד"ר יובל סער-הימן (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב) * ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל (עבודה סוציאלית, המכללה האקדמית ספיר ומכון מופ"ת) * פרופ' חנה עזר (חינוך, מכללת לוינסקי) * ד"ר חיה פאסיק (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת אריאל בשומרון) * פרופ' הללי פינסון (חינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב) * ד"ר עדי פינקלשטיין (סיעוד, המרכז האקדמי לב) * פרופ' עינת פלד (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל-אביב) * ד"ר כלנית צאלח (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב) * פרופ' נעמה צבר בן-יהושע (חינוך, אוניברסיטת תל אביב) * שרונה צדוק-רוזנבלוט (מדיניות וניהול מערכות בריאות, אוניברסיטת בן גוריון בנגב) * פרופ' עירית קופפרברג (מכללת לוינסקי) * פרופ' לאה קסן (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב ומכללת לוינסקי) * פרופ' מיכל קרומר נבו (עבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב) * פרופ' אורית קרניאלי-מילר (חינוך רפואי, אוניברסיטת תל-אביב) * ד"ר ענת רוזנטל (מדיניות וניהול מערכות בריאות, אוניברסיטת בן גוריון בנגב) * ד"ר לאה שגריר (מכללת לוינסקי) * ד"ר נור שמעי (עמיתת מחקר מכון חרוב ובית הספר לקרמינולוגיה, אוניברסיטת לסטר) * פרופ' רבקה תובל-משיח (פסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן).

חברי/ות הוועדה המארגנת (לפי סדר א"ב):

רותם אבגר; ד"ר שני דליות (יו"ר); עדי עקריב; ד"ר עמי פומרנץ; רו"ח שרונה צדוק-רוזנבלוט

אירועים מרכזיים

סטיגמטה علامات

הצגת יחיד על כלא, עבריינות

וסימנים בגוף

שחקנית יוצרת: שולמית קיציס | במאית: הדס
סלבסט | תלבושת: עדיאל אריאל | תאורה: איתמר
הורי | קריינות: דן עופרי | מוזיקה: דנה אייזן

יום רביעי, 19:00

מליאת פתיחה

Drawing straight lines along
blurred boundaries: Qualitative
research, patient and public
involvement in medical
research coproduction and co-
design

Professor Louise Locock

יו"ר: ד"ר פאולה פדר-בוביס

יום רביעי, 12:00

מליאת סיכום

מה קורה אחרי שהמחקר מסתיים?
המחויבות האתית והחברתית שלנו
כחוקרים. ואת איכותניות.

יו"ר: פרופ' מיכל קרומר-נבו
בהשתתפות: פרופ' חנה הרצוג, פרופ'
טוביה חורב, ד"ר עמי פומרנץ, ד"ר נור שמעי

יום חמישי, 16:15

פנים של קרבה וריחוק במחקר איכותני

יו"ר: פרופ' מיה לביא-אג'אי
בהשתתפות: פרופ' עינת פלד, ד"ר יעלה
להב רז, פרופ' ויקטור פרידמן, גב' נוגה
פרידמן, ד"ר חנין שיבלי

יום חמישי, 12:00

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 101

איזון מרחק וקרבה במחקרים על זנות ועבודת מין: אתגרים מתודולוגיים ואתיים

יו"ר המושב: איילת פריאור, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב

רציונל המושב

תהליכי מחקר בתחום הזנות ועבודת המין כרוכים באתגרים מתודולוגיים ואתיים מרובים. דילמות אתיות מלוות את החוקרות. ים בתחום בכלל שלבי המחקר השונים: בחירת אוכלוסיית המחקר, גיוסה למחקר, בחירת מידת השיתוף של משתתפות. פי המחקר בשלבי המחקר השונים ועוד. כמו כן, חוקרות. ים בתחום הזנות ועבודת המין מצופות להתמקם פוליטית וערכית בזירת המחקר הסבוכה שבתוכה הן. ים פועלות. ים, ולעתים אף נדרשות. ים לאקטיביזם של ממש. התמקמותן. ים ופעילותן. ים בזירה הפוליטית עשויות לעצב באופן מכריע את המחקרים אותן. ים. ים מבקשות. ים לערוך, ואת יחסי האמון עם אוכלוסיית המחקר. במושב זה אנו מבקשות להציג ולדון במגוון אתגרים מתודולוגיים ואתיים עמם אנו מתמודדות, כמו גם באופנים השונים בהם אנחנו פועלות כדי להתמודד איתם, כחלק ממחקרנו השונים בתחום הזנות ועבודת המין. אנו מאמינות כי דיון זה עשוי להיות מעשיר ומשמעותי עבור חוקרות. ים אחרות. ים בתחום מחקר זה, ועבור חוקרות. ים בתחומי מחקר משיקים העוסקים בנושאים רגישים, מתויגים, מוסתרים ונפוצים מבחינה פוליטית.

אתגרי קרבה ומרחק בשדה מחקר רגיש

ד"ר יעלה להב רז, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן גוריון

מחקר בשדות רגישים ואף נפיצים, מזמן אתגרים מרובים, הן מתודולוגיים והן רגשיים. באמצעות התבוננות רטרוספקטיבית אוטו-אתנוגרפית ביקורתית בלמעלה מעשור של עבודת מחקר אתנוגרפית בתעשיית המין, בהרצאה זו אבקש להעלות שאלות על אודות המשמעות הפוליטית והמוסרית של העבודה האתנוגרפית בשדה מחקר רגיש ואדון באופן בו משמעות זו נגזרת ממיקומי הקרבה והמרחק של החוקרת עצמה ביחס לשדה בתוכו היא פועלת.

במהלך ההרצאה אראה כיצד השהות בשדה למול ההתרחקות ממנו מייצרת אתגרים שונים עבור החוקרת. בעוד אתגרים הקשורים לקרבה ושהות בשדה העלו את הקושי לא להישחק רגשית כמו גם כיצד ניתן לפעול כחוקרת בשדה פוליטי מקוטב, אתגרים הקשורים למרחק מהשדה נקשרים הן לאופי הפעולה במרחבים אקטיביסטיים והן למבנה האקדמיה הניאו ליברלית. מתוך ההבנה כי "מחקר הוא תהליך, לא מוצר" (England, 1994:82), תרגול רפלקסיבי שהוא הכרחי ליכולת להעריך באופן ביקורתי את תפקידן של חוקרות בהקשר המחקרי, מצריך התרחקות מהשדה בכדי לייצר מרחבי שיקוף. מרחק זה מנוגד בתכליתו הן למרחב האקטיביסטי התובע מהחוקרת אמירות ברורות, חדות ומהירות והן למרחב האקדמיה הניאו-ליברלית המאדיר קריטריונים של תפוקה-לפרסם כמה שיותר, כמה שיותר מהר ורק בבמות נחשבות. במסגרת ההרצאה אציע כי מכלול אתגרים אלו ואף הניסיונות להתמודד עימם מתפקדים בו בזמן ככלים רבי עוצמה בתהליך יצירת הידע, אך גם מנגנוני כוח הטומנים בחובם סכנה לאיבוד זהותה וקולה של החוקרת ואולי אף למחקר הפמיניסטי בכללותו.

תגמול כספי למשתתפות המחקר- המתח בין עשיית טוב ליצירת סיכון נוסף במחקר עם נשים בתעשיית

המין/זנות

ד"ר נור שמעי, הפקולטה לעבודה סוציאלית, המכללה האקדמית אשקלון

הקריאה 'לקדם או לעשות טוב באמצעות המחקר' בכלל ובפרט בעבודה סוציאלית, אינה חדשה. עם זאת, האתיקה המחקרית דורשת מאיתנו לשוב ולדון בכך שוב ושוב. בעוד שרבים יסכימו עם המטרה האתית של עשיית הטוב, המשמעות של מהו 'הטוב', מי אלו שעבורם יש להביא את הטוב, ומהם הדרכים שיש לפעול באופן המקדם טוב – נתונים לוויכוחים ולמגוון רב של תשובות.

בהרצאה זו אדגים את האופן שבו 'לקדם או לעשות טוב' התבטא במחקר עם עובדות מין/נשים בזנות בישראל ובאנגליה, ובמיוחד אעסוק בפעולה של הענקת תגמול כספי למשתתפות על השקעת זמןן והידע שלהן במחקר באמצעות השתתפות בראיון.

להענקת תגמול כספי במחקר ישנן מספר סיבות, ביניהן: הגדלת מספר המשתתפות למחקר, והאמונה כי המשתתפות צריכות לקבל תמורה על זמןן, על המאמץ והידע שלהן. כמו כן, במחקר עם אוכלוסיות במצבי פגיעות והדרה חברתית תשלום הינה הדרך להכרה ביחסי הכוח הלא שוויוניים בין החוקרת למשתתפות. זאת באמצעות פעולה, גם אם מינימלית, לשינוי אי-השוויון המובנה. עם זאת, פרקטיקה זו מלווה במחלוקות אתיות ומתודולוגיות במחקר עם אוכלוסיות במצבי פגיעות והדרה, ובפרט עם עובדות מין או נשים בזנות. החששות המלווים את הענקת התגמול הכספי למשתתפות נוגעים בעיקר להשפעה על ההסכמה החופשית להשתתפות במחקר. כלומר, הסיכון ללחץ מיותר או החשש כי המוטיבציה העיקרית להשתתפות היא קבלת התגמול הכספי. לצד החשש מיצירת סיכון או נזק למשתתפות המחקר, נטען כי משתתפות המתמודדות עם התמכרות לסמים לדוגמה, תשתמשנה בכסף לפעילות 'בסיכון גבוה', כגון רכישת סמים.

בהרצאה זו אציע דיון מתודולוגי ואתי בהענקת תגמול כספי למשתתפות המחקר, תוך התבוננות על האופן בו פעולה זו מעוררת את המתח בין קרבה ומרחק מעשיית הטוב וגרימת נזק במחקר.

בין צופה לבין משתתפת- ריחוק וקרבה בתצפיות משתתפות במסגרת לצעירות.ים בזנות

דניה קורן שמשוני, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב

בהרצאה אדון במורכבותם של היחסים שנרקמים בין חוקרות למשתתפות המחקר בהקשר הייחודי של תצפיות משתתפות במחקר על חוויות ההיעזרות של צעירות.ים בזנות. התצפית המשתתפת, שמטרתה בין היתר הייתה לגייס משתתפות.ים למחקר ראיונות, הביאה עמה מורכבויות אתיות. הנוכחות הקבועה והמתמשכת במסגרת חירומית לצעירים.ות בזנות ייצרה קרבה אשר בלעדיה קשה מאוד לגשת לצעירות.ים ולכן היא כמעט הכרחית לשם ההזמנה לראיון. מנגד, נוכחות זו עוררה חשש בקרב הצעירות.ים מעמדה "נצלנית", במסגרתה אני כחוקרת, לכאורה מתקרבת רק על מנת "להשיג את מבוקשי", קרי, לגייס משתתפות למחקר. כך, השהות במסגרת החירומית וקיום התצפית המשתתפת מייצרות תפקיד כפול – מחד הייתי 'מתנדבת' שמגיעה למסגרת בעבור הצעירות.ים ומבקשת לייצר קשר וקרבה, ומאידך, 'חוקרת' אשר "צריכה מהן משהו". אותו תפקיד כפול חיבל לעיתים באפשרותי לפתח יחסים עם הצעירות.ים כמו גם באפשרות לגייסן למחקר, וחייב חיפוש מתמיד של איזון בין התפקידים. ככל שעבר הזמן, המורכבות האתית התחדדה; הצעירות.ים, ששמעו בהתחלה מהו תפקידי אך נדמה היה ששכחו, למדו להכיר אותי כמתנדבת והתפתחו ביננו יחסי אמון וקשר. ככל שהעמיק הקשר, גם מצידי, התחבטתי האם וכיצד עליי להזכיר ולהנכיח את תפקידי כחוקרת, ומהו האיזון המקצועי והאתי הנכון שיש לשמור עליו במסגרת היחסים הקרובים שהתפתחו בין הצעירות.ים לביני. שאלות אתיות אלו התחדדו ביתר שאת לנוכח רגישותה של האוכלוסייה, והמורכבות הרבה שנושאים כמו יחסים, אמון וניצול מהווים עבורה.

בהרצאה אדון באתגרים המתודולוגיים והאתיים הכרוכים בעריכת תצפית משתתפת כחלק ממחקר על צעירות.ים בזנות, ובמיוחד באתגר הטמון במציאת איזון בין תפקיד החוקרת הצופה, לתפקיד המתנדבת המשתתפת.

כיצד מייצרות קרבה כשרק רוצות להתרחק? חוויות מראיונות עם גברים שמשלמים על מין

איילת פריאור, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת תל אביב

בניית ראפורט, והניסיון לייצר יחסי קרבה ואינטימיות עם משתתפי המחקר, נתפסים כצעדים הכרחיים לקיום ראיונות איכותניים פורים ועשירים. תחושת הקרבה נחשבת קריטית במיוחד כאשר נושא המחקר רגיש והדיון בו הוא אינטימי וחשוף. האפשרות לייצר קשר קרוב ואינטימי מבוססת, לרוב, על תחושות של אמפתיה, לעתים גם הזדהות, כלפי משתתפי המחקר. אולם, כיצד ניתן לייצר אינטימיות שכזו כאשר אנחנו כחוקרות לא מרגישות אמפתיה או הזדהות כלפי אוכלוסיית המחקר? מה קורה לשאיפה לאינטימיות כאשר אנו רוצות להרחיק את עצמנו מהמראיינים שלנו וממעשיהם? האם אכן האינטימיות הכרחית לקיומם של ראיונות איכותניים רגישים וחשופים?

על בסיס ניסיוני במחקר מבוסס ראיונות עם גברים שמשלמים על מין, אציע את האפשרות כי אינטימיות ואמפתיה יכולות להתקיים לצד סלידה. תחושות של קרבה ושל מרחק כלפי מראייני המחקר הן אינן בהכרח שני קצוות מנוגדים. למעשה, אני טוענת כי אלו תחושות שיכולות להתקיים זו לצד זו, ולהצטלב באופן מורכב. מתוך כך, האינטימיות יכולה להתבסס גם במקרים בהם קיים רצון עז לשמור על מרחק. בנוסף, אציע כי חוסר אמפתיה ותחושת ריחוק ממראייני המחקר הינם ידע שמלמד על התופעה הנחקרת ולא בהכרח מכשול בדרך לראיון "מוצלח". להבנתי, במקום להתאמץ לייצר אינטימיות וקרבה באופן כפוי ולא אותנטי, עלינו כחוקרות להישיר מבט אל הריחוק ולהתבונן באומץ על מה הוא מלמד אותנו על חייהם של המראיינים, בתוך ההקשר של נושא המחקר.

במסגרת ההרצאה אציע תובנות מתודולוגיות ביחס לאתגרים הכרוכים בקיום ראיונות איכותניים עם אוכלוסיית מחקר או משתתפים ספציפיים אשר מעוררים בקרב החוקרות תחושות קשות של ריחוק וניכור.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 102

"דברים שרואים מכאן לא רואים משם": לחקור ידע מניסיון אישי בבריאות הנפש

יו"ר המושב: ד"ר רננה שטנגר אלרן

דילמת החשיפה העצמית של עמיתים עם ידע מניסיון בשירותי השיקום בבריאות הנפש בישראל-

השלכות על מקבלי השירות, הארגון והעמיתים עצמם

ענבר אדלר בן-דור, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

להשתלבות עמיתים עם ידע מניסיון בשירותי בריאות הנפש יתרונות רבים למקבלי השירות, לארגונים ולעמיתים עצמם. במהלך 15 השנים האחרונות מאות אנשים עם ידע מניסיון השתלבו כעובדים בשירותי בריאות הנפש בישראל. רובם המכריע כצרכנים נותני שירות בתפקידים מסורתיים (כחונכים, מדריכים, סומכים) ואינם בהכרח מזדהים כבעלי ידע מניסיון, אלא משתמשים בו לפי הצורך ולפי ראות עיניהם. החל משנת 2005, ביוזמת משרד הבריאות, החלו חלקם לעבוד בתפקידים ייעודיים לאנשים עם ידע מניסיון. כתוצאה מכך, התהווה בישראל מצב ייחודי בו מספר גדול של אנשים משמשים בתפקידים מגוונים ומבטאים רמות חשיפה עצמית ושימוש בידע מניסיון מגוונים.

מטרה: המחקר ביקש לבחון מהי נקודת המבט של אנשי מקצוע, קובעי מדיניות ועמיתים עם ידע מניסיון אודות המאפיינים של תמיכת עמיתים בישראל כיום?

שיטה: מחקר איכותני אשר כלל 6 קבוצות מיקוד ו-5 ראיונות חצי מובנים עם 46: עמיתים מומחים, צרכנים נותני שירות, אנשי מקצוע בתחום השיקום בבריאות הנפש וקובעי מדיניות. בין השנים 2018-2020 במסגרת מחקר בינלאומי רחב: UPSIDES יישום תמיכת עמיתים לפיתוח והעצמת שירותי בריאות הנפש. המפגשים נותחו באמצעות ניתוח תוכן תמתי.

ממצאים: נמצאו 3 קטגוריות מרכזיות:

1. יתרונות השימוש בידע מניסיון
2. אתגרים בעבודת עמיתים עם ידע מניסיון
3. גורמים מקדמים יישום והטמעה בשטח

ההרצאה תתמקד בדילמת החשיפה העצמית, משמעויותיה והשלכותיה. דילמה ייחודית להקשר הישראלי שהעיסוק בה תפס מקום משמעותי בקבוצות המיקוד ובראיונות.

מסקנות: כדי לממש את הפוטנציאל הגלום בידע מניסיון חשוב להיות מודעים להשלכות המורכבות של המצב הקיים בו החשיפה היא חלקית ויש ניסיון, בדרך כלל ללא הצלחה, לשלוט בה. זאת לצד הבנה של עדינות ודינמיות תהליך החשיפה לכל הצדדים. מורכבות הזו מעלה גם צורך בהכנה, ליווי, למידה, הכשרה והדרכה ייחודיות לכל הגורמים במערכת.

פרספקטיבות וחוויות של מקבלי שירות אשר השתתפו בהתערבות תמיכת עמיתים בשירותי בריאות

הנפש: ממצאים איכותניים מתוך תת מחקר המתבצע במסגרת פרויקט בינלאומי – UPSIDES: יישום

תמיכת עמיתים לפיתוח והעצמת שירותי בריאות הנפש

גב' אלינה גריזמן, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן גוריון

עמית נותן שירות הינו אדם עם ניסיון חיים של קשיים נפשיים הנמצא בשלבי החלמה מתקדמים המועסק על מנת לתמוך באנשים אחרים במצבים דומים. בעשור האחרון, תמיכת עמיתים עוברת התרחבות מואצת, עם זאת בסיס הראיות ליעילותה של תמיכת עמיתים לא עמד בקצב ההתרחבות המהירה. תת מחקר המתואר בתקציר הנוכחי התבצע במסגרת פרויקט בינלאומי : UPSIDES - יישום תמיכת עמיתים לפיתוח והעצמת שירותי בריאות הנפש. כחלק מהפרויקט, עמיתים נותני שירות עברו הכשרה אודות התערבות חדשה של תמיכת עמיתים אשר פותחה ויושמה במדינות מתפתחות ומפותחות. מטרת:

1. להעמיק את הבנת החוויה הסובייקטיבית אודות השפעות חיוביות ושליטיות של התערבות תמיכת עמיתים עבור מקבלי השירות אשר השתתפו בהתערבות UPSIDES.
 2. להעמיק את ההבנה אודות המרכיבים הייחודיים בעבודת עמיתים שתרמו למקבלי השירות. מתודה: שיטת המחקר הנה "שילוב שיטות מחקר (Mix Methods): בסיום ההתערבות ראיינו 6 מקבלי שירות. המשתתפים נבחרו על פי הציונים הגבוהים והנמוכים ביותר בציון ממוצע של המדד הכללה חברתית והמדד . Brief INPIRE בוצעו ראיונות עומק חצי מובנים.
- ממצאים: זיהינו את הפרספקטיבות והחוויות של מקבלי השירות, אותם אירגנו בשלוש 'קטגוריות על' מרכזיות: תיאור חוויה סובייקטיבית של (1) תחושת העצמה, (2) החלמה ו (3) הכללה חברתית. בנוסף לשלוש קטגוריות המרכזיות לעיל, עלתה התייחסות מצד המראיינים לעקרונות פעולה של העמיתים המנחים אשר סייעו להשגת התוצאות המיטיבות. עקרונות פעולה אלו מאורגנים תחת 3 תמות מרכזיות- התערבות מילולית, התערבות התנהגותית וכן אווירה ומבנה של החברותא.
- מסקנות: הממצאים מספקים הבנה עמוקה אודות החוויות היומיומיות של מקבלי השירותים אודות קבלת התערבות תמיכת עמיתים ועמדותיהם אודות שילוב עמיתים בתוך מערכות בריאות הנפש. כל אלו מקדמים את הבהירות של התרומות הייחודיות של ההתערבות והן את האתגרים מהפרספקטיבה הייחודית והסובייקטיבית של מקבלי השירותים.

בשסיפור אישי הופך לידע מקצועי: חוויותיהן ותפיסותיהן של משתתפות הקורס "הפרקטיקה המקצועית"

שבידע מניסיון"

גב' נטלי יקירה ארליך, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן גוריון

המחקר נעשה בשיתוף בין בית ספר הארצי לשיקום, שילוב והחלמה בבריאות הנפש בקריה האקדמית אונו, משרד הבריאות אגף שיקום בריאות הנפש ואוניברסיטת בן גוריון בנגב, המחלקה לעבודה סוציאלית. מטרה: במחקר זה ביקשנו ללמוד אודות חוויותיהן ותפיסותיהן של משתתפי הקורס "הפרקטיקה המקצועית שבידע מניסיון" שהתקיים בשנה האקדמית תשפ"א (2020-2021) באמצעות פלטפורמת ZOOM במסגרת בית הספר הארצי לשיקום, שילוב והחלמה בבריאות הנפש, הקריה האקדמית אונו. התמקדנו בקורס זה כמקרה בוחן (Case-Study) הכלל מערך מולטי-מודאלי במטרה להעמיק את ההבנה אודות החוויה האישית הכוללת, רפלקציה עצמית ותהליכים פנימיים נוספים, למידה והתנסות במודל 'הפרקטיקה המקצועית שבידע מניסיון' וכן, החוויה הקבוצתית והתהליכים הקבוצתיים. מתודה: באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים עם חלק ממשתתפות הקורס (5) ומנחות הקורס (2), כמו גם בחינת תוצרים משני שיעורים (בתחילה ובסיום הקורס), בהם התקיים דיון רפלקטיבי מבוסס שאלון עמית מובוון החלמה (ROPP) העוסק במוטיבציות, מיומנויות ויחסים המבטאים מצבים אופטימליים בעבודת העמית (Moran, 2017).

ממצאים: קורס זה תומך בהבנייה וביסוס זהות עמית נותן שירות חדשה, ברמה האישית והמקצועית גם יחד. תהליך העיבוד הפנימי מתרחש באמצעות הכנסת סדר בסיפור האישי, שימוש בנרטיב האישי והתנסות במודל ובטכניקות נוספות. זאת לצד ביסוס התפקיד ופיתוח כלים רפלקטיביים לניהול מיומנויות עזרה מבוססות עמיתות ומובוונות החלמה (Grundman, Edri & Stanger Elran, 2020).

ייחודו של מחקר זה בכך שהוא התקיים בגישת מחקר פעולה משתף (Research Action Participatory), המשתתפות בו הן בעלות השפעה על עיצוב הידע והפרקטיקה וכן על פיתוח מקצועי של עמיתים בישראל (Krumer-Nevo, 2009 ; Bennett & Roberts, 2004 ; Kemmis & McTaggart, 2000). מערך המחקר ושאלות המחקר עוצבו בחשיבה משותפת עם בעלות עניין וביניהן גם מפתחות הקורס והחוקרת שהן כולן עובדות עם ידע מניסיון. יתרה מכך, הפעולה המחקרית עצמה הינה חלק מתהליך הפקת ידע חדש והמשתתפות שותפות לעיצובו של המודל התיאורטי שהתגבש במהלך מסע זה (Baum, MacDougall, & Smith, 2006).

"להחזיק בשני הכובעים במקביל": חוויות של קרבה וריחוק בקרב עובדים בבריאות הנפש שהם בני

משפחה למתמודדים

מר דן שוחט, תכנית "צרכנים נותני שירות", החוג לבריאות נפש קהילתית, אוניברסיטת חיפה.

ספרות ענפה דנה באנשים העוסקים בתחומי הטיפול והעזרה בעקבות חוויות אישיות של קושי ופגיעות. התייחסות מיוחדת ניתנת לאנשי שיקום וטיפול בעלי ידע מניסיון, שחוו בעצמם התמודדות עם מגבלה נפשית, ויש להם היכרות מוקדמת עם מערכת בריאות הנפש כצרכנים, כמטופלים וכמאושפזים (להלן: מתמודדים). אולם עובדים בבריאות הנפש המכירים את המערכת כבני משפחה למתמודדים – נחקרו מעט. מחקר זה התמקד בחוויות, האישיות והמקצועיות, של אנשי שיקום וטיפול בבריאות הנפש, בעצמם בני משפחה למתמודדים, ובאופנים בהם חוויותיהם האישיות והמקצועיות, כבני משפחה וכאנשי שיקום וטיפול, נשזרות זו בזו.

מתודה: המחקר נערך בשיטה האיכותנית במסורת הפנומנולוגית. ראיונות עומק חצי מובנים נערכו עם 15 אנשי שיקום וטיפול בתחום בריאות הנפש העובדים בתפקידים שונים: עובדים סוציאליים, פסיכיאטר, מדריכי שיקום וחונכים, שהם בני משפחה מדרגה ראשונה – אחים, בנים או הורים למתמודדים. ניתוח הנתונים התבצע באמצעות ניתוח תמטי.

ממצאים: מניתוח הנתונים התגלו שלוש תמות העוסקות בתפיסות הרטרוספקטיביות של משתתפי המחקר בנוגע לסיבות שהובילו אותם לעבודה בבריאות הנפש; בבחירותיהם השונות בנוגע לחשיפה כבני משפחה למתמודדים במרחבים האישיים והתעסוקתיים; ובהשפעות החוזרות של העבודה בבריאות הנפש על היחסים במשפחה.

דיון: בקרב בני משפחה למתמודדים העובדים בתחום בריאות הנפש מתקיים קשר סבוך, דו-כיווני, בין חוויות אישיות-משפחתיות וחוויות מקצועיות-תעסוקתיות. לצד המורכבויות, מזהה ערך מוסף, כמו מוטיבציה ייחודית לעבודה התובענית בתחום זה. הצטלבות זהויות המרואיינים כבני משפחה למתמודדים וכעובדים בתחום בריאות הנפש יצרה מתח מתמשך בין קרבה וריחוק, הן כלפי מקבלי השירות והן כלפי עמיתים לעבודה, בהיבטים כמו דילמות על מידת החשיפה האישית, גבולות מעומעמים בין הסיפור האישי לסיפור מקבלי השירות, ובנוכחות חוויות קודמות של פגיעה מצד מערכת בריאות הנפש במהלך העבודה באותה המערכת כיום.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 103

יחסי מנחה-מונחה באקדמיה ובמערכת החינוך

יו"ר המושב: חנה עזר, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

תפיסות מנחים וסטודנטים את הליך ההנחיה בעבודת מחקר מתקדמת

ד"ר רחל שגיא ופרופ' חנה עזר, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

מחקר משולב זה מוצג במסגרת מושב מלא המתמקד ביחסי מנחה-מונחה במחקר ובפיתוח קהילה מקצועית, מתוך בחינת סוגית הקירבה והריחוק במערכות היחסים ובמקביל – בהליכי המחקר. הנחיית עבודות מתקדמות בהשכלה הגבוהה היא תחום נחקר ומשפיע על הסטודנט, יותר מכל הגורמים המעורבים בעבודת תזה, ביניהם גורם הסטודנט, הגורם המחלקתי-מוסדי וגורם הכתיבה (Sverdlik, Hall, McAlpine & Hubbard, 2018). במהלך עבודת המחקר עובר הסטודנט תהליך 'היעשות איש אקדמיה', במהלכו מתפתחת זהותו כחוקר וכאיש אקדמיה (McAlpine & Amundsen, 2011). הנחיה אפקטיבית היא גורם קריטי בהצלחה של הסטודנט להשלים עבודת מחקר מתקדמת (Zheng et al., 2020), ונמצא קשר מובהק בין תפקיד המנחה לבין ביצועי הסטודנטים (Hadi & Muhammad, 2019). אולם, פחות נחקרו תהליכי ההנחיה ויחסי מנחה-מונחה.

לאור זאת, שאף המחקר לבחון תפיסות מנחים וסטודנטים אודות הליך ההנחיה והכלים להנחיה, כגון המשוב, באמצעות מחקר משולב, כמותי ואיכותני. המטרה נבדקה באמצעות שאלון זהה, מבוסס ספרות המחקר בתחום, וראיון פנומנולוגי עם מנחים. הממצאים מראים, שההנחיה והמנחה נתפסים כחיוניים לתהליך עבודת המחקר בעיני שתי הקבוצות, אולם מבחינת הסטודנטים לחיוניות זו גבול מסוים, כדי לאפשר להם בעלות על המחקר והתפתחות כחוקרים עצמאיים. ההנחיה נתפסת כקונסטרוקטיבית וכממוקדת במיומנויות מחקר וכתיבה ובתקשורת בינאישית תומכת, והמשוב הוא כלי מרכזי בהנחיה (Bastola & Bhandari, 2021). בחלק האיכותני בראיונות, שזימנו התבוננות רפלקסיבית בתהליך, נמצא, שלמשוב שלושה ערוצי-תקשורת: בעל פה, בכתב במייל וכהערות כתובות על-גבי הטקסט. המשוב הכתוב ניתן בשני מישורים: קונסטרוקטיבי, לקידום החשיבה וההבניה כחוקר עצמאי, באמצעות שאלות ותהיות, ומישור הוראתי-מנחה, שבו מציגים ומדגימים דרכים לכתיבה אקדמית.

השלכות המחקר רלוונטיות למנחים באקדמיה ולאופי ההנחיה האפקטיבית, וגם למנחים בבתי-הספר התיכוניים, הנדרשים להנחות עבודות חקר במסגרת הרפורמה החדשה.

מסע ההנחיה לתזה – סיפור מקרה

פרופ' אילנה מרגולין, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

ההרצאה הנוכחית היא מחקר נרטיבי עצמי, המתאר סיפור מקרה של הנחיית סטודנטית לכתיבת-תזה במסגרת לימודי התואר השני בתכנית למידה והוראה במכללה לחינוך. סיפור מסע-ההנחיה הוא הזדמנות להתבוננות רפלקסיבית של נושא הקרבה והריחוק ביני, המנחה, לבין הסטודנטית, המונחה, תוך התמודדות עם דילמות ואתגרים רבים בעידן של היפר חיבוריות.

הסוגיה הראשונה שעלתה טרם ההחלטה על כניסה לתהליך היא הזרות המוחלטת וחוסר ההיכרות הקודם שלי עם הסטודנטית, שלא השתתפה בקורסים שלימדתי ולא ידעתי מי היא, מה הם כישוריה, תפיסותיה, או בסיסי הידע שבאמתחתה, עליהם נוכל לבנות את התהליך. יתירה מכך, הסטודנטית באה מהמגזר הממלכתי דתי בעוד עיסוקי שלי רב השנים בפרקטיקה של סטודנטים ושל מורים בבתי-ספר היו רובם ככולם בחינוך הממלכתי.

דילמה מרכזית, שהעסיקה אותי לאורך כל התהליך, הייתה עד כמה לסייע לסטודנטית להפוך להיות לומדת עצמאית וחוקרת בזכות עצמה, או, לחילופין, להתמקד בעיקר באיכותה וברמתה של עבודת התזה. הדילמה הזו נובעת בעיקר מהמתח בין תפיסתי היוטוגית, לפיה הסטודנטית מובילה את הלמידה שלה, ואני כמנחה מלווה אותה בהתאם להתקדמותה ולצרכיה, לבין הצורך להפיק בזמן קצוב עבודת-מחקר איכותית ומעמיקה ברמה גבוהה.

דילמה נוספת נובעת מן ההקפדה על הדיאלקטיקה בין התיאוריה לבין הפרקטיקה תוך שיטוט וחיפוש חומרים מתמשך, למול חובותיה המרובות של הסטודנטית כמורה, מחנכת ומרכזת פדגוגית. לאורך כל הדרך שאלתי את עצמי, עד כמה להתקרב ולסייע במציאת-חומרים, בשליחת-מאמרים, בשיתוף מחקריי שלי ועד כמה לשמור על ריחוק ועל עצמאותה של הסטודנטית.

אתגר משמעותי נוסף היה הריחוק הפיזי והקרבה הדיגיטלית, כשההנחיה התנהלה מרחוק במסגרת הזום וההתכתבויות באמצעות כלים שונים, ללא יכולת להיפגש פנים-מול-פנים ולבנות מערכת יחסי-קרבה, וכמובן, הבחירה במתודולוגיה של מחקר פעולה, שהיוותה נושא זר לסטודנטית.

אין חכם כבעל ניסיון – בנייה והובלה של קהילת למידה ועשייה

גב' אילה הר-אבן, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

המחקר הוא מחקר פעולה, שנערך כעבודת-תזה לתואר שני במכללה לחינוך. המחקר מציג מודל רב-שלבי של בניית קהילת-למידה מקצועית בבית-ספר יסודי. חקר-המקרה הוא מחקר יישומי, שהתמקד בקידום קהילה מקצועית באמצעות מערך יחסי קרבה וריחוק ביני, החוקרת והרכזת הפדגוגית בבית-הספר, לבין צוות מורים מוביל. מהלך מחקר הפעולה סייע לי ולצוות המורים לחולל שינוי בתרבות-הלמידה וההוראה בבית-הספר באמצעות הצמחת-מנהיגות מבוזרת ובניית-קהילה מקצועית לומדת. מגפת הקורונה היוותה הזדמנות להתמודד עם אתגרים מורכבים כמו תחושת בדידות מקצועית של המורים והצורך בפיתוח מנהיגות מובילה בבית-הספר.

טרם בניית-הקהילה נדרשו ממני מאמצים רבים: גיוס המורים והקמת צוות-מוביל, יצירת-מנגנונים וכלים ויצירת-קשרים פנים בית-ספריים וחוץ בית-ספריים לקידום הלמידה. אולם, כיוון שאחד המאפיינים המרכזיים של קהילה מקצועית לומדת הוא שיתוף-הפעולה בין המשתתפים, האתגר המרכזי היה ליצור שותפות משמעותית ביני, חוקרת ובעלת תפקיד בבית-הספר, לבין המורים ובינם לבין עצמם, ולגייסם לקחת חלק פעיל בקהילה ובמחקר המלווה.

הקהילה המקצועית ומחקר הפעולה היוו מנגנון להתנהלות שיח רפלקטיבי שעודד אצלי ואצל המורים התבוננות רפלקסיבית בתהליך, בחן באופן ביקורתי ומתמשך את העשייה והלמידה והביא לשיפור בר-קיימא בהוראה. המורים למדו דרכי-הוראה חדשות, שהתאימו לעידן היפר-החיבוריות וסייעו להתמודד עם הריחוק שנכפה עליהם. אני, כרכזת פדגוגית וכחוקרת, יצרתי מערכות יחסים עם המורים, באופן אישי ובקבוצות, עודדתי אותם לקחת על עצמם תפקידים נוספים ותמכתי בהצמחת מנהיגות-הביניים.

השפעה משמעותית של הקהילה התגלתה אחרי תום-המחקר, כשהתחולל אירוע קריטי, בו מנהל בית-הספר עזב באופן מפתיע בתחילת שנת-הלימודים, ומנהיגות-הביניים היוותה מערך תמיכה בצוות, שהמשיך להוביל את בית-הספר ולהתמודד עם עזיבת-המנהל.

התובנות מהמחקר ממשיכות לחלחל ולתת פירות גם היום. מנהיגות-הביניים בבית-הספר ממשיכה להתפתח, וכן שגרות-עבודה המשלבות למידה וחשיבה רפלקטיבית באופן שוטף ממשיכות להתקיים ולהעמיק.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 104

בפנים, בחוץ, ובין פנים לחוץ: סוגיות בהתמקמות החוקרת

יו"ר המושב: פרופ' רבקה תובל-משיח

רציונל המושב

התמקמות החוקרת מול משתתפות מחקרה היא נושא שנידון רבות בספרות, וזכה להמשגות רבות כמו חוץ ופנים, קרבה ומרחק, זרה ושותפה ועוד. המשגות אלו חולקות ביניהן את התפיסה הפולרית, הרואה במושגים אלו שני קצוות של רצף אחד הנע בין הזר למוכר, ובין הדומה לשונה. במושבנו, נבקש לסבך (complicate) תפיסות אלו, ולהציע שמושגים אלו יכולים לדור בכפיפה אחת, ואף להתקיים כשני צירים נפרדים. ארבע המציגות במושב, כולן דוקטורנטיות חברות מעבדת מחקר אחת, התמודדו כל אחת עם סוגיות הדמיון והשוני מול משתתפות מחקרן, וכל אחת מהן תציג דילמה שעלתה ממחקרה וכיצד התמודדה עימה. אסתי וגה תדבר על מחקרה על אימהות חרדיות לילדים שנפגעו מינית, ועל סוגיות אתיות וכפל מחויבויות ממקומה כחוקרת בתוך ומחוץ לקהילה. נעמי עיני תדבר על מחקרה על התמודדות בני אמצע החיים עם אובדן הוריהם, שאליו יצאה מתוך חוויתה האישית, ותדון בשאלה את מי יצאה לחקור- את עצמה או את משתתפי המחקר, וכיצד משרטטים את הגבול בין מחקר לטיפול. ליקה חציר תציג את הדילמות ממחקרה על התמודדות בני נוער עם ניהול עצמאי של מחלות כרוניות, שאליו יצאה מהיכרותה כאם לילד המתמודד עם סוכרת נעורים, ותדון ברפלקטיביות כמושג מפתח בתהליך המחקר. ענת רביב מייצגת בהצגתה את הקצה השני של הרצף, של עמדה רחוקת חוויה, ותציג את התמקמותה (positioning) כחוקרת מערבית שבחרה לחקור אימהות באיי פיג'י המוסרות את ילדיהן מרצון לאחרות. מתוך הדיאלוג הפנימי בין זהויותיה השונות, בחנה ענת את מודל האימהות הפנימי שממנו יצאה לדרך, ובהרצאתה תתאר את המפגש בינו לבין מודל האימהות השונה שפגשה. רבקה תובל-משיח תהיה המתדיינת, ותציע את השימוש בפסיפס כמטפורה חדשה לדיון בסוגיות של דמיון ושוני בין משתתפות המחקר והחוקרת.

"סומכות עליך שלא תוציא דיבה" - על כפל נאמנויות וסוגיות אתיות כחוקרת על הציר 'בפנים בחוץ'

אסתי וגה, התכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן

המחקר שלי עוסק בתופעת הפגיעות המיניות בילדים במגזר החרדי מנקודת המבט של האימהות ובהקשר לשלושה צירים: נתונים על היקף התופעה, היבטים של תפיסות ועמדות של אימהות על חינוך למוגנות וכן התמודדות עם התופעה בהיבט חברתי ואישי. משתתפות המחקר הן נשים חרדיות שהן אימהות. המחקר נעשה במתודולוגיה מעורבת (Mixed Methods), אשר מאפשרת לבחון את התופעה בפרזימות מחקריות שונות ובכך ללמוד על התופעה מהיבטים שונים.

בהרצאה אבקש להתמקד בתהליך המחקר מנקודת מבטי כחוקרת אשר נמצאת בעמדה שבחלקים ממנה היא 'מבפנים' - כמי שגדלה מתוך המגזר החרדי ובחלקים 'מבחוץ' - כחוקרת במסגרת לימודי באוניברסיטה. בהרצאה אתייחס למשמעויות של העמדה הזו ובעיקר לסוגיות שעלו במהלך ביצוע המחקר אשר נוגעות להיבטים האתיים ועל השפעתן על תהליך הכתיבה. סוגיות נקשרו בעיקר למאפיינים של החברה הנחקרת - החברה החרדית כחברה סגורה ולנושא רגיש ומושקף כמו פגיעות מיניות. כחוקרת נתקלתי בשאלות אתיות שהשפיעו על תהליך הכתיבה, כשמצד אחד נתפסתי בעיני הנחקרות כמישהי כמוהן אשר אמורה להיות נאמנה לבקשה הגלויה והסמויה שלהן ש'לא להוציא את דיבתה של החברה' ומנגד, הרצון להחיל תהליך מחקרי שמאפשר את חופש המחשבה והכתיבה לפרשנות ולהצגת התופעה.

כמו כן, בין נושאי המחקר, ישנה התייחסות לשפה התרבותית בה האימהות החרדיות מדברות את תופעת הפגיעות המיניות ואת השפעת התרבות על הרגשות שלהן שבאה לידי ביטוי בהתמודדות עם הפגיעה. במהלך ההרצאה, ארצה לדון בתהליך המקביל בין ניתוח הממצאים שעלו בהקשר זה, בהקבלה לאותן סוגיות אתיות שהעסיקו אותי ואשר אפשרו לי גם אצלי, כחוקרת, להבין את הסוגיות האתיות דרך בחירת השפה שלי בכתיבת המחקר ועל הבנה טובה יותר של משמעות הרגשות התרבותיים שהובנו אצלי כחוקרת - על תרומתם ועל המגבלות האפשריות שיכלו להשפיע על הכתיבה.

רק על עצמי לספר ידעתי? מתח אתי סביב ראיון נרטיבי של בן/בת דמותי

נעמי (יפה) עיני, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן

מחקרי בוחן התמודדות של אנשים באמצע החיים עם אובדן הוריהם. גיבושו התבסס על אובדן אישי של שני הוריי, שנחווה על ידי בעצמה והשפיע עלי באופנים שונים ובזירות חיים מגוונות. המחקר, מחקר משולב, כמותי ואיכותני, מבקש לעמוד על מאפייני התופעה ולהבין את השלכותיה על בני אמצע החיים. חלקו האיכותני, כולל 29 ראיונות נרטיביים דו-שלביים מקוונים עם משתתפים בני 41-60 שאיבדו הורה או שניים, שנה לפחות מקיום הריאיון.

בהרצאה אתמקד בריאיון הנרטיבי ובמיצוב המאתגר והקונפליקטואלי שלי במהלכו, כחוקרת החוקרת במובנים רבים את עולמה שלה ומהלכת על חבל דק בין אובייקטיביות לסובייקטיביות, בין ריחוק וקרבה. האם אני חוקרת את עצמי או את התופעה אותה בקשתי לחקור? האם עיבוד האבל המתחולל בתוכי במהלך ולאחר הראיונות, מעיד כי מבחינה אתית ומתודולוגית, מוקדם היה מדי היה לבצע את המחקר האמור? כיצד אוכל להבחין בין חוויתי האישית לחווית המרואיינים? האם ביקורת ושיפוטיות נובעים ממני כלפי מרואיינים המדגימים תגובות אבל הפוכות משלי? סוגיות אתיות ומתודולוגיות עולות מן המחקר ומציפות שאלות, אודות היתרונות והחסרונות, האתגרים וההזדמנויות הטמונים בראיון של משתתפים בעלי מאפיינים דומים במידה נכרת למאפייני המראיין/ת והסיטואציה הנחקרת. בנוסף, אופיו של השיח הנרטיבי כמזמן חווית קשב והכלה ומעניק למספר אפשרות ופתח לבטא רגשות ומחשבות ולהרכיב מחדש את סיפורו, במיוחד בהקשר של מחקר בנושא כה רגיש, חושף גבול דק ועדין, שאבקש להתייחס אליו, בין מחקר וטיפול. שימוש ברפלקסיה (ניהול יומן חוקרת), בקריאת עמיתים ומסירת תמלולי הראיונות לעיונם של המרואיינים, יתוארו בהרצאה כעוגנים מתודולוגיים וכמענה בר משקל למתח האתי המתואר.

Inside the Insider מבט פנימי בעצמי החוקרת

ליקה חציר, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר-אילן

בבואי למחקר אחרי שנים של עבודת שדה, שאלתי את עצמי מה מעניין אותי לחקור? והתשובה הייתה: לנסות להתקרב ולהעמיק את ההבנה סביב ההתמודדות עם חולי כרוני, ועם סוכרת הנעורים. זאת היות ובני מתמודד עם סוכרת נעורים מגיל 9.

המחקר שלי עוסק במוטיבציה לשמירה על הבריאות באמצעות ההשפעה המתווכת של סיפוק ותסכול הצרכים הפסיכולוגיים הבסיסיים והשפעתם על רווחה פסיכולוגית ופיזית של מתבגרים המתמודדים עם חולי כרוני (סוכרת נעורים ואלרגיה מסכנת חיים למזון).

המחקר הוא מחקר משולב המתמקד בנקודת המבט ובתפיסת המתבגר את הרווחה של עצמו והוא כולל שילוב של מענה על שאלונים כמותניים בצרוף ראיונות חצי מובנים.

ידעתי שהמעורבות שלי בנושא המחקר מחייבת רגישות ומודעות נוספת לאפשרות הפגיעה בתקפות שלו, שקיפות, ומודעות להטיות אפשריות לצד לקיחה בחשבון של היתרונות והחסרונות בתחושת הקרבה שלי לנושא. סייעה לי כחוקרת.

בהרצאתי אדון בחשיבות השקיפות והרפלקציה ובכלים בהם נקטנו כדי לפתח ערנות להשפעות אפשריות של הקרבה שלי למחקר כגון: 1. שיתוף המנחות שלי בקרבותי לנושא על מנת לאפשר הפניית קשב רבה יותר לאפשרות של סובייקטיביות ייתר בשלב החשיבה על מודל המחקר והכתיבה עליו, 2. התייחסות לקושי אפשרי בשאלת שאלות, 3. הצגה עצמית, 4. הדרכה והנחייה 5. השענות על נקודות מבט נוספות של עוזרי מחקר וקבוצת עמיתים.

אימהות רחוקה- אימהות קרובה

ענת רביב, התכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן

במהלך הפלגה סובבת עולם, נהרסה סירתנו בסופת ציקלון באיי פיג'י. במשך שנתיים תוך כדי תיקון הסירה, נחשפתי למודל אימהי לא מוכר. אימהות רבות, בוחרות או נענות לבקשת המשפחה לתת את ילדיהן לאישה אחרת על מנת שזו תגדל אותם לתקופה הנמשכת ממספר חודשים ועד למספר שנים. בתקופה זו האם אינה מוותרת על הגדרתה ומקומה כאם והיא ממשיכה להיות מעורבת בחיי ילדיה. אופנות אימהיות זו מוגדרת במחקר כ'אימהות רחוקה'. תופעה זו שכיחה ואינה זוכה לגינוי חברתי בתרבות זו. המטרה במחקר זה היא להבין את החוויה הסובייקטיבית של אימהות רחוקות אלו ולתאר אותה מנקודת מבטן. המחקר מתבסס על פרדיגמה איכותנית- פמיניסטית בגישה פנומנולוגית פרשנית. במסגרתו ראינו בראיון פתוח למחצה 20 אימהות רחוקות על החוויה האימהית שלהן.

תובל-משיח (2017) מציעה לחוקרים להתבונן פנימה כדי להבין את ההשפעות האפשריות של ידע קודם, אמונות, עמדות, דעות קדומות וכן מרכיבים של מיצוב (positioning) על תהליך איסוף המידע, הניתוח, הפרשנות והכתיבה. אני אימא ישראלית, פסיכולוגית ילדים החשופה לנורמות האם היהודייה, תאוריות פסיכולוגיות ומפגש עתיר שנים עם אימהות. כיצד ידע זה משפיע על המפגש עם אימהות רחוקות וכיצד סיפוריהן משפיעים עלי.

אנוש ובן-ארי (2016) טוענים כי הרפלקציה מערבת תנועה מתמשכת בין דיאלוג פנימי לבין דיאלוג חיצוני. כלומר, הרפלקציה מתרחשת בתוך מרחבים לימינליים. ההשוואה בין מקורות הידע השונים הללו יוצרים תחושה של שוני וחוסר הלימה המהווים בסיס לידע חדש. כך, סתירות, ניגודים, פערים בין הידע הקודם, לזה הנגלה במחקר מוביל להבנייה ולהמשגה של משמעות חדשה. במושג, אדון במפגש בין הנחות מוצא של אימהות מערבית, אינטנסיביות לבין מודל אחר ולא מוכר במערב, של אימהות רחוקה והשפעותיו.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 105

מחקר איכותני עם אנשי חינוך

יו"ר המושב: ד"ר לאה שגריר

פתיחת הקשרים בין אוריינות אקלים ותחושת מקום בקרב מורים בדואים בישראל

גב' שימא אלעוקבי, בית ספר לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; פרופ' אורית בן-צבי אסרף, בית ספר לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; ד"ר וויסאם סידאוי, The Educational Studies Department at the University of Michigan

דו-קיום של שני זנים לשוניים, שכל אחד מהם ממלא פונקציות חברתיות שונות ומשווין לאידיאולוגיות שונות, נודע בשם "דיגלוסיה". בביוגרפיה השפה היא מקצועית מאוד, ומכיוון שהערבית הספרותית ממלאת תפקיד מרכזי בלימוד ביולוגיה, אי-הבנות עלולות להוביל לתפיסות מוטעות העלולות לעכב את הצלחתם של התלמידים בנושא תובעני זה. לכן קיימת עדיפות פדגוגית גבוהה להבנה טובה של האתגרים הלשוניים העומדים בפני התלמידים הבדואים בעת קריאת טקסטים מדעיים בביולוגיה.

מחקר זה נועד לזהות את האתגרים והחסמים הלשוניים העומדים בפני תלמידים בדואים בכיתה י"ב בעת קריאת טקסטים מדעיים מותאמים בביולוגיה, וחוקר את אסטרטגיות הלמידה של התלמידים כדי להתגבר על אתגרים אלו.

במחקר השתתפו תלמידות בדואיות בכיתה י"ב שהתמחו בביולוגיה. הנתונים נאספו באמצעות ראיונות עומק חצי-מובנים המבוססים על משימות. התלמידים התבקשו לקרוא מאמר מדעי מעובד (APL) ולבצע שתי משימות בעקבותיו. לאחר ביצוע המשימה, הראיונות אפשרו שיחה ממוקדת ומעמיקה, תוך חשיפת קשיי התלמידות, החסמים הלשוניים, העמדות והאמונות כלפי לימודי הביולוגיה, ובחינת אסטרטגיות הלמידה המשמשות את התלמידות להתגבר על האתגרים של קריאת טקסט מדעי בערבית ספרותית.

מניתוח הראיונות עולה כי המשתתפות הביעו חסמים בהבנת הנקרא וחסמים קוגניטיביים. אחד החסמים העיקריים שהשפיעו על הבנת הנקרא של המאמר היה "מורכבות אוצר המילים בערבית". יתר על כן, תלמידות רבות ציינו כי פיצול תשומת הלב בין הבנת השפה הערבית והבנת התוכן המדעי גרם למצב של עומס קוגניטיבי שהפריע לתהליכים של הבנת המאמר.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שהחסמים הלשוניים שהועלו על-ידי אמיתות השפה ממלאים תפקיד חיוני בהבנת המאמרים המדעיים. לפיכך, מודגשת החשיבות של פישוט אוצר המילים בערבית שבמאמרים המדעיים לצורך קידום הבנת הנקרא. בנוסף, שימוש בהוראה מגיבת-תרבות ומגיבת-לשון (Hollie, 2017). תומכת בלימוד ביולוגיה ואוריינות מדעית בקרב תלמידים בדואים. מחקר זה תורם משמעותית לבסיס הידע על האופן שבו השפה משפיעה על האוריינות המדעית. יתר על כן, הוא מסייע למחנכים מדעיים לגשר על הפער בין השפה הערבית, האוריינות והביולוגיה.

מתמטיקה, יצירתיות מתמטית ואיזמים - הילכו יחדיו?

ד"ר ענת קסירר, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט; ד"ר מירב צהר רוזן, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

מתמטיקה ויצירתיות מתמטית נחקרו רבות בחינוך הרגיל, אך חסר ידע ומחקר לגבי תפיסת גננות את התחום בהתייחס לילדים עם אוטיזם. מתודת המחקר הינה מערכת שיטות והשתתפו בו 31 גננות לילדים עם אוטיזם המלמדות בגני תקשורת. הגננות נבחרו מתוך הכרות של עוזרות המחקר עם הגננות ורואיינו בראיון חצי מובנה. מטרות הריאיון: (א) לבחון את תפיסות הגננות ביחס לתחום המתמטי הכללי וליצירתיות מתמטית בקרב ילדים עם אוטיזם (ניתוח איכותני, תמטי-פרשני); (ב) לבחון את מאפייני הפעילויות שהציגו הגננות הנתפסות בעיניהן כיצירתיות, בהתאם לתוכן המתמטי ולהיבטי היצירתיות המקובלים בספרות המקצועית: עקרונות פדגוגיים- סביבה פיזית, סביבה פסיכולוגית, מעורבות הלומד ומרכיבי היצירתיות- שטף, גמישות ומקוריות (ניתוח כמותי, מבחן חי-בריבוע לטיב התאמה). שילוב של שתי שיטות המחקר מאפשר לבחון לעומק את תפיסות הגננות המתוארות בראיון וכן אל מול הדוגמאות הקונקרטיות אותן הציגו. כל אחת מהחוקרות ניתחה באופן נפרד את הממצאים ולאחר מכן התקיים שיח בין החוקרות לדיוק התמות ותת התמות. כמו כן, 20% מהראיונות נותחו על ידי שני שופטים חיצוניים.

הניתוח האיכותני הניב שתי תמות מרכזיות: (א) מתמטיקה בגן לילדים עם אוטיזם למה ואיך? הגננות מודעות לחשיבות פיתוח התחום המתמטי בקרב ילדים אלה ולהתאמות הנדרשות למאפייניהם הקוגניטיביים והמוטיבציוניים-התנהגותיים; (ב) יצירתיות מתמטית ואיזמים-האם וכיצד? הגננות תופסות את פיתוח היצירתיות המתמטית כהוראה המשלבת ערוצי למידה שונים בסביבות מגוונות וקידום מיומנויות חשיבה מסדר גבוה. לא נמצאה אחידות באשר לתפיסת הגננות את יכולתם היצירתית של ילדים עם אוטיזם. ממצאי הניתוח הכמותי עולה שבפיתוח יצירתיות מתמטית הגננות עושות שימוש חלקי בתכני המתמטיקה בגן. בהיבטי היצירתיות המתמטית שכיחות גבוהה ביותר הוצגה לסביבה הפיזית בהשוואה לסביבה הפסיכולוגית (התאמות) ולמעורבות הלומד. זאת בשונה להתאמות שתיארו הגננות בהוראת המתמטיקה הכללית. ממצא זה נתמך גם בניתוח מרכיבי היצירתיות: הגננות הציגו שטף של רעיונות שמרביתם הביעו גמישות תוך התייחסות לסביבה הפיזית. הרעיונות המקוריים הדגימו יצירתיות מתמטית הקשורה לסביבה הפסיכולוגית של הילדים.

המחקר מרחיב את הידע בתחום ומהווה בסיס לפיתוח תוכניות התערבות אשר ירחיבו את הידע החסר של הגננות.

אפיון שיח כיתתי בקורסים מדעיים לפרחי הוראה מבני החברה הערבית

מר הדיל עומר אדרס-דבאח, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

המחקר הנוכחי עוסק באפיון השיח הכיתתי ההיברידי המשלב שיח וידע מדעי עם שיח וידע יומיומי בקורסי מדעים לתואר ראשון לסטודנטים להוראת המדעים במכללה להכשרת מורים מהחברה הערבית בישראל. מחקר זה התבסס על גישה מחקרית אתנוגרפית בלשנית (Copland & Creese, 2015), וכלל תצפיות ב-7 קורסים (ביולוגיה, אקולוגיה וכימיה). הקורסים הועברו על ידי חמישה מרצים, ובהם למדו 124 סטודנטים להוראת המדעים. ניתוח הנתונים התבסס הן על תיאוריות של ניתוח שיח בלשני (Lefstein & Snell, 2020) והן על תיאוריית השיח ההיברידי (Moje et al., 2004). בעוד שהשיח המדעי נחשב כשיח דומיננטי ופריבילגי ללמידת מדע, חשיבות יצירת המרחב השלישי המשלב ידע ושיח יומיומי נובעת מחיוניות השקפות העולם והתרבות של התלמידים בעת התחברותם למדע המערבי (Quigley, 2011).

הניתוח התמקד בהבנת מאפייני השיח ההיברידי, היתרונות והאתגרים שנוצרו כתוצאה מהמפגש בין אוצרות ידע ושיח מדעיים לבין אוצרות ידע ושיח מקומיים. איסוף וניתוח הנתונים נערך על ידי החוקרת הראשית של מחקר זה, השייכת לחברה הערבית ומייצגת שתי זהויות: ראשית, חוקרת במעמד פנימי שהיא חולקת עם משתתפי המחקר מאפיינים זהים כגון: מוצא אתני, שייכות לאותה תרבות, ודוברת אותה שפה. מעמד זה העניק לה הבנה מעמיקה כלפי המסגרת הסוציו-תרבותית של המחקר. שנית, החוקרת מייצגת מעמד חיצוני בהיותה לא שייכת למוסד האקדמי בו התבצע המחקר. מעמד זה העניק לה הזדמנות להיות "ניטרלית", ולספק תיאור אובייקטיבי לאינטראקציה הכיתתית.

במהלך הניתוח לשיח ההיברידי עלו מתחים עמם התמודדה החוקרת. בפרט, מתחים הקשורים לאופן הבנת ההקשרים והמשמעויות של שפה יומיומית- כוללת למשל סלנגים עממיים-תרבותיים, בדיחות, פרקטיקות יומיומיות ונורמות תרבותיים; מובנת מאליה בקרב חוקרת פנימית. לשם ההתמודדות עם קשיים כאלה היא ניהלה משא ומתן בפרשנות הנתונים מנקודת מבט פנימית-חיצונית. משא ומתן זה אפשר לה להפוך את מה שמובן מאליו ללא מובן מאליו, וזאת לצורך ההעמקה בפרשנות ובהבנת המשמעויות הגלויות והמרומזות. בנוסף, תיקוף הניתוח כלל התייעצויות עם חוקרים מהוראת המדעים ומומחי שפה אחרים שהם פנימיים וחיצוניים לתרבות הערבית.

ניתוח הנתונים גם הראה כיצד השיח ההיברידי סייע לסטודנטים לרכוש ידע מדעי בצורה חווייתית באמצעות שילוב הומור ושפה יומיומית. בחלק מהמקרים המרצים השתמשו בשיח ההיברידי בתוך הדיאלוג הטריאדי לשם ביצוע מעקב אחר תשובות הסטודנטים. מעקב בצורה כזו הגביר את מעורבות הסטודנטים בשיח

הכיתתי. במקביל לכך, השיח ההיברידי יצר מתחים במיוחד כאשר התנהל שיח על נושאים רגשיים (כגון מערכת הרבייה אצל בני האדם) שנחשבים טאבו בקרב החברה הערבית השמרנית. לאור ממצאי המחקר אנו רואים חשיבות בפיתוח המודעות בקרב מורי המורים לשם אימוץ השיח ההיברידי ושיקולו כאמצעי שעלול להוביל ללמידה מדעית משמעותית בקורסי מדעים לסטודנטים להוראת המדעים. המחקר אפוא טוען כי חשיפת פרחי ההוראה למודל השיח ההיברידי בקורסי המדעים, והתנסותם הקונקרטית בו במסגרת עבודתם המעשית כחלק מתהליך הכשרתם כמורים במכללות עלול להקל על יישומו בכיתותיהם העתידיות.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 106

לשון, זהות, קרבה, ריחוק

יו"ר המושב: פרופ' עירית קופפרברג

אקספלורציה של זהות בגיל ההתבגרות במרחב של קשר בין אישי בהקשר החינוכי

רון ונגריק, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ההרצאה תעסוק במשמעויות של קרבה וריחוק שלי כחוקר ביחס לשתי סביבות השונות מבחינה חינוכית-תרבותית-חברתית וביחס לשאלת האוניברסליות והייחודיות של תהליך האקספלורציה של הזהות בקרב מתבגרים, כתהליך תוך ובין אישי, המתרחש בסביבות אלו. בנוסף לכך, ביטויים של קרבה וריחוק (ומעבר לכך) התקיימו בין החוקר למרואיינים כתהליך התייחסותי בזמן הריאיון, והבנתם תרמה לטריאנגולציה של הממצאים.

המחקר שאתאר עסק באקספלורציה שהיא תהליך אדפטיבי מרכזי בהתפתחות הזהות. לפי התיאוריה הפסיכו-חברתית של אריקסון (Erikson, 1950; 1968) מתבגרים מחפשים תשובה לשאלה "מי אני" ותהליך גיבוש הזהות מושרש בסביבה חברתית ותרבותית. המחקר התמקד במקומן של התנסויות וחוויות בין אישיות באקספלורציה של הזהות בקרב המתבגרים בהקשר של שתי מסגרות חינוכית השונות זו מזו מבחינה תרבותית-חברתית: בית ספר דמוקרטי הקרוב אלי כחוקר, ובית ספר תיכון באוריינטציה של פיתוח מנהיגות, מצוינות והתמחות בתחומי דעת.

המודל שהנחה את המחקר הוא מודל הקשרים לפי גישת The Space Between Us של ג'וסלסון (Josselson, 1992) המפרט שמונה ממדים עם איכויות קשר חשובות שונות. שאלות המחקר מתייחסות לאופנים שהמתבגרים חווים את ההתנסויות שלהם עם אחרים משמעותיים בבתי ספר שונים מבחינה מבנית, וכיצד אופנים אלו ממלאים תפקיד באקספלורציה של זהות.

המחקר התבסס על ההיבט הסובייקטיבי של אקספלורציה בהקשר הבין אישי, כפי שהתבטא בחוויה של 37 מרואיינים בני 14-18 שלומדים בשני בתי הספר. הראיונות התפתחו סביב הסיפורים של המשתתפים על אירועים משמעותיים שלהם בבית ספר יסודי, בחטיבת ביניים ובתיכון. איכויות הקשר השתקפו במשמעויות שנתנו לאירועים על ציר הזמן. הראיון עצמו היווה מרחב בין אישי בין החוקר למרואיינים, וביטויי הקשר שימשו משאב רפלקטיבי נוסף בביתו הממצאים.

הממצאים מראים כיצד הקשרים מקבלים ביטוי בנרטיבים של התלמידים ומתווכים את התהליך האקספלורטיבי. איכויות הקשר משמשות כמשאבים רפלקטיביים התורמים לתהליך האקספלורציה דרך חיזוק, או עיכוב, או חסימה שלו, כמו גם להבניית מאפייני בית הספר כמרחב אקספלורטיבי.

נראה כי איכות הטקסט הנרטיבי, איכות התהליך הפרשני ושל ממצאי המחקר משקפת גם את התנועה בין הקרבה והריחוק המתקיימת במרחב אקספלורטיבי שנוצר בין החוקר למרואיינים.

שפה פיגורטיבית תורמת לבניית זהות קבוצתית מקוונת של מורים בעת משבר בקיץ 2022

ד"ר רעות גמליאל, מכון מופ"ת ומכללה ירושלים; פרופ' עירית קופפרברג, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

מטרת המחקר: לחקור את תהליך בניית הזהות הקבוצתית המקוונת של מורים בפורום, בעיצומו של המשבר במערכת החינוך בקיץ 2022.

המסגרת התיאורטית: כוללת שתי גישות מחקר: (1) חקר השיחה והפסיכולוגיה הדיסקורסיבית, גישות מכוונות-נתונים (אינדוקטיביות) שהותאמו לחקר שיח אינטראקטיבי מקוון. (2) ממצאים אמפיריים המעידים על התפקיד של שפה פיגורטיבית ביצירת לכידות באינטראקציה בשיח מצוקה מקוון.

מתודולוגיה: נתוני המחקר הטבעיים הם 200 הודעות ב-30 שרשורים מהפורום הפתוח "חינוך 2020 - למערכת חינוך אפקטיבית יותר" שבהם השתתפו מורים, הורים ואזרחים נוספים שקשורים להוראה, בחודש אוגוסט לפני תחילת שנת הלימודים. הנתונים נותחו משתי נקודות מבט מתודולוגיות: (1) ניתוח רצף תורי הדיבור המקוונים לפי גישת חקר השיחה¹; (2) זיהוי, תיאור ופירוש התפקידים של מבני שפה פיגורטיבית (מטפורה, דימוי, ביטוי נוסחתי ועוד) בתהליך בניית זהות קבוצתית בשיח מצוקה מקוון.

ממצאים: ניתוח הרצף הראה שהמשתתפים ניסו לגשר בין הדעות השונות בדרכים שנעו בין התנגדות (לעתים נוקבת) ועד להסכמה נלהבת וגיבוי מלא במטרה לתכנן דרכי פעולה להתמודדות עם המשבר. מבני השפה הפיגורטיבית שזוהו נחלקו לשתי קבוצות: (1) מבנים שאפשרו למשתתפים למצב מאפיינים של זהותם לנוכח משתתפים אחרים. מבנים אלה הציגו באופן מתומצת דרכי התמודדות שונות בעת מצוקה ('לוחמים פעילים', 'כצאן לטבח', 'שופר של האוצר'), ורגשות ('להיקרע בין ילדיה לבין ילדיך', 'וזה ממש מרתיע'). (2) מבנים פיגורטיביים מטה-לשוניים (שהתייחסו לתקשורת המקוונת עצמה) שתרמו לגיבוש הזהות הקולקטיבית של המורים ('כל מילה בסלע', 'מילים כדורבנות', 'האמת על השולחן') ואפשרו למשתתפים לדון בשיתוף פעולה עתידי בעת פירוק מערכת החינוך 'מפלצת ענקית שצועדת לפי התהום' ובנייתה מחדש.

מסקנות: מבחינה תיאורטית, ממצאי המחקר תורמים להבנת תהליכי בניה של משמעות בשיח מצוקה מקוון בזמן אמת מנקודת מבטם של המשתתפים. מבחינה מתודולוגית, מבליט המחקר את תרומת השילוב בין שתי שיטות ניתוח: ניתוח הרצף אפשר להבליט את תהליך בניית המיצוב של המורים בזמן אמת לנוכח הורים ומשתתפים אחרים בפורום. השפה הפיגורטיבית היותה גורם מארגן שאפשר לזהות ממדים מרכזיים של הקבוצה בזמן המשבר.

המללת סיפור משמעותי בתחילת ריאיון נרטיבי מקדמת את הבניית הזהות מקצועית קבוצתית

גב' שיר הרפזי, אוניברסיטת חיפה

רקע: המחקר האיכותני רב-השיטות המוצג כאן בדק את הזיקה בין המללת סיפור מקצועי משמעותי בתחילת ריאיון לבין התכנים שעלו בהמשך בריאיון המלא. המחקר הוא חלק מתוך פרויקט מחקרי הבוחן באמצעות ראיונות עומק את התפיסות ואת הידע המתגבש אצל מטפלות באמצעות אמנות העובדות עם מטופלים עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

המסגרת התיאורטית: נשענת על גישות בתחום הנרטיב שמאפשרות לזהות תכנים ומבנים לשוניים פיגורטיביים המארגנים בתמציתיות את מאפייני הזהות של המספר: (1) זיהוי ה-endpoint מתוך מגנוני הברירה במחקר הראשון ו-(2) זיהוי המבנה הפיגורטיבי המארגן את הזהות של המספר בתוך הפורמט הנרטיבי המלא (דוגמה: "להתבונן על המטופל בעיניים שעדיין לא התבוננו עליו").

מתודולוגיה: על בסיס עקרון הריאיון האפיזודי, פנינו ל-15 המראיינות בתחילת ריאיון העומק לספר על אירוע מקצועי משמעותי אחד. ניתוח תלת-שלבי של הסיפורים הראשונים כלל (1) ניתוח ה-endpoint באמצעות מנגנוני הברירה; (2) זיהוי, תיאור ופירוש מבנים פיגורטיביים מארגנים שהופקו בסיפורים הראשונים; (3) השוואת המסקנות מממצאי שני הניתוחים עם המסקנות שעלו מהניתוח התמטי של הראיונות השלמים שקדם למחקר זה.

ממצאים: ניתוח שני השלבים הראשונים הראה כי הייתה זיקה בין מאפייני זהות מרכזיים שעלו בסיפורים הראשונים באמצעות זיהוי ה-endpoint וניתוח המטפורות המארגנות. בנוסף, השלב השלישי הראה כי קיימת זיקה בין מאפייני הזהות שעולים מהסיפורים הראשונים לבין המסקנות שעלו מהניתוח התמטי של הראיונות השלמים.

מסקנות: ממצאי המחקר מעידים שההנחיה הייחודית שניתנה הובילה כנראה את המשתתפות להישען על הזיכרון האפיזודי שלהן ולהציג את התמצית של עבודתן כמטפלות בסיפור הראשון. כל המשתתפות בחרו להציג בסיפור הראשון את המאפיינים הייחודיים של תהליכי השינוי שחלו במטופלים עם מוגבלות שכלית, ומיצבו עצמן כקבוצה אמפתית ביחס למטופליהן. מבחינה מתודולוגית, השימוש בשתי שיטות ניתוח מחזק את אמינות הממצאים. בהרצאה יוסברו מהות הריאיון האפיזודי, ותרומת שיטות הניתוח להבניית המסר העיקרי בראיונות.

אישה, אדמה, לא רק לאומיות - מניעים, שגרה ותפיסות של נשים במאחזים ביהודה, שומרון ובנימין

ד"ר עודדה שרף, התוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן

אישה, אדמה, לא רק לאומיות - מניעים, שגרה ותפיסות של נשים במאחזים ביהודה, שומרון ובנימין מניעים של נשים במאחזים ביחסי גומלין בין אידיאל ההתיישבות הדתי-לאומי, תכתיבים נשיים וממדים בתרבות העידן החדש. פרטי וכללי, אקטיביות וחיפוש, קרבה וריחוק, משמעות ותועלת, נורמטיביות קיצונית ושוליות וטבע ותרבות. שגרה של נשים במאחזים כוללת התמודדות ייחודית הנובעת מבחירתן לגור שם לכתחילה או בדיעבד. היא מלמדת על אקטיביות אישית דרך תרבותיות עכשוויות ותכתיבים נשיים. מישורים מגדריים, כנשיות, צניעות ואימהות, הינם משמעותיים בשגרה של נשים במאחזים. יש החוות את תנאי המאחז כמקשים על נשיות. לעומתן יש המוצאות בהם הזדמנות להתנער מתכתיבי נשיות מעיקים, ואף לחדש פרקטיקות נשיות, כטבילה בבור מים. תפיסותיהן מתעצבות מן העבר, ההווה והעתיד הרצוי לדעתן. חייהן מבליטים תודעה של שליחות יודעות ואקטיביות. מספר רבדים לגבי האופנים בהם נשים תופסות קבוצות, ארגונים ודמויות: כיצד הן רואות אותם, חושבות שרואים אותן, מתייחסות לנקודת המבט החיצונית עליהן. בראייה אקדמית מאחז הוא מקום של כפילויות וניגודים: האישי והלאומי, התרכזות ב"אני" ותרומה לכלל, שיקולי תועלת מול אידיאולוגיה, נוודות והיאחזות, פחדים ואומץ, אקטיביות ועימותים פיזיים לעומת תכתיבים של צניעות ופאסיביות, ספרה ביתית במרחב שנוי במחלוקת, קיצונית ונורמטיביות, צייתנות לעומת אי חוקיות, הם ואנחנו. ראייה של נשים במאחזים כקיצונית וכשוליות - חיובית מבחינתן. דרכה הן מבטאות עצמאות, עוצמה ושורשיות. תרבות העידן החדש - הדגשת הסובייקט, התרחקות מהגדרות קיימות, קרבה לטבע ופשטות חומרית - משרתת אותן.

מתודולוגיה חקר המקרה, בסוגה 'חקר מקרה מרובה מקרים' - 40 ראיונות עומק חצי מובנים עם 36 נשים בגילאים 18-55, ותצפיות מעורבות. בדקתי תרבות קרובה לשלי כזרה חוקרת, בגילוי מחודש של המוכר. קרבה וריחוק עם נשים במאחזים אופיינו בדיאלקטיקה בין מתח מתמיד לבין השלמה: מבחוץ - כמבוגרת שומרת חוק, נורמטיבית וממסדית, ומבפנים - כמתנחלת הקרובה גיאוגרפית ואידיאולוגית למאחזים. מסקנה א. מודל של מספר מראיינות / מראיינים שאידיאולוגית / גיאוגרפית / חברתית - מעורבים בדרכים שונות פנימית וחיצונית. ב. ריאיון של אותה מראיינת עם מראיינים שונים בנפרד, והצלבת הנתונים.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 107

מחקר איכותני על COVID-19

יו"ר המושב: : פרופ' מוריה אלן

יחסים מסוכנים - אינטימיות אלטרנטיבית בישראל בראשית מגפת הקורונה

גב' ליהי רוטשילד, אוניברסיטת מנצ'סטר מטרופוליטן

מגפת הקורונה לוותה בעלייתם של שיחים ורגולציות הנוגעים להפרדה, התקפסלות ובידוד, אשר במקרים רבים חזקו תפיסות מסורתיות ביחס למרכזיותו של הזוג ושל המשפחה המונורמטיבית. בישראל תקנות הקורונה מקמו את הזוג ואת המשפחה הממוקדת בזום, כיחידה החברתית המרכזית אשר סביבה אורגנו הסגרים. המדינה שללה צורות אחרות של אזרחות אינטימית, מה שהעמיד פוליאמוריות וקוויריות החיות במבנים אינטימיים לא נורמטיבים בפני הצורך להחליט החלטות מורכבות ביחס לאופן בו הן מנהלות את מערכות היחסים שלהן בזמן המגפה.

ההרצאה עוסקת בפרקטיקות ובחוויות של מבוגרים ישראלים החיים בקונסטלציות אינטימיות לא נורמטיביות במהלך המגפה. הוא מבוסס על מחקר איכותני, הכולל ראיונות אישיים וקבוצתיים חצי מובנים וניתוח טקסטואלי של מסמכים משפטיים, כולל תקנות וחוקים הנוגעים למערכות יחסים בינאישיות בזמן הקורונה. ההרצאה נפתחת בדיון באזרחות אינטימית בישראל במהלך המגפה ובכפייה המוגברת של מונורמטיביות. לאחר מכן, אני מראה כי התגובה הנפוצה ביותר לתקנות הקורונה בקרב פוליאמוריות וקוויריות הייתה יצירתן של תצורות אישיות של "אתיקה של אי-ציות אזרחי" (Ethical civil-disobedience) שהרחיב את התקנות כך שתכלולנה אינטימיות אלטרנטיביות. לסיום אני בוחנת את היתרונות של מערכות יחסים שכאלה בזמן המגפה. אני מצביעה על כך שמבנים אינטימיים החורגים מהמודל הזוגי ביחס למגורים ולגידול ילדים תרמו לחוסן האישי, האינטימי והמשפחתי בזמן הסגרים, בכך שאפשרו מרחב והפרדות במקביל ליצירת רשתות תמיכה פולי-אפקטיביות.

חוקרות חרדיות בודקות את התנהלות בתי הספר החרדיים לבנות בתקופת הקורונה

ד"ר רבקה קדוש, מכללת גבעת וושינגטון; ד"ר אפרת בוכריס, מכללת גבעת וושינגטון

ההרצאה תציג מחקר שעסק בלמידה מרחוק של בנות מהמגזר החרדי בתקופת הקורונה. כדי להימנע מחשיפה לתכני האינטרנט ההוראה התבצעה דרך השמעת שיעורים מוקלטים דרך הטלפון הקווי – ה'מרחב הקולי'. המחקר הוא איכותני (חקר מקרה קולקטיבי Stake, 2005), ואיסוף הנתונים נערך באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים בקרב מורות ומנהלות חרדיות. נבחנו הקשיים והפתרונות שעלו מדרך הוראה זו בהיבטים פדגוגיים, חברתיים וערכיים. מהמחקר עלה כי האילוצ האידאולוגי יצר הזדמנות למיטוב הלמידה וההוראה. ההוראה במרחב הקולי הפכה עם הזמן מִצָּבֶר של קשיים וּמְהֻמוּרוֹת להוראה משמעותית הממוקדת בלומד/ת (בדומה לפדגוגית ההסכת). תהליך שהשתכלל עד התגבשות דגם הוראה ייחודי שנכון להשתמש בו גם בזמנים כתיקונם.

עד לא מזמן היה נהוג להסוות את מערכת היחסים שבין החוקר לנושא המחקר ולאוכלוסיית המחקר בשם עקרונות מדעיים 'אובייקטיביים'. קווים נוקשים אפיינו את ההפרדה בין האישי למדעי, בין החוויה ל'טיעון המעבדה'. אולם לאחרונה מתבססת העמדה ש'הפנים הגלויות של החוקר' נחוצה מראש והיא מקבלת חשיבות עקרונית בתהליך החקר (מלינובסקי, 1927).

בהרצאה זו נדון במבט מטא קוגניטיבי רפלקטיבי בסוגיית המרחק והקירוב שלנו כנשים, כמורות וכחרדיות למושא המחקר. הקרבה לסביבה התרבותית שאינה נגישה בדרך כלל לחוקרים מבחוץ השפיעה הן על בחירת הנושא והן על ביצוע שלבי המחקר השונים. ההיכרות עם עולמן של המרואיינות יצר אמון במהלך הראיונות ובכך נמנעו מצבי מתח ומבוכה. גם ההיכרות עם השפה והקודים הפנימיים הנהוגים בחברה תרמו להבנת השיח והשפיעו על סגנון השאלות וניסוחן.

עם זאת, להיכרות המגזרית יש גם חסרונות, המרכזי שבהם הוא הקושי בשמירת האיזון בין הקרבה לעולמן של הנחקרות למידת הריחוק הנדרשת במחקר. המתח בין קרבה לריחוק בא לידי ביטוי גם באופן הצגתה של החברה החרדית וערכיה. גם הנחקרות עצמן ראו אותנו מנקודת מבט אמביוולנטית - מצד אחד השתייכותנו לאותה חברה היוותה כר לתחושות אמון וקרבה, מנגד, עוררנו הסתייגות וחשדנות בהיותנו מייצגות את העולם האקדמי.

גם הן גם אנחנו הילכנו על חבל דק המתבטא בהבדלי המינוח המגדיר אותן כ'אינפורמנטיות' / 'מרואיינות' של מחקר או 'בנות שיח' שותפות (interlocutors).

בהרצאה ניתן דוגמאות למורכבות שבין ריחוק לקרבה משלב בחירת הנושא ועד לכתיבת המסקנות. בתוך כך נצא מהמחקר הספציפי לתובנות מכלילות באשר לאופיו של המחקר האיכותני בכלל.

קרבה ומרחק בהתמודדות של משפחות בישראל עם הסגר הראשון עקב מגפת הקורונה

ד"ר תמר דרויש, המכללה האקדמית עמק יזרעאל; ד"ר אלה פרקיס, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

התפרצות נגיף הקורונה קטעה את שגרת החיים של מיליוני משפחות ברחבי העולם ובישראל. הטלת הסגר הראשון לקטיעת שרשרת ההדבקה הובילה לניתוק פיזי מחברי משפחה וממקורות תמיכה. זהו מצב דחק שטרם נחוזה כמותו, בעל השלכות פסיכו-חברתיות ונפשיות קצרות וארוכות טווח עבור משפחות. מטרת המחקר האיכותני שנערך בעיצומה של המגפה הייתה להבין כיצד חוו משפחות בישראל את השהיה הכפויה בבתי בעת הסגר הראשון.

במחקר נערכו ראיונות עומק חצי מובנים בטלפון עם 26 משפחות, אשר נדגמו באופן מכוון כדי לייצג משקי בית מגוונים בישראל. בני המשפחות נתבקשו לספר על חווית הבידוד המשותף. הראיונות הטלפוניים שנענו בבתי המשתתפים אפשרו יצירת תחושה של אמון ואינטימיות.

הראיונות נותחו בשיטת ה-IPA-הניתוח הפנומנולוגי הפרשני (Smith et al., 2009), שבה דרות יחד שתי רמות של פרשנות: המשמעויות שהמשתתפים מייחסים למה שהם חווים והפרשנות שהחוקר מייחס למשמעויות הללו. תחילה נקראה כל שיחה באופן הוליסטי כדי לקבל תמונה כוללת של החוויה ומשמעויותיה, ואז חולקה השיחה לתמות, תוך שימת דגש על תיאורי המשתתפים והפרשנויות שלהם לאירועים שתוארו. בשלב הבא הושוו השיחות ואנו החוקרות חילצנו את התמות המשותפות ויצרנו את הפרשנות הכוללת.

הניתוח העלה שלוש תמות מרכזיות: "שימור בתוך שינוי" - המתייחסת לשינוי בחיי המשפחה והלחץ בעקבותיו, לצד משימת ההסתגלות באמצעות שימור שגרה; "תקווה בתוך דאגה" - המתייחסת לאימוץ גישה אופטימית למצב כמשקל-נגד לדאגות; "חיבור בתוך ניתוק" - העוסקת בחווית הניתוק ממעגלי התמיכה הרחבים ובאסטרטגית ההישענות על ה'ביחד' המשפחתי בה נוקטים חברי המשפחה.

ממצאים אלה משקפים תהליך בו משפחות מנסות לאזן בין הלחצים והמצוקות לבין המשאבים ודרכי ההתמודדות העומדים לרשותן ומדגישים את תפקידה החשוב של המשפחה כמקור תמיכה בתגובה ללחצים קיצוניים. הניתוח הפנומנולוגי-פרשני אפשר לזהות את ההזדמנות הקיימת במשבר, קרי, לראות את ה'קרוב' המשפחתי בתוך הריחוק מן החוץ כמשאב המסייע למיתון מצוקה ואף תורם לצמיחה והשתנות. האחריות הציבורית היא להכיר ולתמוך ביכולתן של משפחות להתארגן כדי שלא תישחקנה, באמצעות תמיכה כלכלית, שירותים רפואיים, סיוע להורים עובדים, שימוש במשאבים מקוונים ועוד.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 108

קרוב ורחוק ברוח היוטגוגיה- מחקרי פעולה

יו"ר המושב: ד"ר מיכל גנץ מישר, המרכז האקדמי לוינסקי וינגייט

רציונל המושב

המושב המלא מתמקד בשילוב הגישה היוטגוגית – Heutagogy (למידה מכוונת עצמי) בהכשרה להוראה תוך בחינת סוגיית הקרבה והריחוק דרך שימוש במתודולוגיות המחקר העצמי ומחקר פעולה המאפשרים חקר מערכות היחסים בין המרצים לבין הסטודנטים, בינם לבין עצמם ובין היוטגוגיה לגישות המסורתיות.

היוטגוגיה מעוגנת בתפיסת עולם וגישת למידה-הוראה בה הלומדים מובילים את הלמידה שלהם תוך שהם בוחרים בנושא הלמידה מתוך הקשר של נושא קורס כללי, בדרך המתאימה להם ללמוד ובהערכת הלמידה שלהם. זוהי גישה הפועלת לפיתוח לומד אוטונומי, יצירתי וביקורתי.

במושב יוצגו שני מחקרים עצמיים ושני מחקרי פעולה ותידון התרומה המתודולוגית שלהם לבחינת הניסיון לקרב את הגישה היוטגוגית שמנסה להתמודד עם אתגרי הלמידה-הוראה בדרך שהיא עדיין רחוקה מהוויית המציאות בהכשרת מורים ובמערכת החינוך.

המחקר העצמי הראשון מציג מסע אישי לעיצוב זהות מקצועית תוך התבוננות של התקרבות וריחוק של החוקרת מעצמה ולהעלות תובנות וממצאים אודות המתחים בין הגישה היוטגוגית לעשייה החינוכית הלכה למעשה.

המחקר העצמי השני בחן את מימוש היוטגוגיה ואפשר התבוננות מקרוב ומרחוק בקורס רב-משתתפים, שכותרתו "חינוך לאקטיביזם חברתי" ושהתקיים בצורה א-סינכרונית.

המחקר השלישי הוא מחקר פעולה המתאר היבטים של קרבה וריחוק שנבחנו בקורס שעסק בשיפור מיומנויות הכתיבה של הסטודנטים באנגלית. קרבה וריחוק בין החוקרת לבין הסטודנטים, ביניהם לבין הלמידה היוטגוגית ובינה לבין זהותה המקצועית כמרצה.

המחקר הרביעי הוא גם מחקר פעולה שבחן כיצד ניתן לקדם למידה במכוונות אישית בנושא בינתחומי על החלל המשלב שפה ומדעים. מחקר זה אפשר בחינה רפלקטיבית מקרוב, על ההוראה ועל הלמידה. במרחק של זמן מסיום הקורס נבחנו הממצאים באופן ביקורתי כדי לקדם את מיומנות החוקרים כמלווי למידה ברוח היוטגוגיה.

החוקרים המציגים במושב זה הם חלק מקבוצת חוקרים המאמינים בלמידה ובהוראה ברוח היוטגוגית המאפשרת בחירה מרובה ואיך ללמוד. פעילות הקבוצה נתפסת בקרב חבריה כסוג של אקטיביזם חברתי למען קידום הזכות לחופש למידה מתוך עניין, סקרנות והנאה מההליך ומהידע הנוצר בו.

מחקר עצמי של המפגש עם היוטגוגיה (self-determined learning)

שרון הרדוף-יפה, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

מטרת מחקר זה היא לבחון באמצעות חקר עצמי ביקורתי את המסע לעיצוב זהותי המקצועית ולגילוי נקודות-ההשקה בין תפיסותיי ובין הגישה היוטגוגית, המעודדת למידה בהובלה עצמית של לומדים, ויישומה בהוראה. המתודולוגיה של מחקר עצמי מאפשרת לחשוף את המתחים הרבים בין חלקים שונים בעולמו של האדם ועשייתו, לנתח אותם ולהתמודד עמם. לשם כך נדרשים גם קירבה וגם ריחוק, שהם בעלי חשיבות רבה בהבנת הפעולה החינוכית. לכן, הניתוח מתבסס על ארבע נקודות-מבט שאפשרו לי להתקרב ולהתרחק מעצמי: קירבה שנוצרה באמצעות סיפור הלמידה האישית שלי, וניתוח נקודת-מבט תיאורטית שבמרכזה היוטגוגיה, וריחוק באמצעות ניתוח רפלקציות של סטודנטים בקורס שלימדתי ברוח רעיונות אלה, וניתוח התייחסויותיי לרפלקציות. מתודה זו שלה ארבע נקודות מבט שונות אפשרה לי ליצור מרחב-התבוננות, בו אני מתקרבת ומתרחקת מעצמי ולעלות תובנות וממצאים אודות מתחים בין התפיסה לעשייה החינוכית שלי.

ניתוח נקודות המבט שמאופיינות בקירבה העלו את הזיקה בין חוויות הלמידה האישיות שלי לעיסוק בגישות למידה, חדשות שצמחו בעקבות הופעתן של טכנולוגיות-ידע, שהובילו אותי לעיסוק ביוטגוגיה. ניתוח הרפלקציות של הסטודנטים וההתייחסויות שלי אליהן, המאופיין בהתבוננות מרוחקת יותר, חשפו כי העקרונות היוטגוגיים מהדהדים בתפיסות הסטודנטים. יחד עם זאת, ניתוח זה גילה, כי לצד הקשבת לתפיסותיהם ומתן לגיטימציה גם לדעותיהם השונות, המשכתי לדבוק בגישותיי. הניתוח הוביל אותי לזיהוי מתח בין גישתי לבין תגובותיי בפועל שלעיתים אינן נותנות מענה לאתגרים שהיוטגוגיה מציבה בפני הסטודנטים. אתגרים הנובעים, למשל, מהפערים בין תפיסות מתקדמות לשמרניות, או מהפערים בין התפיסה החינוכית לבין היכולת לממש אותה בעשייה בבית-הספר.

בהרצאה אציג, כיצד הניתוח באמצעות הקבלה של ארבע נקודות המבט ובחינת הזיקות ההדדיות ביניהן, איפשר לי להתרחק ולהתקרב לעצמי ובכך לחשוף מתחים פנימיים בעשייה ולשקף לבטים המלווים תהליכי גיבוש זהות-מקצועית. כמו כן, נדון בארבע נקודות המבט השונות כמתודה לחקש עצמי של מורים במטרה לחשוף של מתחים בין תפיסות לעשייה ובכך תהליכי התפתחות לאורך זמן של אנשי חינוך שלהם רצון ללמוד וללמד בגישה היוטגוגית.

מחקר עצמי של קורס א-סינכרוני מקוון ברוח היוטוגיה

ערן גוסקוב, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

ההרצאה תסקור מחקר, שבחן את הרעיון היוטוגי (למידה מכוננת עצמי) דרך התבוננות בקורס רב-משתתפים, שכותרתו "חינוך לאקטיביזם חברתי", שהתקיים בצורה א-סינכרונית, ושאותו הנחיתי ברוח היוטוגיה במכללה לחינוך.

הריחוק הפיזי של המשתתפים, מקנדה במערב ועד למבשרת-ציון במזרח, ומאילת בדרום ועד לאיילת-השחר בצפון, הוביל לקרבה דיגיטלית במרשתת של קבוצות-מחקר שחקרו באופן עצמאי סוגיות בנושאי-הקורס שעניינו את חבריהן. ללומדים אף ניתנה האפשרות להעריך בעצמם את איכות עבודתם. המחקר ביקש להשיב על השאלות:

- מהי מידת-ההיתכנות של יישום הרעיון היוטוגי בקורסי הכשרת-מורים בחינוך היסודי והעל-יסודי?
 - מה היו דרכי-הפעולה שלי כמנחה הקורס, כפי שאלה נתפסו בעיני הלומדים ובעיניי שלי?
- המחקר הוא מחקר עצמי. ניתוח הנתונים התבסס על ניתוח תמטי של השיח הא-סינכרוני בין הסטודנטים-החוקרים לביני, מנחה הקורס. מתודולוגית המחקר העצמי דרכה התבוננתי בשיח זה אפשרה לי להתקרב לסטודנטים, על אף ריחוקם הפיזי, ולהבין טוב יותר את האתגרים שעמדו בפניהם, ואת תהיותיהם אודות הפער והמתח שבין דרך הלמידה והדרישות מהם בקורס זה לבין הלמידה השכיחה, המוכרת והידועה להם מימים ימימה. מאידך גיסא ההתבוננות בקורס ממרחק של זמן פתחה לי צוהר להתבוננות ולחשיבה מחודשת אודות הסוגיות המורכבות עמן התמודדתי במהלך הקורס, ולבחינה עצמית שמבררת את ההשתנות הדרמטית של אופי תפקידי בקורס. קרבה ומרחק מחקריים אלו הרחיבו, העמיקו וגוונו את אופני החשיבה אודות היתכנותם של קורסים כגון זה בהכשרת מורים.
- ממצאי המחקר הראו, שכניסת-הסטודנטים ללימוד בדרך היוטוגיה לזוהה בחשש, בבלבול ובקשיי התנתקות מדרכי הלימוד והערכה הישנות והמוכרות.
- המחקר מצא, שחלק ממחקרי-המשתתפים נערכו בדרך האקדמית המסורתית. חלקם האחר נערכו בדרכים שאינן-אקדמיות, תוך הסתמכות על חומרים ונתונים שמצויים, למשל, במרחבי המרשתת ובאמצעי התקשורת השונים. המשתתפים, ברובם הגדול, גילו מוטיבציה והתלהבות במהלך חקירותיהם והכירו בחשיבות החקירה בקבוצה ובחשיבות תפקידו של ראש-הקבוצה בהצלחתה.

בהתייחס לשאלת-המחקר הראשונה, הרי שרבים מהסטודנטים סברו, שדרך היוטגוגיה מתאימה ונדרשת ללומדים באקדמיה, ובפרט למי שעתידים להיות מורים. הדעות נחלקו לגבי מידת-ההתאמה של היוטגוגיה לבתי-הספר.

בחינת דרך-פעולתי כמנחה הקורס העלתה, כי הִכוֹנַנְתִּי את הלומדים בדרכי-החקירה והתעִיִּיה הזרות והלא-מוכרות; תיקנתי שגיאות בטקסטים שכתבו והצעתי שיבססו את קביעותיהם, הנגשתי להם חומרי-קריאה ודרבנתי לפעולה.

ממצאי-המחקר אף מלמדים, שבקורס המתאפיין בלמידה מכוונת עצמי יש חשיבות להתייחסות אישית של המנחה ללומדים, וכי אף ממרחק א-סינכרוני ניתן לטפח קירבה פדגוגית.

"ללמוד לכתוב, לכתוב כדי ללמוד" – קורס מיומנויות כתיבה של סטודנטים בהתמחות אנגלית במכללה

להוראה

רגינה בן שטרית, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, באר-שבע

אני מבקשת להציג מחקר פעולה במסגרת קורס בהתמחות אנגלית במכללה להוראה, שמטרתו המרכזית היא שיפור מיומנות הכתיבה של הסטודנטים. עם פרוץ הקורונה והמעבר המתחייב להוראה מרחוק, היה עליי לבחון מחדש את אופן ניהול-הקורס ולהתאימו ללמידה בריחוק פיזי אך בקרבה דיגיטלית. במקביל, נחשפתי לגישה היוטגוגית (Heutagogy), המעודדת למידה בהובלה עצמית של לומדים, שרבים מעקרונותיה הולמים את תפיסתי החינוכית. לאחר שהצגתי לסטודנטים את התפיסה היוטגוגית ויחד יצאנו למסע משותף, בו למדנו לכתוב, אך גם כתבנו כדי ללמוד; ללמוד על עצמנו כלומדים, ללמוד על עצמנו ככותבים ולהתעמק בעולם-תוכן על-פי בחירה של כל סטודנט וסטודנטית. על פי הגישה היוטגוגית הלמידה מכוונת על-ידי הלומד מתכנן תהליך הלמידה ועד לשלבי הערכה. לאור מרכזיותו של הלומד עולות שאלות לגבי תפקידו של המרצה, איכות-התוצרים וסוגיות בתחום הערכת לומדים.

המתודולוגיה של מחקר פעולה זימנה לי אפשרות לבחון בזמן אמת את ההיבטים של קרבה וריחוק ביני לבין הסטודנטים, ביניהם לבין הגישה כמו גם את הקירבה והריחוק שלי ושל זהותי כמרצה-חוקרת.

תהיתי: איך יתנהלו השיעורים, ומה יהיה תפקידי? איך אבטיח שיפור וחיזוק מיומנות של כתיבה באנגלית? איך אתמודד עם תהליכי-הערכה? הנתונים שאספתי במהלך המחקר סייעו לי להבין, שאופן הלמידה החדש יצר ריחוק בין הסטודנטים ובין תהליכי למידה מוכרים, כמו גם חוויה של ריחוק וזרות לגבי תפקידי והפעולות המתבקשות ממנו. מצד שני, חשיבה ובחינה בזמן אמת של תגובות הסטודנטים ותהליכים רפלקטיביים שלהם הובילו אותי להתקרב אליהם ולהבין את הצורך שלהם במרחב המאפשר שיח אישי ותמיכה בתהליך הכתיבה. הצרכים הללו חידדו עבורי את תפקידי וקירבו אותי לזהותי המקצועית כ-facilitator לפעולות המשתמעות ממנו.

כשחלל, מדע ושפה פוגשים את היוטגוגיה – מחקר פעולה

ד"ר מיכל גנץ-מישר, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט; ד"ר לילך טנצר-הרשקוביץ, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט; ד"ר מיכאל כדורי-שלזק, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

שיתוף הפעולה בין שלוש החוקרות החל, כשכל אחת ידעה, שהיא מעוניינת בקידום הוראה בינתחומית, בהעשרת-הידע האישי, התיאורטי והפדגוגי, וביישומו בקורסים ובהתנסות בבתי-הספר היסודיים. החלטנו, כי נתמקד בנושא חלל ונאפשר לסטודנטים חוויה של למידה רב-חושית ובינתחומית תוך הדגשת ההקשר האוטנטי והרלוונטי למציאות החיים בארץ ובעולם. המפנה חל, כשנחשפנו לגישת ההוראה היוטגוגית, המעודדת למידה בהובלה עצמית של הלומדים, ובחרנו ללמד את נושא החלל לפיה. במהלך הלמידה שלנו וההתנסות של הסטודנטים נוצרו בינינו מתחים, שנבעו מהריחוק ומהקרבה המשקפים שונות במסוגלות האישית והפדגוגית להתמודד עם חוסר ההיכרות ואי-ודאות בכל הקשור לגישה היוטגוגית ולהוראה בינתחומית בזיקה שבין האקדמיה למערכת החינוך.

הסטודנטים נדרשו לנסח ולהגדיר את תחום התעניינותם, לבחור מקורות מידע מהימנים במרשתת וכלים-דיגיטליים, להפעיל שיקול-דעת באשר לדרכי-הלמידה, לקבוע את תוצרי-הלמידה תוך ליווי בכתיבת רפלקציה עמוקה.

המתודולוגיה של מחקר פעולה מסייעת באיסוף הנתונים המתמשך ממקור ראשון (מקרוב) הכוללים רישום ותיעוד רפלקטיבי של משתתפי המחקר, החוקרות והסטודנטים, כדי לקדם למידה בהובלה ובמכוונות אישית בנושא בינתחומי. איסוף הנתונים המתמשך וניתוחו תוך כדי הוראה ברוח היוטגוגיה קירב אותנו להתבוננות על ההוראה והלמידה והעמיק את הבנתנו באשר לאתגרים ולדרכי ההתמודדות. מחקר הפעולה התמקד בבחינה רפלקטיבית שלנו על ההוראה ושל הסטודנטים על הלמידה שלהם כדי להיות קרובים ומודעים לתהליכים שחוו. בסיום התהליך ולאחר מרחק של זמן ניתחנו באופן ביקורתי את שהמתרחש כדי לשפר את יכולתנו כמלוות של למידה יוטגוגית.

מתודולוגית מחקר פעולה אפשרה התבוננות על ממדים של קרבה וריחוק בין משתתפי המחקר ובינם לבין עצמם בהתייחס לחוויית ההוראה-למידה ברוח היוטגוגיה.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 109

מחקר איכותני בזירה הדיגיטלית

יו"ר המושב: ד"ר מיכל חמו

"הבית כזירת פשע": חשיבות המרחב בו מתקיים הריאיון, במחקר בו המרחב הוא משמעותי

גב' עפרי רכבי, האוניברסיטה העברית ומכללת עמק יזרעאל

בהרצאה זו אעסוק בקרבה למרחב שבו מתקיים הריאיון, בהינתן שהמרחב הוא חלק מהותי מתוך שאלת המחקר. ההרצאה מתבססת על עבודת התזה שעסקה בנושא: "תפישתן של נשים את אירוע הפריצה לביתן והאינטראקציה עם המשטרה". לצורך המחקר רואיינו 16 נשים, בין הגילאים 26-68, מאזורים שונים בארץ ומצב סוציו-אקונומי שונה, אשר ביתן נפרץ. החל מהשלבים הראשונים של המחקר, אחת התמות המרכזיות שעלו מן השדה דנה במרחב הביתי ההופך לזירת פשע. הראיונות שנערכו בבית הנפגעות המחישו בעוצמה רבה את תפיסת הבית עבור הנשים באופן שסייע להבנת המשמעות של הבית ההופך ממקום של אינטימיות למרחב פרוץ ואת התחושות של הנשים ביחס לפריצה. יחד עם זאת בשלב ביצוע הראיונות החלה תקופת הסגרים של הקורונה ונאלצתי לבצע חלק מהראיונות ב'זום', מה שיצר ריחוק כפוי מהמרחב הביתי. מעבר זה שבין מרחבי הראיונות, מקרבה לזירה לריחוק ממנה, סיפק תובנות לגבי חשיבותו של המרחב שבו נערך הריאיון, בעיקר בראיונות שנערכו במרחב הביתי. בהרצאה זו אדון במשמעות של ראיון שנערך בבית שהפך להיות זירת פשע בעקבות פריצה. אקשר את הדיון גם להיבטים מגדריים הקשורים בנשים נפגעות עבירה ואטען בעקבות אוקלי (2010) כי יש חשיבות לאופן שבו מקבלות המראיינות את פני המראיינת, בהיבט של טקס הכניסה אל הבית, אופן האירוח ושחזור האירועים הקשורים בו בתוך הריאיון עצמו.

"לראות מקרוב ולהבין כמה אתה רחוק": תיווך דיגיטלי של פריפריות דרומיות בגוגל מפות

גב' שירלי דרוקר שטרית, אוניברסיטת בר-אילן והמכללה האקדמית ספיר; פרופ' חיים נוי, אוניברסיטת בר-אילן

בהרצאה זו ברצוננו לדון במושגים קרבה וריחוק באמצעות הצגת תיוכם התקשורת-דיגיטלי של מרחבים טעונים ומורכבים – פריפריות דרומיות בישראל. לצורות התיווך המרחבי הוותיקות, שנעשו בעיקר באמצעות סיקור של תקשורת ההמונים הממוקמת במרכז הגיאו-תרבותי והגיאו-פוליטי של ישראל, התווספו פלטפורמות דיגיטליות, המשלבות מגוון סוגי ידע מרחבי. בעוד שבעבר היו לצרכנים, מבקרים, תיירים ומקומיים, משאבים מוגבלים לאיסוף ושיתוף מידע וחוויות ממורחבות, בשנים האחרונות החלו להופיע פלטפורמות הערכה מקוונות, ומשתמשים החלו להתבסס על מידע שיוצר על ידי משתמשים אחרים. זאת, לצד ובמקביל למקורות מידע וערוצי תקשורת מסורתיים.

המזמינויות (affordances) שמציעות פלטפורמות הערכה מקוונות – ובמקרה שלנו, גוגל מפות – מאפשרות מגוון חסר תקדים של אופני תיווך ביחס למרחבים יומיומיים ותיירותיים. הפלטפורמות מהוות זירה ציבורית תוססת ופוליפונית של מידע שניתן להפיק ולשתף בקלות, והן משמשות מטיילים, תיירים ומקומיים לפני, במהלך ואחרי הטיול, בתנועה ובמנוחה. הפלטפורמות מאופיינות ביכולת להשפיע באמצעות תוכן מקוון שמופק מרצון על ידי משתמשים 'מן השורה', ללא קישור ישיר לרווח כספי או לאינטרס מסחרי. תוכן מופק משתמשים מפיק נתונים מילוליים, כמותיים וחזותיים, ומדגים כיצד מרחבים מפורשים באופן שונה אצל שחקנים שונים, כגון תושב, מבקר ותייר, שכן לכל אחד מהם אוריינטציה מרחבית שונה.

הרצאתנו מבוססת על ניתוח של אלף טקסטים שמשתמשים העלו לגוגל מפות בשנים 2021-2022, תוך התייחסות למרחבים פריפריאליים בדרום ישראל. באמצעות ניתוח איכותני-תמטי ("מלמטה"), בחנו הבניות דיסקורסיביות של מקום ומרחב, לאור המזמינויות של פלטפורמה דיגיטלית, ממוסדת וגלובלית ("מלמעלה"). הממצאים ממחישים כיצד המושגים קרבה וריחוק באים לידי ביטוי בעידן של היפר-חיבוריות, ומדגימים כיצד המזמינויות המרחביות של גוגל מפות מאפשרות למשתמשים לבטא הערכה של מקומות ומרחבים פיזיים, תוך התייחסות מפורשת ומרומזת לשאלות של קרבה וריחוק, מרכז ופריפריה. בהרצאה נדון באחת התמות הדומיננטיות במחקר, הנוגעת בהבלטת הסמיכות של רצועת עזה לישראל, באמצעות ביטויי הערכה מכאן, וכינויי רמז מרחביים דוגמת "פה", "שם", "קרוב", "רחוק", מכאן. הנכחה טקסטואלית זו "מייבאת" את רצועת עזה, ומקרבת אותה אל תוך השיח המרחבי-ישראלי המקוון בגוגל מפות. זהו מחקר חלוצי באשר לבחינת הבניות שיח מקוונות, המתווכות פריפריות בישראל באמצעות פלטפורמת הערכה מרחבית-דיגיטלית. ממצאי המחקר צפויים לקדם את הידע על תיווך תקשורת-דיגיטלי של מרחבים, תקשורת ויחסי כוח ושיח השתתפותי-תיירותי.

קרבה וריחוק בביצוע ראיונות עומק במרחב הוידאו-דיגיטלי עם יוצאי החברה החרדית בישראל ובעולם

ד"ר יוסי דוד, המחלקה לתקשורת, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; ד"ר ברוך שומרון, המחלקה לתקשורת, אוניברסיטת מיינץ ע"ש יוהנס גוטנברג

במאמר זה אנו בוחנים סוגיות אפיסטמולוגיות ואונטולוגיות בביצוע ראיונות עומק במרחב הוידאו-דיגיטלי עם יוצאי החברה החרדית, תוך התמקדות בהיבטים הנוגעים לסוגיות המרחב והזמן בעידן של היפר-חיבוריות דיגיטלית. פרספקטיבה זו נועדה לשפוך אור על שני היבטים משלימים: מחד, על משמעויותיו של היבט נוכח-נפקד בביצוע ראיונות – המרחב הדיגיטלי; ומאידך, על האופן שבו יוצאי החברה החרדית מבנים את זהותם ומתווים את גבולותיה בעידן הדיגיטלי לאור השינויים והאתגרים איתם הם מתמודדים בנסיבותיהם הייחודיות. ביחס לשני ההיבטים יבחן תפקיד הראיון האיכותני ככלי מחקרי בסביבה תקשורתית דיגיטלית עשירה. בסביבה זו המאפשרת הזדמנויות חדשות בתהליך הראיון המחקרי, מקבלות סוגיות של מרחב וזמן משמעויות חדשות, הן בתהליך המחקרי והן עבור חיי היום יום של יוצאי החברה החרדית.

המאמר מתבסס על מחקר שבמסגרתו בוצעו 23 ראיונות עומק עם יוצאי ויוצאות החברה החרדית, אנשים אשר גדלו בליבת החברה החרדית וכבר אינם מגדירים את עצמם חרדים, אשר הסכימו להשתתף במחקר על תפקיד התקשורת בחייהם והם מגיעים מקשת רחבה של תתי-קבוצות בחברה החרדית (לרבות חסידים, ליטאים, וספרדים). הראיונות עמם התקיימו באמצעות תוכנת הזום (המאפשרת שיחות וידאו ושיתופים בעזרת עזרים דיגיטליים) והעלו מגוון של שאלות ודילמות הנוגעות למרחב ולזמן בעת ביצוע ראיונות במרחב הוידאו-דיגיטלי ובהבנת הקונטקסט הרחב לאופן ההשתתפות בראיון. במוקד המאמר עומדות המשמעויות הגליוניות והסמויות של ביטויי המרחב והזמן השונים.

במאמר שני חלקים מרכזיים: בחלק הראשון נבחן את היציאה מהחברה החרדית כמעבר במרחב ובזמן, תוך בחינת האלמנטים שהשתנו בתופעה זו בעידן המדיה הדיגיטליים, אשר מצפים (במיוחד מצעירים) להיות ילידים דיגיטליים היפר מחוברים. בחלק זה ננסה לעמוד על השאלה 'מהי יציאה מהחברה החרדית?' דרך בחינת סוגיית הזמן והמרחב. בפרק השני נבחן סוגיות של מרחב בביצוע ראיונות עם יוצאי החברה החרדית, תוך התייחסות להיבטים של נראות במרחב המקומי והגלובלי, וכן להיבטים של מרחב ויחסי כוח בביצוע הראיונות עם פרטים מקהילות מוחלשות. בנוסף, נאיר סוגיות חדשות העולות ביחס להבחנה בין ראיון פנים אל פנים לבין ראיונות המתקיימים בקצב גובר במרחב הוידאו-דיגיטלי בעידן הקורונה והפוסט-קורונה.

סוגיות מתודולוגיות בחקר ילדים בנושא שימושי מדיה

גב' אודליה אדלר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; פרופ' נלי אליאס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

תיווך אחאי מציע נקודת מבט חדשה אודות השימוש במדיה בילדות המוקדמת, אשר שמה במרכז את האחים והאחיות הגדולים כמתווכים משמעותיים. אלו, עשויים למלא תפקיד חשוב בהקניית העדפות, מיומנויות ונורמות בכל הקשור בשימושי המדיה של אחיהם הצעירים. לשימושי מדיה בגיל צעיר עלולות להיות השפעות שליליות רבות, ביניהן השפעות רגשיות, התנהגותיות וחברתיות. עם זאת, ניתן למתן השפעות אלו, ואף להגביר את ההשפעות החיוביות של המדיה, על ידי תיווך נכון של השימוש בהם. הספרות מצביעה על חמישה סוגי תיווך עיקריים: תיווך מגביל, תיווך מנחה, תיווך כשימוש משותף, תיווך כניטור ופיקוח, ותיווך טכנולוגי. ואולם כל סוגי התיווך מתייחסים לתיווך היררכי, כאשר להורים יכולת שליטה והכוונה של האינטראקציה סביב השימוש במדיה, בעוד שהאחים והאחיות - השותפים הטבעיים לשימושי המדיה - נותרים מחוץ לשיח המחקרי. המחקר הנוכחי מבקש למלא חלל זה.

השלב הראשון של המחקר כלל ראיונות עומק עם כ-20 משפחות להן 2-3 ילדים. בכל משפחה התקיים ראיון עם הילדים הצעירים בגילאי 4-7, עם האחים והאחיות הגדולים ועם האם. הראיונות עם הילדים נפתחו בבקשה לצייר סיטואציה של שימושי מדיה, ומתוך כך התפתח השיח. בשלב שני התבקשו האמהות לתעד סיטואציות ספונטניות של תיווך אחאי וליצור יומן מקוון אותו הן שיתפו עם החוקרות באמצעות ווטסאפ. פורמט השיתוף נתון היה לבחירתן: סרטוני וידאו, קבצי אודיו, מלל או תמונות.

תוך כדי המחקר עלו מספר סוגיות מתודולוגיות. ראשית, הבחירה בראיונות וביומן המקוון על פני תצפית ישירה. הסיבה לבחירה זו היתה מימד המלאכותיות שהיה עשוי לפגוע במחקר בצורה משמעותית. שנית, היומן המקוון העלה אתגרים מתודולוגיים וסוגיות אתיות הנוגעות לשיתוף עצמו. בעצם כך שה"שרביט" הועבר לידיהן, האמהות היו יכולות לבחור ולסנן רק מה שהיה נראה להן מתאים. אתגר שלישי, הוא הרצון של הילדים והאמהות להציג בפני החוקרות תמונה "מרצה" לגבי שימושי המדיה. ולבסוף, במהלך הראיונות התגלו סתירות בין מה שהאמהות חושבות שקורה בשימוש הילדים במדיה לבין מה שקורה בפועל, וגם על אלו היה צריך לתת את הדעת מבחינה אתית ומתודולוגית.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי בוקר, מושב 110

אפיסטמולוגיה איכותנית בפעולה

יו"ר המושב: פרופ' מיה לביא-אג'אי

הקשר בין אפיסטמולוגיה קונסטרוקטיביסטית, החוויה הסובייקטיבית של החוקר ודרך הצגת הממצאים

ד"ר עינת בן דב, המכללה האקדמית אונו

בעבודת הדוקטורט בחרתי לאמץ את הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית המונחית על ידי עמדה אפיסטמולוגית של קונסטרוקטיביזם חברתי עם מסגרת תיאורית ומתודולוגיה פרשנית להבנת החוויות של סטודנטים נכי צה"ל בהשכלה הגבוהה בישראל (זהות מוגבלות, אתגרים וחסמים, ושימוש במקורות תמיכה בתוך המוסדות להשכלה גבוהה ומחוצה להם).

החיפוש אחר משמעות והבנה, מתוך ידיעה כי אני משמשת כמכשיר העיקרי לאיסוף וניתוח נתונים, תוך ביצוע ניתוח אינדוקטיבי ורצון להציג תוצר שהוא תיאור עשיר של התופעה (Merriam and Associates, 2002). הביאו אותי להשקיע זמן ניכר בבחירת הדרך בה אערוך את המחקר והאופן בו אציג אותו לקוראים כמוצר מוגמר. ראוי לציין כי, הקונסטרוקטיביזם מבוסס על האמונה כי קיים ריבוי מציאויות שכן יש "חוויה ייחודית של כל אחד מאיתנו" ו"הדרך של כל אחד להבין את העולם היא תקפה וראויה לכבוד, כמו כל אחד אחר (Crotty, 2003, p.58).

נקודה מרכזית בהנחת היסוד החברתית הקונסטרוקטיביסטית היא ההבנה כי פעולת יצירת המשמעות של הקבוצה או הפרטים בה קשורה לאינטראקציות שהם מקיימים עם אחרים בהתייחס לתופעות חברתיות. מכאן שהאינטראקציות של נכי צה"ל במסגרות ההשכלה הגבוהה בישראל, כמו גם המציאות ההיסטוריות והתרבותיות שבהן הם חיים בארץ, היא שהבנתה את החוויות שלהם בפיתוח הזהות מוגבלות ושימוש בתמיכה. כחוקרת בתחום לימודי המוגבלות היה חשוב לי להביא את חוויות הנבדקים כהווייתם מבלי לבדל את הידע האישי, זהותי כחוקרת, כישראלית והחוויות האישיות שלי כאישה עם מוגבלות. הפרדיגמה הקונסטרוקטיביסטית והגישה הפנומנולוגית הפרשנית (הרמנויטית) אפשרו לי כחוקרת להבין את מורכבות הזהות המוגבלות של משתתפי המחקר, כיצד הם ניהלו את הזהות מוגבלות, אילו שירותי תמיכה הם צריכים ובהם השתמשו בפועל. ההבנה שהבניית הידע בסופו של דבר, היא גם שלי כחוקרת אך גם של הנבדקים שחקרתי הובילה אותי לבחור בפנומנולוגיה הרמנויטית תוך שילוב טכניקה של הבניית הנרטיבים של הנבדקים בצורה של שיר מתוך רצון להישאר נאמנה לחוויות של הנבדקים ולקרוב את הקורא לממצאי המחקר. בהרצאה אספר על התהליך המחקרי, ההתלבטויות והדרך בה בחרתי לייצג את ממצאי המחקר.

סוגיות של קרבה וריחוק במחקר פמיניסטי-ביקורתי

גב' דניאל רועה, האוניברסיטה העברית בירושלים

בהרצאה אתייחס לסוגיות אפיסטמולוגיות, מתודולוגיות ואתיות שעלו לאורך מחקר הדוקטורט שלי, הבוחן את תפקיד ואחריות הקהילה בהתמודדות עם אלימות מינית וביצירה של מרחבים אלטרנטיביים לצדק והחלמה. במחקר נערכו קבוצות מיקוד וריאיונות עומק חצי מובנים עם אנשים שעברו פגיעה מינית באחת מקהילות ההשתייכות שלהם. ואשר פגיעתם נחשפה בקהילה, וכן עם חברי.ות קהילה שהיו עדים.ות לפגיעה מינית באחת מקהילות השתייכות שלהם. או של אחרים.ות, והתערבו או הגיבו על כך באופנים שונים.

כמחקר איכותני העוסק בנושא רגיש חברתית, ומבקש לבחון אותו מנקודת מבט פמיניסטית-ביקורתית, ליוו אותי לאורך שלבי המחקר דילמות שונות הקשורות במתח שבין קרבה וריחוק, החל מהסוציאליזציה שלי כחוקרת, דרך הבחירות המחקריות שלי, וכלה בהתמקמות שלי בשדה המחקר בתהליך איסוף הנתונים. סוגיות אלו התעצמו במיוחד לנוכח היותי חוקרת אישה, פמיניסטית ואקטיביסטית המעורבת ופעילה בשדה המחקר, במרחבי זמן ומקום שונים ומשתנים.

בהרצאה אדון באופן רפלקסיבי באופנים בהם חוויתי כחוקרת את הדיאלקטיקה שבין קרבה וריחוק, בשלושה רבדים מרכזיים: ראשית, ביני לבין עצמי – באתגרים והדילמות שליוו אותי בתהליך איסוף הנתונים, החל מפרסום הקול הקורא, דרך ביצוע הריאיונות ותמלולם, תוך התייחסות להצטלבות המיקומים והזהויות שלי, כחוקרת, כמטפלת, כאקטיביסטית וכאדם; שנית, ביני לבין משתתפי.ות המחקר – בדילמות האידיאולוגיות והאתיות הקשורות בהתמקמות בשדה מחקר מוכר וקרוב ובתהליכי ההזרה שלו, כמו גם במציאת נקודת האיזון העדינה שבין הובלת המחקר לבין החזרת השליטה למשתתפי.ות המחקר, ובשאיפה ליצור מרחב פתוח ובטוח בגבולות המחקר; שלישית, ביני לבין המרחב – הן באתגרים שעלו מתוך התנועה בין מרחבים גיאוגרפיים שונים בשלבי המחקר הראשוניים, והן באלו שעלו מתוך האינטראקציה בין המרחב הפיזי למרחב המקוון.

קירבה ומרחק בהנחיה אקדמית

פרופ' רונית ליכטנברט, אוניברסיטת תל אביב; ד"ר גליה וינברג קורניק, אוניברסיטת תל אביב

העיסוק המחקרי בתהליך ההנחיה האקדמית של עבודות מחקר מוגבל, במיוחד נעדר מהספרות בחינת התהליך מנקודת מבטו של המנחה. המונח המילולי הרווח בספרות לתהליך ההנחיה - Supervision משמעו פיקוח והשגחה והוא מייצג פיקוח על עבודת המודרך ובקרת איכות העבודה. מונחים אלו אינם בהלימה אפיסטימולוגית עם מחקר איכותני הרמניוטי. בהצגה נבקש להמשיג את תהליך ההנחיה של מחקר הרמניוטי המבוסס על משנתו של גאדמר תוך שימוש במושגים של ביון: "זיכרון", "תשוקה", "ידיעה", "אי ידיעה" ו"טרנספורמציה", מושגים אלו רלוונטים בתחום ההדרכה והטיפול ונמצאים בהלימה עם העקרונות הפילוסופיים של גאדמר בבסיסם "דעה קדומה" ו"מעגל הרמניוטי". האחרון עוסק בתהליך הדורש הבנה שיתופית בין-אישית. בהתאמה, נבחן בהצגה 4 נקודות מבט המתקיימות בו-זמנית בהנחיה: זו של המנחה, הסטודנט, משתתפי המחקר והסטנדרטים האקדמיים. ההצגה תעסוק בהמחשת השלכות הקירבה והמרחק של המנחה, לכל אחד מהמושגים שהוצגו כמו גם לנקודות המבט השונות. נבקש להעשיר את המתודולוגיה ההרמניוטית על פי גאדמר ולזהות את ההנחיה כשדה פוטנציאלי ליצירת אופק חדש אצל הסטודנט והמנחה.

אתגרים בגיוס משתתפים למחקר איכותני כמקור נוסף לניתוח הממצאים: המקרה של יוצאי ברית

המועצות לשעבר המטפלים בבן משפחה עם מוגבלות נפשית

ד"ר יבגני קנייפל, המכללה האקדמית אשקלון

נושא ההרצאה הוא האתגרים בגיוס משתתפים למחקר איכותני כמקור פוטנציאלי נוסף לניתוח הממצאים. המחקר שיוצג בהרצאה בוחן מהגרים המטפלים בבן משפחה עם מוגבלות נפשית – קבוצה שבספרות המקצועית נחשבת "קשה להשגה" (a hard to reach group) בגלל קשיי שפה, חשדנות תרבותית ולעיתים אי-שיתוף פעולה עם המערכות המסייעות. אי-לכך, במחקר הנוכחי, העוסק בבני משפחה מטפלים שעלו מברית המועצות לשעבר (בריה"מ) לישראל, נעשה ניסיון לגייס את המשתתפים בשתי דרכים: (א) דגימה מכוונת – פנייה רשמית למרכזי ייעוץ למשפחות בקהילה, המעניקים סיוע לבני משפחה של מתמודדים עם הפרעות נפשיות; (ב) שיטת "כדור שלג" – פנייה עצמאית לבני משפחה פעילים, אנשי מקצוע ועמיתים בתחום בריאות הנפש. למרות שילוב שתי שיטות הדגימה, הסיוע של משרד הבריאות והמוסד לביטוח לאומי, והקרבה התרבותית והמקצועית של החוקר למשתתפים פוטנציאליים, התגלו קשיים רבים בגיוס מרואיינים, ולכן התעכב הליך איסוף הנתונים במידה ניכרת. עם זאת, ברצוני לטעון שניתוח תהליכי של אתגרים אלו יכול לפתוח צוהר להפקת ממצאים ראשוניים לגבי אוכלוסיית היעד והנושא הנחקר. כך לדוגמה, העובדה שרוב המשתתפים שהסכימו להתראיין נטלו בעבר חלק בקבוצות תמיכה להורים – לימדה על ההשפעה החיובית והמעצימה של קבוצות פסיכו-חינוכיות על הורים מבריה"מ לשעבר; העובדה שהמרואיינים גויסו למחקר משני מרכזי משפחות שעבדו בהם אנשי מקצוע דוברי רוסית – העידה על ההכרח בכשירות תרבותית לצורך תיווך והנגשה של מידע רלוונטי; הקשיים בגיוס אבות ואחאים – לימדו על מאפיינים משפחתיים של יוצאי בריה"מ לשעבר ועל חוויית הנטל והחוסן של האימהות המטפלות; והאמביוולנטיות של חלק מבני משפחה בנוגע להשתתפותם במחקר – לימדה על כאבם ועל הצורך להשמיע את קולם, לצד הפחד והחשדנות שבכך, הנובעים מרקעם התרבותי. הסוגיות שיוצגו בהרצאה יתוארו באמצעות דוגמאות של בני משפחה שהסכימו להשתתף במחקר וגם כאלה שלא הסכימו; ומתוך מבט רפלקסיבי על מקומו של החוקר והאינטראקציה עם המשתתפים עצמם. כמו כן יידונו התמורות והמגבלות של ניתוח האתגרים בגיוס המשתתפים למחקר כמקור אפשרי להצלבת הממצאים העולים מתוך הראיונות עצמם.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי צהריים, מושב 111

זום אין, זום אאוט, מעבר ל- in/out פרספקטיבות פמיניסטיות שונות ומשתנות על שדות מחקר

משותפים

יו"ר המושב: ד"ר יעלה להב-רז

רציונל המושב

המושב המוצע מורכב משלוש הרצאות שמשוחחות זו עם זו, על אף שעל פניו הן דנות בשדות מחקר שונים ומגוונים (נשים חרדיות; מאבק באלימות נגד נשים; מזרחיות-מסורתיות). שיחה נוספת מתקיימת בתוך כל הרצאה - בין זוג חוקרות.ים שחולקות שדה מחקר, אך תהליך התמקמותן בו שונה. כלל המחקרים המוצגים חולקים מחויבות פמיניסטית ליצירת מחקר ביקורתי, אתיקה שרגישה ליחסי כוח, ומודעות לזיקות בין זהות החוקרת.ת לעיצוב ידע ופרשנות. מן ההרצאות השונות עולה קשר בין סוגיות מתודולוגיות לטענות תיאורטיות: כלומר, לבטים שעולים סביב התמקמות החוקרות.ים בשדה מייצרים תובנות חדשות שמסייעות לענות על שאלות המחקר. מההרצאות השונות עולה גם הטענה שאין בהכרח התאמה בין "קרבה/ריחוק" ל"בפנים/בחוץ" ואין לראות במאפיינים אלו תיאור של עמדה סטטית. קרבה וריחוק הינם ממדים שנמצאים בתנועה ונתונים למשא ומתן מתמשך, ולכן ביטויים של קרבה/ריחוק עשויים להשתנות לאורך התהליך המחקרי, וניתן ללמוד באמצעות חוויות אלו על שדות המחקר כמו גם על החוקרים עצמם. רבות מהמשתתפות במושב הן תלמידות מחקר ולכן הרפלקציה הביקורתית העמוקה שהן מבצעות בשלב מוקדם של ההתפתחות האקדמית שלהן הינה בעלת חשיבות ועניין מיוחדים. גילוי השדה מתבצעת בד בבד עם הגילוי העצמי של זהותן כחוקרות והן נדרשות ללמוד מיומנות לא-מדוברת: ניהול הריתמוס של קרבה וריחוק במחקר איכותני, על מאפייניהם השונים.

הנעה והימנעות - תנועות של קרבה וריחוק בחקר תמורות בחיי נשים חרדיות

ד"ר תניא ציון וולדקס, בית הספר לחינוך ע"ש פוקס, האוניברסיטה העברית; שרה גאדו, בית הספר לחינוך ע"ש פוקס, האוניברסיטה העברית

חקר החברה החרדית בישראל פורח (קפלן 2017), כשבליבו מצוי, באופן גלוי וסמוי, מתח מתמיד בין קרבה לריחוק. קרנצלר (2022) מציע ששדה המחקר אמביוולנטי ופרדוקסלי ביסודו, הן בשל מיקום החוקרים והן בשל פרדיגמות ידע מעורעות. לאון (2020) שואל על כינונו של "קו שחור" במחקר הסוציולוגי שמדמין את מושא המחקר החרדי כ"זר" ל"חברה הישראלית" הכללית ואיננו ביקורתי ורפלקטיבי כלפי חלקם של החוקרים והמדינה ביחסי הכוח. במחקרים שמתמקדים בנשים חרדיות, עולה התמודדות עם התביעה הפמיניסטית להימנע מהכפפת נשים בשוליות מרובה לשיפוט המבט המערבי החילוני. עם צמיחת דור ראשון של חרדיות שחוקרות את קהילתן, מתעצמות שאלות אודות "משבר הייצוג".

הרצאתנו תציג תובנות משני מחקרים שעוסקים בנשים חרדיות לאור תמורות החלות בחברה: מחקר על אקטיביסטיות פמיניסטיות חרדיות ומחקר על תהליכי חברות וחינוך של נשים חרדיות. בשניהם, המניע למחקר קשור לבחינת תהליכי התעוררות של תודעה ביקורתית, ערעור גבולות, ופעולה להנעת שינוי במרחב החרדי השמרני מחד גיסא, למול הימנעות, התכנסות וביצור גבולות מאידך גיסא. כלומר, תוכן המחקרים עוסק ישירות בקירבה וריחוק, בגבולות, בשייכות ובביקורת. גם ברמה המתודולוגית המחקרים נעים על מתח שבין קירבה לריחוק - בין האקדמיה לחברה החרדית, בין החוקרות למשתתפות המחקר, ובין שתי החוקרות שמגיעות מתוך החברה החרדית ומחוצה לה.

בהרצאה נצביע על ריתמוס של התרחקות והתקרבות, ונדון באתגרים האתיים, הפוליטיים והאנליטיים שעולים בניהול דינמיקה עדינה ונפיצה זו, על סתירותיה. נראה כיצד היא מתבטאת בהליך המחקרי כולו: באופן מילולי ובלתי מילולי בראיון, בהתמקמות החוקר.ת, בניתוח הפרשני, וברמת הבניית הידע. נשתף בניסיונותינו לגשר בין חשיפת המובן מאליו, לרבות הנסתר והמושתק, ובין הרצון לכבד גבולות, להיות רפלקטיביות, ולהכיר בהשלכות של הזדהות, דחייה וחשיפה - לחיוב ולשלילה.

מעבר לריקוד הזהותני: על הדרישה לנקיטת עמדה פוליטית-אתית במחקר איכותני

תמר בן דוד, התכנית ללימודי תרבות, האוניברסיטה העברית; אור ארוך, ב"ס לחינוך ע"ש פוקס, האוניברסיטה העברית

השיח הציבורי בנוגע לאלימות נגד נשים מפצל את השדה לנשים ולגברים, לקורבנות ולמקרבנים, ללוחמות ולבני-ברית. מבנה זה של השדה פגש אותנו כמי שעוסקים במקרה בוחן זה: תמר, כאישה אקטיביסטית ובת לנרצחת, פעלה ממוטיבציה פנימית לשדה, ואור, גבר שהחל את המחקר מחוץ לשדה, בשאיפה לקרב מחדש בין גברים לפמיניזם. פיצול זה השתקף גם בשדה בדמות פרקטיקות שיחניות של קירוב והרחקה שהשחקנים השונים נקטו ביחס לסוגייה ושתרמו לדה-פוליטיזציה שלה.

רפלקציה על תהליך המחקר העלתה צורך משותף בתנועה מחקרית בין קרבה לריחוק כדי לייצר ידע באופן ביקורתי, בהתאם למיקום החוקר. ת: דווקא כ"קרובה", תמר כפרה בקרבה המדומיינת של ה"אנחנו" הכוללני וההגמוני שאפיינה יוזמות למיגור רצח נשים, אשר פעלו בשם אינטרס של כל הנשים בקרבנות פוטנציאליים; זאת, תוך שימור המוטיבציה האישית והראשונית שלה. כ"רחוק" שעוסק במרחק המדומיין שגברים מייצרים מהסוגיה דרך עבודת גבולות אינטנסיבית, אור דווקא התקרב מחדש למיקומו ביחסי הכוח ולאחריות שנדרשת ממנו, כגבר, במסגרת שאלת שותפותם של גברים כבני-ברית במאבק.

אך הרפלקציה העלתה גם מגבלה בשיח הדומיננטי במחקר האיכותני בנוגע לקרבה, ריחוק והתנועה ביניהם. תבנית זו סייעה לנו להמשיג את הדינמיקה בשדה ואת המפגש שלנו עמה, אך טבעה הזהותני מקשה על תיאור נקיטת העמדה האתית-פוליטית שמקרה בוחן כמו שלנו דורש מאתנו. במובן זה, המפגש עם השדה אינו זהותי גרידא אלא גם פוליטי, ואכן תמר צידדה באחת מהיזמות שחקרה ואור בדרישות הפוליטיות שנובעות ממיצובם של גברים כבני-ברית. עמדה זו אינה ניתנת לרדוקציה לאחד הקצוות ואף לא לתנועה ביניהם, אלא דורשת המשגה של "מרחב שלישי", פוליטי במהותו, שלא בהכרח משנה את מיקום החוקרת אך ממשמע אותו מחדש ופותח צוהר לפעולה משותפת.

"זור לא יקרב אליכם": על אתגרי הקירבה במחקר פמיניסטי על מסורתיות-מזרחית בישראל

נטלי דהרי בן-נמר, התכנית ללימודי תרבות, האוניברסיטה העברית; טל חגי, בית ספר לחינוך ע"ש פוקס

מחקרים אתנוגרפיים העוסקים בדת ובזהות דתית בישראל, ממעטים לעסוק בנשים (גיליס 2014). בולטת במיוחד הדרתן המובנית של נשים במחקרים על תרבות יהודית מזרחית, שמרביתם נכתבים על-ידי גברים, או נשים אשכנזיות. כמסורתיות-מזרחיות-פמיניסטיות, אנו חוקרות מתוך רצון לבירור זהותי-אישי, ואמונה בצורך לייצר ידע "מבפנים". נטלי, מתמקדת בממד האמוני של הזהות המסורתית בקרב נשים וגברים, נושא שטרם זכה להתייחסות מחקרית ישירה. טל עוסקת בעבודת הגבולות שמבצעות נשים בהצטלבות שבין פמיניזם, מסורתיות ומזרחיות תוך שזירה ופרימה של הזהויות/קטגוריות.

מתודולוגיות פמיניסטיות, דרכן אנו חוקרות, מדגישות ידע ממוקם, ואת החשיבות של רפלקציה על נקודת המבט של החוקרת והקשר שלה עם השדה. אנו מצאנו שהמיצוב העצמי נדרש כבר בשלב גיוס משתתפי המחקר, טרם איסוף הנתונים. הזדהותנו כמסורתיות-מזרחיות, יצרה אמון ומחויבות משותפת למחקר, כמעין מחקר קהילתי. ההזמנה להשתתף במחקר יצרה לראשונה שפה לזהות את עצם קיומה של הקהילה והעניקה לגיטימיות לנושא המחקר ולנסיון החיים של משתתפות המחקר. אך לעיתים ההזדהות כפמיניסטיות ערערה את האמון עם חלק ממשתתפי המחקר. כלומר, היותנו "מבפנים" יצרה תנועות עדינות אך מורגשות של ריחוק וקרבה. בדומה לתהליך שמתואר בממצאי המחקר, רכיבים זהותיים שונים עלו על פני השטח או הודחקו והושתקו במרחבים שונים.

בהרצאה נדון באתגרים האתיים, הפוליטיים והאנליטיים שעולים סביב ההתמקמות וההזדהות שלנו, כחוקרות עם קירבה אינטימית לאוכלוסייה בעלת מאפייני זהות היברידיים והצטלבותיים, שחווה הדרה ושוליות בחברה, בתרבות ובמחקר. נשאל על המתח בין יצירת ידע ביקורתי בעל משמעויות פוליטיות, ובין רצון שלנו כחוקרות ליצירת קהילה עם משתתפות המחקר ולהמשיך את הקשר האישי. כתלמידות מחקר, דור ראשון לאקדמיה, נשתתף בהליכה על קו התפר הרעוע שבין שייכות לעולם אקדמי ולקבוצה שמודרת ממנו ומבקרת אותו.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי צהריים, מושב 112

מוכר או מנוכר? התמקמות וזהות במחקר איכותני

יו"ר המושב: פרופ' רבקה תובל-משיח

מנעד הזהויות של החוקר והשפעותיו על ניתוח הנתונים: המקרה של בן מיעוטים

ד"ר אברהם מחאג'נה, מכללת צפת ומכללת בית ברל

בהרצאה אני מבקש להעלות סוגיה משמעותית במחקר איכותני שקיבלה תשומת לב רבה בעשור האחרון-מיקומי כחוקר. כאן אני מייצג את החוקר הערבי אשר מפרק את מנעד זהויותיו ובוחן את השפעותיהן על ניתוח הנתונים בכל טקסט שהוא עובד עליו.

הצורך להעלות את שאלת השפעת מנעד הזהויות של החוקר כלל וכן המיעוטים בפרט על ניתוח הנתונים עלתה כאשר עבדתי על הספר: "שתיקת הנוכחים הנפקדים": המרצים הערבים באקדמיה הישראלית". בתקופה זו, העסיקה אותי מאוד סוגיית הקרבה והריחוק בכל שלבי המחקר: מהבחירה המחקרית להשמיע את קולם של המרצים הפלסטינים אזרחי ישראל בתוך כותלי האקדמיה הישראלית ועד ההחלטה לפרסם את כתב היד בשפה הערבית תוך וויתור מודע על האקדמיזציה האקדמית הראויה אשר מעדיפה את הפרסום בשפה האנגלית או לפחות בעברית.

בהרצאה זו אתמקד בהתלבטויות בשלב ניתוח הנתונים סביב זהותי כחוקר מול הטקסטים שהופקו מהראיונות חצי המובנים עם רוב אוכלוסיית המחקר. העסיקה אותי השאלה: למי אני קרוב יותר? בגלל קוצר היריעה אתמקד בארבע זהויות: מקצועית, ג'נדראלית, תרבותית ואתנו-לאומית.

כחוקר: האם אני נטול פניות אשר מחפש את התמונה בכללותה תוך קטגוריזציה קפדנית לתמונת בתקווה הספר יציג את מכלול הקולות של משתתפי המחקר על הניואנסים השונים שלהם או שמה אני כחוקר פוסט קולוניאלי, נמשך בעל כורחי לתמונת הייחודיות של משתתפי המחקר כבני מיעוט אתנו לאומי מדורדר ומנושל? כגבר: האם אני מקשיב היטב לשיח הנשים האקדמיות אשר סובלות מהדרה כפולה בתוך הבית הערבי (הנכחת התרבות כאלמנט דכאני) ובתוך כותלי האקדמיה או שאני מתמקד בחוויה המשותפת שלהן עם הגברים נטול מול הממסד האקדמי הציוני?

כפלאח (איכר): האם אני ער מספיק לנרטיב הבדואים בדרום והעירוניים בערים המעורבות או שמה יחס כזה הוא מעין שימור לזהות לכפויה מצד הממסד בישראל (הפרד ומשול בין הערבים) או שמה מדובר כאן בתהליך "הזרה" לבני מיעוטים בתוך החברה הפלסטינית בישראל?

כפלסטיני: עד כמה נתתי לגיטימציה לזהויות בדלניות מתחרות כמו "ערבי", "דרוזי דובר ערבית", "ישראלי", "ערבי ציוני", "ארמי", "מוסלמי" במנותק מהזהות הפלסטינית?

לסיכום, ברפלקציה הממושכת מאז פרסום הספר מתברר לי שבכל פרק בספר היה לי קירבה לפן זהותי ספציפי. כלומר, חרף הביקורתיות הפנימית בשלב ניתוח הנתונים, היומן שניהלתי, שליחת פרקי הספר לאישור מרואיינים, השיח הער עם עמיתים-ממחים, כנראה שהתת מודע השפיע על ניתוח הנתונים.

אינסיידר או האפשרות להכיל את האין

גב' לירון בן-עזרא, בית הספר לעבודה סוציאלית, באוניברסיטת תל-אביב

ההרצאה מבוססת על עבודת דוקטורט איכותנית-פרשנית ובה ראייתי 10 נשים על החוויה של היות בת לאימא יתומה משני הורים. בהרצאה ארצה להתדיין בהשלכות של היותי בת לאימא יתומה משני הורים בעצמי. במילים אחרות, היותי - (Chavez, 2008) 'total insider', מי שחולקת חוויות עמוקות ומהותיות עם האוכלוסייה הנחקרת ולמעשה חולקת את התופעה הנחקרת.

תהיה זו לשון המעטה לומר שהיותי בת לאימא יתומה משני הורים השפיעה על כתיבת המחקר. הביוגרפיה הפרטית שלי היא אבן הפינה ולולא היא, מחקר זה לא היה נחשב או נכתב. מתוך המחקר עולה כי התופעה הנחקרת כרוכה עבודות בהגחתן הבלתי מילולית של רוחות רפאים ובכוחה ליצור חורים שחורים, אותם בורות נפשיים שנוצרים כתוצאה מאי קיום, עליהם אומרת אשל: "צופה הנשאר מחוץ לאזור השפעת החור השחור, לא יושפע ממנו כלל ואף לא יראה אותו, משום שלא יוצא ממנו כל אור ואות" (1997, עמ' 198). בהמשך למחשבה של אשל, אבקש בהרצאה זו לנסות ולהבין את הדבר שקרה במפגש הבלתי מודע בין מרחבי החורים השחורים שאני נושאת בקרבי, כתוצאה מהיותי בת לאימא יתומה משני הורים, לבין אלה של המרואיינות. הווי אומר, במוקד ההרצאה יעמוד המפגש ביני לבין המרואיינות, ובעיקרה חקירה של ההתרחשויות הלא מודעות והתת סיפיות שהן תולדה של מפגש זה.

אעשה זאת בעזרת קריאה מחודשת (re-reading) תוך התמקדות בריאיון ספציפי, עם מרואיינת שחלקה איתי זהויות משותפות וחוויות חיים נוספות לזו ההכרחית להשתתפות במחקר. הקריאה המחודשת תהיה ברוח החוקרת האיכותנית מגי מקלור (MacLure, 2021) המזמינה אותנו אל חקירה ניסיונית, שנוגעת באזטרי ובמיסטי. חקירה הנובעת מתוך "המפגש הנסתר עם היתר האניגמטי שהוא חלק בלתי נפרד מסימנים ומאירועים" (עמ' 502), בהסתעפות לכדי הבלתי רגיל והבלתי צפוי.

לאחר הצגת שלוש סצנות קצרות מרגעים שונים בריאיון, כשכל אחת מהן טומנת בחובה מופע רגשי אחר, החל מהזדהות גדולה דרך שמירת מרחק בטוח וכלה בהשמטות ונפילה אל החור השחור, אבקש לבצע ניתוח ריזומטי באופיו, זאת בהשראת המונח 'ריזום' שטבעו דלז וגואטר (Deleuze & Guattari, 1980/1987). הריזום, מושג השאול מעולם הבוטניקה ומשמעו קנה שורש, מציע חשיבה אחרת מזו הלינארית, הלוגית, השגורה, ה'עצית' שמניחה צמיחה אנכית, היררכית, מלמטה למעלה. זוהי חשיבת 'דשא' - הצומח באופן אופקי, בכיוונים שונים בו זמנית, כרשת מסתעפת ומרובה, בלי התחלה וסוף. המודל הריזומטי, בהיותו סבך של קווים, הצטלבויות והסתעפויות, מבקש מאיתנו להישאר נאמנים לתסבוכת עצמה. בכך אבקש לשרטט מעין מפה של נתיבים משתרגים של מה שמחוללת הקרבה העמוקה שלי לנושא המחקר, בדגש על פוטנציאל ההתמזגות והקריסה הגלום בקרבה שכזו.

קרבה ומרחק בין עצמי/ים לאחר/ים - יחסים רב-ממדיים

ד"ר אריאלה שטורם

למושגים "קרבה" ו"מרחק" יש נוכחות מיוחדת במחקר איכותני מעצם חציית הגבול הברור, לכאורה, בין חוקר/ת לנחקרים/ות. בין שהאוכלוסיות שאנחנו חוקרים קרובות לנו במרכיב כלשהו (מקום מגורים, מגדר, לאום, דת וכדומה) ובין שהן רחוקות מאתנו לחלוטין, הגישה האיכותנית מבקשת מאתנו להתקרב לנחקרים כדי להבין אותם כפי שהם.

שיטות מחקר איכותניות מגדירות באופן שונה יחסי קרבה-מרחק בין חוקרת לנחקרים, אך כולן דורשות התייחסות גלויה ליחסים אלה, לפחות בפרק רפלקטיבי שבו דן החוקר במידת הקרבה בינו לבין הנחקרים ובאופן שבו הוא שולט בה.

אולם, למה בעצם אנחנו מתכוונים במושגים אלה, שכנראה מטרידים אותנו עד כדי כך שבכנס שלם מוקדש להם?

בנקודת מוצא, אציע שלוש המשגות שמחדדות, לדעתי, את משמעותם של קרבה ומרחק ואת האופן שבו הם מעורבים בתהליך מחקר ובממצאיו:

1. במקום לעסוק ב"קרבה" ו"מרחק" נעסוק ביחסי קרבה ומרחק, לא רק בין חוקרת לנחקרים, אלא גם בין "עצמי/ים מרובים" של החוקרת והנחקרים.
2. יחסי קרבה/מרחק נעים בתנועה מתמדת של התקרבות והתרחקות.
3. יחסי קרבה/מרחק מתקיימים במרחב רב-ממדי של גובה, רוחב ומרחק, בין בני אדם; בין המקרה הפרטי הקרוב (ואולי רחוק?) להכללה, לתיאוריה הרחוקה (ואולי קרובה?); בין מעשים (מה שקורה) למילים (מה אומרים על מה שקורה) ועוד.

אדגים טיעונים אלה באמצעות מודל שפיתחתי במסגרת המחקר שלי לדוקטורט ("בתנועה מתמדת – ממעשה לחוכמת המעשה באמצעות רפלקציה מנקודות מבט מרובות", אוגוסט 2016). מחקר זה היה מחקר בדיעבד. שנים רבות לאחר שהוסמכתי במדעי החברה והתחלתי את חיי המקצועיים "בשטח", תוך התרחקות מכוונת מהאקדמיה, חזרתי אליה כסטודנטית לתואר שלישי. מחקר זה היווה עבורי סיכום של שנות עבודה בשדה באמצעות תנועות התרחקות מהשטח והתקרבות מחודשת אליו מנקודת מבט שונה, יותר מורכבת, פחות ביקורתית ויותר נינוחה. השנים שעברו וההתרחקות שלי מהמחקר אולי יאפשרו לי לגשת מחדש אל החומרים הללו מנקודת מבט קרובה יותר אל עצמי.

"Shallow" media have no place in "serious" stories: The exclusion of social media from life story narratives

גב' עאישה אגבאריה, האוניברסיטה העברית בירושלים; פרופ' ניקולס ג'ון, האוניברסיטה העברית בירושלים

This paper offers an account for the absence of media in general, and social media in a set of life story narratives. After conducting both unstructured life particular, from story interviews and semi-structured interviews with 15 Muslim Arab women in Israel, we analyzed the stories presented in each interview and the explanations given by interviewees for excluding items about (social) media from their life stories. Interviewees resolved what they saw as a contradiction—referencing “shallow” media in their “serious” stories about their identity—by sifting out items which could threaten the proper flow of such stories, as they perceive it. Cultural context and individuals’ beliefs are presented as preventing events related to media, especially new media, from being related in life stories. Moreover, our findings show the significance of life story interviews in interviewees’ identity development. It is argued that identities of both interviewer and interviewee play a role in constructing the story told. Life storying occurs in a complex context that involves introspection, which itself affects the process of the storyteller’s identity formation. This study contributes to debates about the place of media in everyday life, as well as to our understanding of the relationship between identity and life storying. The argument proposed here—that the absence of media from life stories might be due to conscious considerations rooted in the cultural specificity. of those stories—is one that can be tested in further research.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי צהריים, מושב 113

בין קרבה לריחוק במחקר איכותני מבוסס נתונים המפורסמים לכל

יו"ר המושב: ד"ר דפנה שוורץ-אשר וד"ר עדנה רבנו

רציונל המושב

המחקר האיכותני-קונסטרוקטיבי המסורתי, עושה שימוש בשיטות לאיסוף נתונים כגון: ראיונות עומק, תצפיות בסביבה הנחקרת וקבוצות מיקוד. שיטות איסוף נתונים אלו עלולות לאתגר את החוקרים במספר מישורים הכוללים, בין היתר, מורכבות השגת ההסכמה מדעת של הנחקרים והחשש להשלכות לגביהם; התחבטות לגבי השפעת נוכחות החוקרים כמראיינים או כתצפיתנים על חווית המראיינים או על משתתפי מחקרי פעולה; איסוף נתונים מאוכלוסיות מרוחקות גיאוגרפית או תרבותית; ואף כיתות רגליים לארכיונים על מנת לדלות פרוטוקולים נשכחים והשגת אישורים לחשיפתם. אולם, עם התפתחות המדיה, נפתחה בפני חוקרים האפשרות לעשות שימוש בנתונים המפורסמים לכל לצורך מחקריהם.

נתונים מתועדים, מצולמים או כתובים, של אינפורמנטים המשתתפים בתוכניות אירוח או ריאליטי טלוויזיוניות (דוגמת האח הגדול), בלוגים אישיים חושפניים ומידע מרשתות חברתיות – כל אלו עשויים להוות כר פורה למחקר איכותני. כאשר הנתונים חשופים לכל, נעדרים אתגרי המחקר המסורתי אשר מנינו קודם. למשל, מתייתרות הדילמות הגדולות של השפעת החוקרים על איסוף המידע או הצורך בהסכמה מדעת של האינפורמנטים. יחד עם זאת, נפתח פתח לאתגרים חדשים הנוגעים לטיבם של נתונים אלו וליכולת החוקרים להסיק מהם מסקנות בעלות ערך. למשל, בבחינת אפיזודות מצולמות מחיי האינפורמנטים, אשר צולמו כסרטוני סלפי (צילום עצמי) על ידם, האינפורמנטים אינם מתוצפתים/מתראיינים מול חוקרים בשר ודם אשר יש לבסס מולם אמון, אלא מול קהל מדומיין (Imagined Audience) אשר אינו נוכח או מגיב ברגע הצילום אלא רק לאחר פרסומם הפומבי של הצילומים, למשל ברשתות חברתיות. אתגרים נוספים נוגעים לאותנטיות הנתונים החשופים, למושאי הריצוי של הנבדקים שבהכרח אינם אנונימיים, להיקף העצום של הנתונים המפורסמים (ממנו נובעת דילמת החוקרים לגבי עלות ותועלת המשך כריית הנתונים, שהרי היקף הנתונים המפורסמים לכל הוא אינסופי), ברירת גודל הדגימה המספקת לצרכי מחקר מדעי וייתור הצורך באישור ועדת אתיקה. בהרצאה זו נדון ביתרונות ובחסרונות של מחקר איכותני המבוסס על נתונים המפורסמים לכל תוך הדגמה מתוך מחקרים בהם נעשה שימוש בשיטת מחקר זו.

טקטיקות איסוף וניהול חומרים דיגיטליים

גב' יהודית חפץ, אוניברסיטת בר-אילן; ד"ר שרון חליבה, אוניברסיטת בר-אילן

הנני חוקרת מגדר ומדעי המדינה. המחקר שלי מתמקד בבחינת הייצוג הנשי המקוון בקרב חברות מועצה ברשויות מקומיות בישראל ובוחן עד כמה חברות מועצה אכן מייצגות הלכה למעשה את הצרכים והאינטרסים של נשים תושבות המקום. הבסיס התיאורטי למחקר הוא תאוריית הייצוג של פיטקין המבחינה בין ייצוג תיאורי לייצוג מהותי.

תוך שימוש במתודה של ניתוח תוכן איכותני אני מבחינה בין שני סוגי תכנים:

1. תכנים המשקפים קרבה למיוצגות ודאגה לאינטרסים יומיומיים נקודתיים של התושבות.
2. תכנים המשקפים ריחוק מן המיוצגות בהתייחסם לנושאים כלליים הנוגעים לניהול עירוני ולזכויות נשים אוניברסאליות.

במסגרת זו אשתף בקצרה בפרקטיקות הייצוג ובעיקר אתייחס בסוגיות המתודולוגיות העולות בשלבי איסוף הנתונים ממקורות מקוונים.

מחקרי המתפרש על תקופה של שנתיים (אוקטובר 2021 – ספטמבר 2023), בוחן באמצעות ניתוח תוכן איכותני פוסטים בדפי הפייסבוק האישיים והציבוריים של חברות מועצה ברחבי הארץ כמו גם פרוטוקולים של דיוני מועצות הערים לאורך התקופה.

פרסומים בפייסבוק

תחילה חשבתי להתרכז רק בדפי הפייסבוק הציבוריים של חברות המועצה אך אז נוכחתי לדעת שאצל חלק מחברות המועצה הדפים האישיים מכילים תכנים הנוגעים לפעילותן הציבורית ולמעשה אין בהם כל הפרדה בין הפרסומים הפרטיים לבין אלו הנוגעים לכלל הציבור. על כן החלטתי לבדוק הן את הדפים הציבוריים והן את אלו הפרטיים, תוך שאני מתייחסת רק לפוסטים הציבוריים בדפים הפרטיים (גם משיקולי אתיקה מחקרית).

אולם, גם פרקטיקה זו עוררה בעיות:

בעוד שלגבי הדפים הציבוריים אין כל בעיה "למשוך" את כל האינפורמציה בלחיצת כפתור; הרי שלגבי הדפים הפרטיים לא קיימת פונקציה המאפשרת למשוך את כל האינפורמציה בבת אחת.

בנוסף, כאשר התמקדתי בפרסומים של אחת מחברות המועצה, קיבלתי אזהרה מפייסבוק האומרת שאופי הפעילות שלי הינו חשוד ובמקביל נחסמה כל אפשרות לפעילותי ברשת החברתית למשך 5-6 ימים.

פרוטוקולים

לגבי הפרוטוקולים התעוררה בעיה טכנית שונה הנוגעת לעצם הקידוד של קבצים שאינם מאפשרים ניתוח ועיבוד הנתונים כגון PDF וצילומים? אם בקבצי PDF ניתן איכשהו להתגבר על הבעיה באמצעות CTRL+F, כיצד מזהים מילות מפתח בפרוטוקולים המוצגים בקבצי תמונה? בהרצאה זו אדבר הן על הקשיים שהתעוררו במהלך איסוף החומרים והן על הדרכים שמצאתי כדי לנסות ולהתגבר על הקשיים הללו.

איך חוקרים את גוגל? נטנוגרפיה ככלי לחקר חווית משתמש

אושרי בר-גיל, התוכנית ללימודי פרשנות ותרבות, אוניברסיטת בר-אילן

אוכלוסיית משתמשי גוגל, מהווה כ-70% ממשתמשי האינטרנט ונאמדת ב-2.2 מיליארד משתמשים, אלו מייצרים אחריהם שובל עצום של נתונים. כיצד ניתן לבצע מחקר בעל משמעות על אוכלוסייה כה גדולה? ההרצאה תציג את מחקר עבודת הדוקטורט שלי שעסק בשאלה כיצד ריכוז טכנולוגיות המידע בידי פלטפורמות טכנולוגיות משפיע על תפיסת העצמי של המשתמשים.

שיטת המחקר שפותחה לטובת ההתמודדות עם שאלה זו התבססה על ניתוח תוכן רשתי, נטנוגרפיה, של סקירות וביקורות משתמשים (reviews) בשירותי גוגל. המידע נאסף מבלוגים המובילים בתחום ביקורות מוצרים ושירותים דיגיטליים. למידע זה התווספו מקורות נוספים העוסקים במוצרי גוגל השונים כגון מחקרים אמפיריים ואתנוגרפיות של המוצרים השונים. בסה"כ נאספו ונותחו 525 פוסטים, 46 ספרים ו-25 מחקרים אקדמיים העוסקים ישירות בגוגל או מוצריה. המידע עובד, קודד ונותח באמצעות תוכנה ייעודית למחקר איכותני (CAQDAS). הפרשנות לניתוח המידע נעשתה באמצעות מודלים מתחום המדע-טכנולוגיה-חברה (STS): ניתוח יחסי שחקן-רשת (actor-network) של ברונו לאטור (2005) והמתודולוגיה הפוסט-פנומנולוגית לניתוח יחסי התיווך הטכנולוגי בין האדם לעולם, מבית מדרשו של דון איידי (2009).

הממצאים בעבודה מצביעים על כך שהשימוש במוצרי גוגל מציע הרחבת עצמי השונה במנגנוניה, היקפה ועומקה מהרחבות קודמות אחרות. בייחוד בשל העובדה שהעצמי של גוגל משפיע על תהליכים קוגניטיביים בצורה שאיננה מאפשרת לשמר את האוטונומיה של המשתמש ביחס לטכנולוגיה. ממצאי העבודה עולה השאלה: היכן וכיצד אפשר למצוא את גבולותיה של הרחבת עצמי זו? כפי שתיאר זאת קלי (2016) בציטוט קולע - היכן ה"עצמי שלי נגמר והענן של גוגל מתחיל". גבול זה נהיה מורכב וקשה להגדרה עוד יותר כאשר הטכנולוגיה מבצעת מפנה "פנימה", משתלבת בתהליכים הקוגניטיביים של המשתמש ומאפשרת לו להאציל תהליכים נוספים לעצמי של גוגל.

בהתאם לנושאי הכנס, ההרצאה תעסוק בשיטת המחקר עצמה, שפותחה לטובת המחקר וניתנת לשימוש במחקרים נוספים הבוחנים את חווית המשתמש בכלים טכנולוגיים. היא תעמיק בשאלות כיצד לאסוף, לעבד ולנתח מידע מסוג זה בכדי לענות על סוגים שונים של שאלות מחקר בתחום, החל משאלות שיווקיות ועד לשאלות פנומנולוגיות. בנוסף, ידון תהליך העבודה הכולל שאלות של קרבה וריחוק בשיטת מחקר מסוג שכזה וחווית הכניסה לשדה מוכר למחצה (מוצרי גוגל) של החוקר עצמו ומיקומו כחלק מהקהילה המקוונת עצמה.

זיכרון תרבותי ותרבות של זיכרון: תפקידם של מדיה דיגיטליים ומסורתיים בהבניית זיכרון תרבותי של

מעפילים גולי קפריסין

איילת קליין-כהן, המחלקה לתקשורת, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

המחקר מבקש לבחון את האופן שבו שחקנים פועלים במדיה המסורתית והדיגיטליים כשהם משתתפים בעיצוב נרטיבים של זיכרון תרבותי. מקרה המבחן הוא פרק פחות מואר בזיכרון הקולקטיבי הישראלי שהתרחש בין השנים 1946-1949, והוא תפיסתם של מעפילים בדרכם לארץ ישראל, הגלייתם למחנות מעצר בקפריסין וחייהם במחנות. המחקר שואף לתרום לתת-דיסציפלינה המחקרית של מדיה וזיכרון בכך שיענה על שאלות העוסקות בעבודת זיכרון והעברה בין דורית של זיכרון. כמו כן, המחקר מבקש לבחון את האופן בו אותה סוגיה מסופרת ומוזכרת בזירות שונות ועל ידי מתווכי זיכרון שונים, מתוך ראיית תכונותיהן של הזירות התקשורתיות כמשפיעות על האופן בו מתבצעת עבודת זיכרון ומתגבשים נרטיבים של זיכרון.

מחקר זה, שאני עורכת במסגרת עבודת הדוקטורט, מציע חידוש בשלושה היבטים מרכזיים. ראשית, כאמור, הוא מפנה תשומת לב מחקרית לאירוע פחות מדובר בזיכרון הקולקטיבי הישראלי. שנית, הוא בוחן זה לצד זה שני מרחבים בהם מתעצב זיכרון תרבותי ובהם פועלים סוכני זיכרון שונים: עיתונות וקבוצת פייסבוק הפועלת כקהילת זיכרון. מרחבים אלו שונים מאוד זה מזה אך יש להם מן המשותף. שלישית, המחקר מורכב משיטות מחקר וניתוח המשלימות זו את זה: ניתוח תוכן פרשני-תמטי ונטנוגרפיה הכוללת גם ראיונות – שילוב מתודולוגי אשר לרוב לא נעשה בתחום לימודי הזיכרון. שילוב זה מאפשר הבנה וחשיפה של היבטים בפלטפורמות התקשורתיות ובסוכני הזיכרון שניתן להגיע אליה רק באמצעות מחקר רב-שיטות.

הפרק הראשון יתמקד בתקשורת הממוסדת ויכלול ניתוח תוכן פרשני-תמטי של סיקור פרשת גולי קפריסין בשני עיתונים יומיים בזמן אמת וכן סיקור עיתונאי של הנושא באותם עיתונים ממרחק הזמן. בסיקור ממרחק הזמן אבחין בין עיתונות למטרת הנצחה לבין עיתונות שאינה למטרת הנצחה. הפרק השני יתמקד במדיה דיגיטליים ויכלול ניתוח תוכן פרשני-תמטי של פוסטים ותגובות שפורסמו בקבוצת הפייסבוק של ארגון מעפילי קפריסין. הפרק השלישי יתמקד בניתוח נטנוגרפי של פעילות הקבוצה ויכלול גם ראיונות עומק מובנים למחצה עם 30 מחברי הקבוצה בני הדור הראשון, השני והשלישי לגולי קפריסין.

בכנס זה אשמח להרחיב על המוקד השני של מחקרי, שבמרכזו עבודת זיכרון ועיצוב נרטיבים במדיה הדיגיטליים, ולהציג ממצאים ראשוניים. כמו כן, אשמח להתייחס במסגרת נושא הקרבה והריחוק שבליבת הכנס להיבט של הקשר האישי-משפחתי שלי לאוכלוסיית המחקר, כנכדה לגולי קפריסין.

"מעולה וידידותי למשתמש": ניתוח סמיוטי וסמנטי של אפליקציית 'בנק מסד' על פי שיטת ה-

walkthrough

לירן פרץ, המחלקה לתקשורת, אוניברסיטת חיפה

בעשורים האחרונים התרחשו שינויים רבים במערכת היחסים בין הבנקים ברחבי העולם לבין לקוחותיהם. הבנקאות הסלולרית החליפה ברובה את הביקורים הבנקאיים המסורתיים, דבר שיצר מערכת יחסים חדשה ומתווכת בין הבנקים ללקוחות, המתאפיינת באינטראקציה אנושית ישירה מועטה. כתוצאה מכך, עלה הצורך לבסס את האמון בין הבנקים לבין לקוחותיהם, בהיעדר אינטראקציה ישירה. האמון עשוי להתבטא במידה בה הלקוח בוטח באפליקציה ומשתמש בה לביצוע פעולות פיננסיות. על כן, הבנקים משתמשים בכלים שונים לביסוס האמון וקידום פתרון סוגיית האינטראקציה המתווכת בין הבנק ללקוחות.

במחקר נותחה, באופן סמנטי וסמיוטי, אפליקציה של בנק ישראלי, 'בנק מסד', בשיטת ה-walkthrough, העוסקת בממשק האפליקציה. באמצעות השיטה נבחן כיצד מפתחיה מדמיינים את המשתמשים בה, ובהתאם לכך כיצד הם מבקשים לעצב את חוויותיהם, בעזרת עיצוב האפליקציה. השיטה כוללת תיעוד ביצוע פעולות שונות באפליקציה, ניתוח השיח הטקסטואלי והוויזואלי בתוכה, וניתוח השיח המיוצר סביבה באתר הבנק, בחנויות האפליקציות, ברשתות החברתיות ועוד. לדוגמה, נותח השימוש בצבעים ירוק ואדום באפליקציה, כממחישים כניסה ויציאה של כסף מחשבון הבנק. מהניתוח עלה שנעשה שימוש בצבעים בכדי להעביר מסרים לא-מילוליים, תוך הסתמכות על הקונוטציות שמעורר כל צבע, במטרה לפשט ולהנגיש למשתמשים את האפליקציה ואת המערכת הפיננסית. בנוסף, נותח חזון המפתחים, לצורך הבנת תפיסותיהם לגבי מטרת האפליקציה ואופני השימוש הרצויים.

מהניתוח שבוצע עלו שלושה נושאים מרכזיים, כאשר הראשון התמקד בכלים בהם בנק מסד משתמש במטרה לבסס את האמון המתווך בינו לבין משתמשי האפליקציה, כגון פנייה אישית אל הלקוח. השני התמקד בכלים בהם משתמש הבנק כדי להנגיש את המערכת הפיננסית ללקוחותיו. לדוגמה, הבחירה לחזור על מילים מסוימות, בפלטפורמות השונות, לצורך העברת מסרים למשתמשים. הנושא השלישי עסק בדרכים בהן תפיסות מגדריות, הנוגעות בדמותה ותפקידיה של האישה, מתבטאות באפליקציה ובפלטפורמות הנוספות. ממצאי המחקר מלמדים על האופנים בהם מפתחי האפליקציה מדמיינים את המשתמשים, לדוגמה, כזקוקים למגע אנושי כשזה נוגע למערכת הפיננסית. הממצאים מעידים על כך שהמפתחים ביקשו לעצב את חווית המשתמשים סביב חזונם כי האפליקציה הינה כלי נוח ופשוט לשימוש, וסביב חיזוק תחושת ביטחון המשתמש ואמונו באפליקציה ובבנק.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי צהריים, מושב 114

נקודת מבט של חקר השיח על אינטראקציה רב-מודלית: היבטים מתודולוגיים

יו"ר המושב: פרופ' עירית קופפרברג, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

רציונל המושב

חקר השיח הוא תחום מחקר המכיל גישות מכאונות-תיאוריה (הכוללות גם גישות ביקורתיות) ומכאונות-נתונים. גישות אלה מתמקדות בחקר הפעולות שבני אדם מבצעים באמצעות שפה מילולית, חזותית וקולית בהקשר נתון (למשל, סיפור, התנצלות, מתן הוראות, תלונות וכו') ניתן לחקור פעולות שיח באמצעות שיטות איכותניות ובמותניות ולשלב ביניהן. פעולות שיח הן לרב רב-מודליות (כלומר ביצוע פעולת השיח המילולית כרוך בשילוב עם משאבים נוספים להפקת משמעות כמו תמונות, שפת גוף, קולות וכו'). המושב מתמקד בשני סוגים של אינטראקציה (פעולה הדדית): (1) זאת המתהווה בשיח פנים-אל-פנים, שיח טלפוני, שיח מקוון ואפילו כתוב (בין כותב המאמר וקהל הקוראים). (2) אינטראקציה בין משאבי השיח הרב-מודליים שבני אדם משלבים כדי להפיק משמעות.

ארבעת מחקרים שיוצגו נשענים על שיטות לחקר רב מודליות בתחום חקר השיח. במוקד שני המחקרים הראשונים נמצאים משתתפי המחקר הדנים בקבוצה במהות טקסטים רב מודליים בתיקשורת פנים אל פנים וזום, בהתאמה: (1) אלקד-להמן ופויס מסתיעות בניתוח תוכן וניתוח לשוני כדי לנתח אינטראקציה שעוסקת בהבנת פעולות השיח הדבור שמבצעים משתתפי המחקר בעת קריאת נובלה גרפית; (2) הלל לביאן וקופפרברג מבקשות לזהות צמתים של מורכבות בפעולות שיח רב-מודליות של הצגת זהות בתמונה ובמלל. החוקרות משלבות ניתוח של רצף תורי הדיבור, עם ניתוח שפה פיגורטיבית ופרוזודיה. במחקרים האחרים החוקרות בוחנות באופן ישיר טקסטים רב-מודליים: (3) גולדשטיין משלבת ניתוח תוכן איכותני עם סטטיסטיקה תיאורית כדי לתאר את התרומה של אימוג'ים לביצוע פעולות השיח המתבצעות בתיקשורת ווטסאפ; (4) יזהר בוחנת מאמרים רב-מודליים בעיתונות העוסקת בדירות להשכרה, ונשענת על גישה ביקורתית לניתוח שיח עיתונאי המתמקדת בבעיות חברתיות ומשלבת ניתוח תוכן רב-מודלי וניתוח שפה פיגורטיבית.

השאלות המנחות את המושב הן (1) אילו פעולות שיח מזוהות בכל אחד מהמחקרים? (2) מה היא תרומת השיטה/ות לחקר הפעולות שמתבצעות? לאחר ההרצאות תתקיים שיחה בהשתתפות הקהל.

חקר אינטראקציה בקריאת נובלה גרפית

פרופ' אילנה אלקד-להמן, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט; פרופ' יעל פויס, מכללת אורנים

מטרת המחקר היא ללמוד כיצד פועלת אינטראקציה קבוצתית של מורים לשפה וספרות בתהליך קריאת נובלה גרפית. שאלות המחקר הן: 1. מהם מאפייני האינטראקציה בקריאה של יצירה רב-מודלית בקבוצות המורים? 2. כיצד אינטראקציות אלה כיוונו/עיצבו את קריאת המורים? התשתית התיאורטית של המחקר מבוססת על תיאוריות בתחום הקריאה בטקסטים רב-מודליים ועל תיאוריות של אינטראקציה בקבוצה בתהליך לימוד טקסט. האתגר המרכזי הניצב בפני קורא בספרות רב-מודלית כמו קומיקס או נובלה גרפית היא להיות קורא-מתבונן. הקורא נדרש במקביל לארבעה תפקידים: נווט *navigator*; מעצב *designer*; פרשן *interpreter*; וחוקר-מתשאל *interrogator*. אינטראקציה מילולית היא בלב פעילויות אורייניות כמו אלה המתרחשות בשיעור הספרות. היא תומכת בעיבוד קוגניטיבי של הטקסט על ידי מתן הסבר לאחרים, הנמקה של טיעון, שאלות שאלות וכדומה. במחקר נאספו נתונים מ-27 מורים לשפה וספרות, ערבים ויהודים, שלמדו לתואר שני. הם התבקשו לשוחח על עמודי הפתיחה של הנובלה הגרפית "מנהרות" מאת רות מודן בקבוצות של 3-4 משתתפים כל אחת. נתוני המחקר הם הקלטות ותמלילים של השיח הקבוצתי סביב הפתיחה. הניתוח היה מכוון נתונים ובראשיתו היה בעל אופי פנומנולוגי: כל אחת מהחוקרות קראה את התמלילים ורשמה תופעות שזיהתה. לנוכח שפע התופעות וסוגיהן, מוקד הניתוח היה בתופעות המיוחדות קריאה של נובלה גרפית בשונה מנובלה מילולית. בשלב ראשון בוצע ניתוח לשוני לזיהוי פעולות קריאה, דרכו אותרו הזמנות למבט משותף וגילויים של שימת-לב או התעלמות מפרטים מילוליים או ויזואליים ביצירה (כגון: תסתכלו כאן, תקראי! תראו, נחזור אחורה). בשלב שני בוצע ניתוח תוכן של אינטראקציות עם הטקסט ו/או משתתפים בקבוצה שמוקדו בניסיון המשתתפים במחקר להבין את העלילה ויחסי הדמויות מתוך האיורים והמלל. הניתוח הלשוני הבהיר את הצורך בשלב שלישי שבחן את נתיב-הקריאה בכל קבוצה, דרכו נחשפה מפת "המבט" הקבוצתי בתהליך הקריאה הקבוצתי. שילוב שלושת שלבי הניתוח אפשר התבוננות בכלים הייחודיים שסיגלו לעצמם השותפים לקריאה, וסייע בהבנת תרומתה של האינטראקציה לקריאה רב-מודלית. הממצאים יוסברו על רקע התיאוריות בתחום.

חקר מורכבות בעת ביצוע פעולת שיח נרטיבית ורב-מודלית בזום

ד"ר רבקה הלל לביאן, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט; פרופ' עירית קופפרברג, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

מחקר איכותני זה מתמקד במפגשי זום אינטראקטיביים בקורס למנחי פוטויס שבו השתתפו 12 נשים. מטרת המחקר הייתה לתאר כיצד כל משתתפת בצעה פעולה מרכזית חושפת זהות ורב-מודלית של פוטויס שכוללת הצגת אירוע בעל משמעות בדיבור ותמונה. פוטויס מאפשר לקבוצות משתתפים לתעד ולספר על סוגיות מרכזיות בחייהם באמצעות צילום ותיאור מילולי במטרה להביא לשינוי בחייהם. המסגרת התיאורטית משלבת את (1) גישת חקר השיחה (conversation analysis) המבליטה את חשיבות חקר הרצף של תורי הדיבור באינטראקציה מקוננת טבעית. (2) מחקר נרטיבי המתמקד בהצגת זהות באמצעות סיפורים רב-מודליים המופקים בשיח אינטראקטיבי. (3) ממצאים אמפיריים קודמים המתמקדים בזיקה בין צבירים פיגורטיביים בשיח אינטראקטיבי ומורכבות בשיח. ניתוח רצף תורי הדיבור התמקד בזיהוי צמתים של מורכבות על פי שילוב של הצהרות המשתתפים שהמטלה מורכבת, זיהוי צבירים פיגורטיביים, וזיהוי אמצעים פרזודיים (הארכת הברות, היסוס, כניסה פתאומית לדברי אחרים ועוד). בנוסף, ממצאי המחקר מראים שבעת ביצוע המטלה הנרטיבית הרב-מודלית, חלק מהמשתתפות בחרו במסלול שיח חושף-זהות, ואילו האחרות בנו מסלול מעגלי עוקף-זהות. בהרצאה נמחיש באמצעות דוגמאות את זיהוי הצמתים המורכבים על ידי שילוב שיטות הניתוח ונציג פרשנות הנוגעת לסיבות לבחירת מסלולי השיח על ידי המשתתפות.

ניתוח שיח בקבוצת וואטסאפ בגישה רב-מודלית

ד"ר אולז'ן גולדשטיין, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי

וואטסאפ היא אפליקציה שזכתה לפופולריות רבה בקרב משתמשים עקב יכולתה ליצור חוויה של נוכחות חברתית כאשר אדם חש שהוא נמצא במחיצת אדם אחר ונגיש למחשבותיו ולרגשותיו. שני גורמים תורמים במיוחד לנוכחות חברתית: האפשרות לשלב רכיבים רב-מודליים בתקשורת ומודעות לנוכחות של אחרים בתקשורת. מחקר איכותני משלב שיטות זה נועד לחקור את ההתרחשויות בקבוצת הסטודנטים שלמדו בתוכניות לתואר שני במכללה לחינוך. הקבוצה כללה 25 מורים אשר התחילו את לימודיהם בתקופת הקורונה. בתחילת הלימודים נפתחה קבוצת וואטסאפ משותפת לסטודנטים ומרצים אשר שימשה לקידום הלימודים וטיפול גיבוש חברתי. המחקר שילב מספר שיטות ניתוח: (1) ניתוח תוכן תמטי של 747 הודעות שנערך באמצעות תוכנת Atlas.ti; (2) ניתוח פעולות הדיבור ברצפים של תורי הדיבור המקוונים; (3) ניתוח מאפיינים כמותיים של ביטויי הרגש באמצעות אימוג'ים שנערך באמצעות האפליקציה Chatilyzer. נמצא (1) שהשיח התמקד בנושאים לימודיים, סוגיות מקצועיות, חברתיות ואקטואליה. (2) בין פעולות הדיבור בלטו: העברת עדכונים, בקשת הבהרות, ותזכורות, שיתוף במידע וידע. כמו כן נמצא רצף שכיח של פעולות הדיבור "בקשת עזרה -- מתן מענה מידי --> הבעת תודה" שניתן לפרשו כסימן המעיד על אווירה של עזרה הדדית. (3) האינטראקציה בקבוצה מאופיינת על ידי ביטויי קשר חברי מחבב ומעודד: חברי הקבוצה הרבו להביע תמיכה ופירגון זה לזה וכן לברך ולאחל איחולים חמים. (4) תוצאות ניתוח האימוג'ים מצביעות על פונקציות פרגמטיות שונות לחיזוק או מיתון פעולות דיבור הקשורות לנורמות חברתיות שהתפתחו בקבוצה. ניתן להסיק שתקשורת הוואטסאפ אפשרה לקבוצת הסטודנטים לפתח קשרים לימודיים, מקצועיים וחברתיים גם בהעדר מפגשים פיזיים בקמפוס. בהרצאה אציג את השיטות ואתיחס לתרומת השילוב ביניהן.

שיח השכירות בישראל-קריאה רב-מודלית של כתבות עיתונות

ד"ר דקלה יזהר, בית הספר לאדריכלות ע"ש יזרעאלי, אוניברסיטת תל-אביב

ההרצאה לקוחה מפרויקט מחקר¹ המתייחס לניסיונות שנערכו בעשור האחרון לפתח שוק ממוסד לדיור להשכרה בישראל. צעדים אלו הם חלק מההתמודדות הממשלתית עם משבר הדיור וביקורת ציבורית חריפה. ישראל היא חברה המעודדת בעלות על הבית, וכמו בחברות דומות שכירות נתפסת כצורת חיים זמנית ולא לגיטימית שקשורה לאוכלוסייה צעירה או חסרת אמצעים. ההיצג נשען על גישה ביקורתית לניתוח שיח עיתונאי השופכת אור על מקומו של שיח עיתונאי במבני כוח קיימים ומעורבותו בנירמולם. להמחשת הניתוח יוצג ניתוח תוכן רב-מודלי משולב בניתוח שפה פיגורטיבית מארגנת של שתי כתבות עיתונאיות ויבחן כיצד המדיום העיתונאי הרב-מודלי שותף ביצירת המסר והמשמעות של השכירות. המסגרת של ניתוח שיח ביקורתי מאפשרת לקרוא את המשמעויות השונות של 'שכירות' ואת האופן שבו השיח מובנה בתוך זירה חברתית מורכבת הקושרת בין העיתונות לבעלי עניין אחרים בדיור: כמו פוליטיקאים, גופי ממשלה ושלטון ציבורי, יזמים, גופי מומן, אנשי מקצוע, ארגונים חברתיים והציבור. הקריאה הרב-מודלית העלתה כי שלוב המדיומים הרחיב את שיח השכירות מנושא עכשווי וקונקרטי ונתן לו מאפיינים מרחביים וטמפורליים שונים. בכתבה העיתונאית, שבה אין יחסי תלות מלאים בין הדימוי והטקסט, נבנה המסר מתוך מפגש בין פרקטיקות חברתיות שונות.

1. מחקר זה הוא חלק ממחקר רחב של תקשורת תכנון בהובלתה של פרופ"ח טליה מרגלית בבית הספר לאדריכלות ע"ש עזריאלי באוניברסיטת תל אביב.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי צהריים, מושב 115

קהילות - קרבה, ריחוק, זרות ודמיון במחקר איכותני

יו"ר המושב: ד"ר נצן אלמוג

רציונל המושב

מחקר איכותני עוסק פעמים רבות בקהילות מודרות ורגישות. כלים איכותניים גמישים יותר וקלים יותר להתאמה והנגשה עבור קהילות אלו ונוסף לכך, מתודולוגיות איכותניות מאפשרות להשמיע את קולן ולאפשר להן תהליכי העצמה.

המושב ידון בסוגיות מתודולוגיות העולות ובפתרונות שניתנו להן במחקרים אודות קהילות שונות – קהילת יוצאי אתיופיה, הקהילה האוטיסטית, משתמשי תקשורת תומכת חלופית ובני נוער המשתתפים במועצות תלמידים. הדיון על המחקרים יעלה מספר נקודות השקה מתודולוגיות:

1. הכניסה לשדה המחקרי – נדרשה חשיבה והתייחסות ליחסי הריחוק והקרבה, הדמיון והזרות בין החוקרות. ים והמשתתפים. ות (בשפה, בנראות, בתרבות, בגיל, במגדר או במוגבלות) ולעיתים אף ליחסי קרבה וריחוק בתוך הקהילה עצמה (משתתפי המחקר).

בעוד חלק מהחוקרות נתפסו באופן כקרובות או דומות למשתתפי המחקר, אחרות היו צריכות לבחור האם לשתף בזהותן או לא.

2. בחירה או התאמה של כלי המחקר - כיצד יוצרים שפה משותפת של החוקרת והמשתתפים בהינתן זרות וריחוק ביניהן? בכל המחקרים היתה השענות על מסגרות תיאורטיות שאיפשרו נקודת מוצא ויצרו עוגן לעבודת המחקרית אך דרשו פיתוח ייחודי והתאמת הכלים.

3. איסוף הנתונים – במחקרים שיוצגו שלב האיסוף כלל ניסוי ותהייה/טעייה, תכנית המחקר אינה מוגדרת מראש והיחסים בין החוקרת והמשתתפים הינם דואליים.

4. ניתוח הממצאים – ניתוח דיאלוגי מתמשך הכולל שיח עם ובין משתתפי המחקר והחוקרות.

"כמו עץ גדול שענפיו רבים. כולם יכולים להיות מתחת לעץ, שיגן עליהם מהחום או מהגשם": החוסן

הקהילתי של יוצאי אתיופיה

ד"ר מירי גולדרט, החוג לחינוך וחברה, הקריה האקדמית אונו; ד"ר שמחה גתהון, הפקולטה לחינוך, סמינר הקיבוצים

קהילתיות מתמקדת בזיקה בין פרט לכלל, בהעצמת המיעוט ובערכים קולקטיביים (Mansfield, 1997). חוסן-הקהילה מתייחס ליכולתה לעמוד במצוקה, להתאושש ממנה ולתמוך בחבריה. בהתבסס על הגישה הסלוטוגנית (אנטונובסקי, 1998) שגיא (Sagy, 1998) התייחסה לחשיבותה של המשפחה והקהילה בהתמודדות הפרט עם לחץ ופיתחה את המונחים: 'מובנות', 'נהילות', 'משמעותיות' בתחושת קוהרנטיות קהילתית. עבודה קהילתית מסייעת לקהילה לאתר את המשאבים הקיימים בה (יצחקי ובוסטין, 2012). המחקר הנוכחי בוחן את תחושת החוסן הקהילתי של יוצאי אתיופיה בישראל מנקודת מבטם של נושאי משרה בקהילה.

מרבית המחקרים שעוסקים ביוצאי אתיופיה מתמקדים במצוקות, עם זאת קהילה זו מאופיינת בסולידריות ובקהילתיות (אלף, 2012; שבתאי וקסן, 2005) שכמעט ולא נחקרו. מחקר זה צמח לנוכח התנסותנו בקהילה הנחקרת; הראשונה, חוקרת שהוזמנה ע"י משרד החינוך לפתח הכשרה ליוצאי אתיופיה ששימשו מנהלי מוקדי קליטה למנהלי מחלקת שותפויות. והשנייה, חברת קהילת יוצאי אתיופיה, יו"ר התאגיד הממלכתי למרכז מורשת יהדות אתיופיה, חוקרת ומדליקה משואה.

במפגשינו עם הקהילה בלטו האופטימיות והחוסן שסיפרו נושאי המשרה ואלו גם הסכימו שנחקור זאת. עם זאת, הניסיונות לגייס מרואיינים נכשלו, ורק הודות לתיווך של נציגם בודדים התראיינו. כדי להגדיל היענות הפצנו שאלון איכותני מקוון, עליו השיבו 12 נושאי משרה, רק הודות לפניית של החוקרת חברת הקהילה. הדואליות קירבה-ריחוק שזורה לאורך המחקר:

- כחוקרות אחת מתוך הקהילה והשנייה מחוצה לה בחרנו להתבסס על מודל תיאורטי שמאפשר ריחוק מסוים, עם זאת ביררנו גם מטפורות כדי להיכנס לעולמם ולפענחן בדיאלוג.
 - אוכלוסיית המחקר הם נושאי משרה שחווים ריחוק כמנהלים וקירוב כחברי הקהילה.
 - הם ואנחנו: מה משתפים עימנו ומה לא משתפים עימנו?
- אנו כחוקרות נדרשנו לייצר 'מובנות', 'נהילות' ו'משמעותיות' כדי שהמחקר יהיה מקום בטוח ומשמעותי לנו ולקהילת יוצאי אתיופיה.

מחקר מוגבלות משחרר עם ועל א.נשים מהמגוון האוטיסטי

ד"ר נצן אלמוג, החוג לחינוך וחברה, הקריה האקדמית אונו; תמיר גבאי, החוג לחינוך וחברה, הקריה האקדמית אונו; ד"ר עינת-חיה קרן, החוג לחינוך וחברה, הקריה האקדמית אונו

מחקר מוגבלות משחרר הוא גישה מחקרית שאינה מסתפקת בתיאור מצב אלא חותרת לשנותו, תפקידו של המחקר הוא לשנות את פני החברה באופן שיאפשר השתתפות שוויונית ומלאה לאנשים עם מוגבלות. מחקר בגישה האמנסיפטורית מדגיש את היפוך ההיררכיה המסורתית של חוקר-נחקר ושם דגש על מערכת יחסים מחקרית שוויונית ועל הכחשה של האובייקטיביות והניטרליות של החוקר. בהרצאה תודגם גישה זו באמצעות מחקר העוסק בגילוי מאוחר של האבחון באוטיזם (Disclosure delay) שנערך זו השנה השלישית על ידי צוות אינטרדיספלינרי הכולל שני חוקרים שותפים מהמגוון האוטיסטי. הכניסה של חוקרים אוטיסטים לצוות המחקר, נשענת על העיקרון של "שום מחקר עלינו בלעדינו" (Johnson, 2009), "ובכך מדגישה את מקומם של אנשים עם מוגבלויות ביצירת הידע עליהם.

המחקר מתמקד בשתי קבוצות/קהילות: הראשונה, הורים שטרם סיפרו לילדיהם על האבחנה ומתלבטים כיצד לעשות זאת, קבוצה שנמצאת בהתלבטות מהותית שאין לה עדיין מענה הולם בשטח ויכלה להיתרם מההשתתפות במחקר. השנייה, צעירים ומבוגרים מהמגוון האוטיסטי שחוו את גילוי האבחנה בדרכים שונות. עבור כל קהילה הותאמו כלי מחקר שונים העונים לעקרונות של הדדיות, רווח והעצמה שלוש העקרונות של המחקר המשחרר (Oliver, 1992). כך למשל, הבחירה בנושא שהורים רבים כל כך מתעניינים בו אפשר לנו לא רק ללכוד את חוויותיהם של ההורים בנושא, אלא גם לתת להם אפשרות ומרחב לשיח וחשיבה קבוצתיים, תוך הקשבה לחוויות החיים של אדם בוגר מהמגוון האוטיסטי.

מהעבר השני, הבנת חוויות החיים של צעירים ומבוגרים מהמגוון האוטיסטי ותהליכי גיבוש הזהות שהם עברו לאורך חייהם, מאפשרת השמעת קול ייחודי ומושקף זה בפני הורים ולאנשי מקצוע. ההרצאה תתמקד בהיבטים של קרבה וריחוק, שונות וזרות כפי שהתקיימו במחקר.

קרבה וריחוק במנהיגות נוער ייצוגית: מועצות התלמידים והנוער

עינב עמרם אשרוב, החוג לחינוך וחברה, הקריה האקדמית אונו ובית ספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן;
פרופ' זהבית גרוס, בית ספר לחינוך, אוניברסיטת בר-אילן

מחקר זה עסק בבחינת תהליך פיתוח זהות אזרחית-קהילתית של בני הנוער במסגרות השונות של מועצות התלמידים והנוער המתקיימות הן בקהילת המוצא של היחיד (בית ספר, רשות) והן בקהילות נוספות (מחוזי, ארצי), בהתבסס על תיאוריית הזהות החברתית (Tajfel, Turner, Austin & Worchel, 1979). במסגרת מועצה בית ספרית, רשותית, מחוזית וארצית, נציגי הנוער מביאים את צרכי בני גילם ומבקשים למצוא פתרון לסוגיות חוצות חברות ומגזרים. בני הנוער מגיעים למועצות התלמידים והנוער מקהילות שונות המובדלות זו מזו על בסיס גיאוגרפי, סוציאקונומי, דתי, עדתי, מגדרי ועוד. המשתתפים נדרשים להתגבר על הריחוק הנובע מהבדלים אלה בזכות הקרבה הגילאית והמכנה המשותף ביניהם: הרצון להיות חלק ממנהיגות נוער המובילה שינוי. ההבדל בין עולם המבוגרים ועולם הנוער מודגש במסגרת המועצות מתוך התפיסה הייצוגית – רק בני נוער יכולים לייצג ולהביא את קול הנוער ויש להם חלק בקבלת ההחלטות הנוגעות לגורלם (פריירה, 2016). עבודת המחקר בשדה עם המשתתפים חשפה מציאות אשר דרשה שינוי במערך המחקר: ריבוי התרבויות במסגרות המועצה המחוזית והארצית, כמיקרו קוסמוס של החברה הישראלית, באו לידי ביטוי בשסעים חברתיים ודתיים. אלה דרשו הרחבת הראיונות האישיים, על מנת שיכללו גם את נציגי החברה הערבית ואת החברה היהודית-הדתית בנוסף לחברה היהודית-החילונית. הפתרונות שניתנו לכך הסתמכו על יצירת קשר בינאישי המתבסס על הכרות החוקרת עם שפת המועצות, סייענים מהחברה הערבית שעזרו לתווך את הבדלי התרבות וכן התמקדות במכנה המשותף בין הנחקרים ובין החוקרת ונחקריה: ערכים אוניברסאליים של מעורבות אזרחית-קהילתית ותפקיד הנוער בקידום שינוי חברתי, העומדים בלב ליבו של מחקר זה. ההרצאה תדון במספר רבדים בהם מתקיימים קרבה וריחוק במחקר זה. ראשית, התקדמות היחיד למועצות רחבות השפעה (רשותית, מחוזית וארצית) מרחיקה אותו מחבריו אך מקרבת אותו למוקדי השפעה במנהיגות הנוער. שנית, כניסתה של חוקרת המייצגת את עולם המבוגרים אל עולם מנהיגות הנוער המבקש לפעול באופן עצמאי, וכמו כן, ריחוק המבוסס על הבדלי שפה (עברית-ערבית) ותרבות (חילונית/יהודית-דתית/ערבית) בין החוקרת לנחקריה.

הגדרה עצמית ואוטונומיה בקבלת החלטות בקרב מתבגרים עם מוגבלות

תמר טאוב, ביה"ס לעבודה סוציאלית ורווחה חברתית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית והחוג לחינוך וחברה, הקריה האקדמית אונו

מטרת המחקר הנוכחי הייתה ללמוד על חווייתם של מתבגרים שלהם צרכי תקשורת מורכבים, המשתמשים בתקשורת תומכת חלופית (תת"ח), בנוגע לאוטונומיה ולהגדרה העצמית שלהם. קולה של קבוצה זו נעלם ונאלם משדה המחקר משתי סיבות עיקריות. האחת קשורה להנחה סטיגמטית הטוענת שאלה שאינם מדברים כנראה אינם עושים זאת כי אין להם מה לומר או שאינם מסוגלים. השנייה קשורה במורכבות הטכנית שקיימת בהיכרות עם מערכות התקשורת השונות במסגרת השימוש בתת"ח.

המחקר הינו מחקר פנומולוגי במסגרתו רואיינו 9 מתבגרים (6 עם מוגבלות פיזית, 3 עם אוטיזם) משתמשי תת"ח ו-7 הורים למתבגרים משתמשי תת"ח. הרצון היה לקיים שיח פתוח ללא הכוונה של המראיינת ולכן אחד הקריטריונים להשתתפות כלל מתבגרים שיודעים להקליד באופן עצמאי ואינם תלויים במערכת מסרים שמובנית עבורם מראש.

המורכבות הגדולה בקיום מחקר איכותני עם קבוצה זו, הביאה למספר פתרונות מתודולוגיים:

- במפגש עם המשתתפים הצעתי מראש אפשרות להצטרפות של שותף תקשורת מוכר שיוכל לסייע בהבהרת המסרים. חלק בחרו באפשרות זו ואחרים העדיפו להתראיין לבד.
- היה צורך לבסס את האמון בתחילת הריאיון בפרט בקרב המשתתפים האוטיסטים מכיוון שקיים פער בין הופעתם החיצונית לבין יכולתם לתקשר, ומשתתפים אלו היו מודעים לכך היטב מניסיון עבר.
- מכיוון שהקלדת מסרים עבור המשתתפים הייתה כרוכה במאמץ רב נדרשה סבלנות מרובה כדי לאפשר למשתתפים להביע את אשר היה על לבם. בנוסף מכיוון שהרבה מאוד פעמים מסרים אלו קטועים וחלקיים חלק ניכר מהשיח היה שלי וכלל שאלות רבות כדי לוודא שהמסרים הובנו.
- מכיוון שאינני משתמשת בתת"ח בעצמי הרגשתי צורך להתייעץ עם משתמשי תת"ח בוגרים ומנסים כדי לוודא שהתמות שמצאתי הן אכן אותנטיות, ושהפרשנות שלי אודותם מדויקת ותואמת את חווייתם ותפיסותיהם. לשם כך, פרק הממצאים כלל מהלך של תיקוף עם משתמשי תת"ח שהינם "מומחים מניסיון".

יום רביעי 15.2.2023, מושבי צהריים, מושב 116

בין הצפוי למצוי: מרחקים משתנים (ומפתיעים) בתהליך המחקר

יו"ר המושב: ד"ר מיכל מחט שמיר

קרבה וריחוק באומדן אחר: מחקר על גברים טרנסג'נדרים בתהליכי פריון, היריון ולידה

גב' מאיה פיס, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת אריאל

ההרצאה המוצעת תציג מחקר שעסק בחוויית הזהות המגדרית של גברים טרנסג'נדרים בתהליכי פריון, היריון ולידה. גברים טרנסג'נדרים הם אנשים אשר נולדו עם אברי מין נקביים, סומנו כבנות בחברה, אך חווים את זהותם המגדרית כגברית. דרכם להשגת תחושת הלימה בין חווייתם הגופנית לזהותם המגדרית נקראת גם 'תהליך להתאמה מגדרית', או 'תהליך מאשש מגדר', והינה מסע אנושי ארוך ומורכב הכולל בתוכו תהליכים פיזיולוגיים, נפשיים וחברתיים. לתהליך זה אין מסלול יחיד וקבוע על כן ישנם גברים טרנסג'נדרים הבוחרים בטיפול הורמונאלי וניתוח להשטחת החזה, המקנים להם נראות גברית ובמקביל משמרים את אברי הרבייה הנקביים שלהם ואת יכולתם להיכנס להריון. המחקר שאציג התמקד בגברים אלו, אשר כבר עברו תהליך להתאמה מגדרית, 'עוברים' בחברה כגברים ובחרו להפוך להורים באמצעות נשיאת היריון ולידה, מתוך שאיפה להעמיק את ההבנה אודות החוויה והמשמעות שהם מקנים לזהותם המגדרית במהלך תהליכים אלו. סוגיית הקרבה והריחוק ביני, החוקרת, לבין התופעה והאוכלוסייה הנחקרת, העסיקה אותי רבות, מניסוח שאלת המחקר ולכל אורכו. היותי אישה סיסג'נדרית ושאינה שייכת לקהילת הלהט"ב, מיקמה אותי כחיצונית לאוכלוסייה הנחקרת בשני רבדים, מבחינת זהותי המגדרית כאישה המראיית גברים וכסיסג'נדרית המראיית טרנסג'נדרים. היותי אמא לשני בנים, אשר חוותה בעצמה הריזנות ולידות מאתגרים, העמידה אותי בקרבה לתופעה הנחקרת ודרשה ממני להקפיד על קיום דיאלוג רפלקטיבי עם עצמי והטיותיי. כך, בהרצאתי אתייחס לסוגיית הריחוק והקרבה במחקר המתמקד בתופעה שהיא מאוד קרובה (היריון ולידה) אך גם מאוד רחוקה (גבריות). תופעה בה מושגים של גבריות נשיות אמהות ואבהות מקבלים פשר אחר ומרחקה-קרבתה לחוקרת נאמדים אחרת.

על התרחקות מהצפוי והתקרבות לקיים: שינוי מיקומה של החוקרת לאורך התהליך המחקרי כמשקף

המלצות מחקר החותר לשינוי חברתי

ד"ר שני פיצ'ו-פרלורנזוס, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ההרצאה המוצעת תציג את סוגיית הקירוב-ריחוק במחקר איכותני, כפי שזו באה לידי ביטוי במסגרת מחקר פרשני אשר בחן את תהליכי ותוצרי הבניית זהות העצמי של נשים אשר אימהותיהן נרצחו על ידי אבותיהן. מהלך איסוף הידע, ניתוחו וניסוח ממצאיו בהתאם לעקרונות הפילוסופיה ההרמנויטית של הנס-גיאורג גדמר מחייב בחינה מתמדת וביקורתית של "דעותיה המוקדמות" של החוקרת. בהתאם, חקירת תפישת העצמי של משתתפות המחקר המוצג זימנה עבור החוקרת התבוננות רפלקסיבית אודות תפישתה שלה את האוכלוסיה אותה היא מנסה להבין ואת קולה אשר היא מבקשת להשמיע. כך, לאורך המסע המחקרי וקסמו של המפגש האנושי, מצאה עצמה החוקרת, הממוקמת מחוץ לתופעה, מופתעת לאור ההיתקלות הבלתי צפויה עם ההיפך הגמור ממה שחשבה שתפגוש. תפישה מוקדמת זו, המשקפת את ההקשר החברתי, התרבותי והפוליטי בו מתקיימת התופעה הנחקרת המחיישה את אחד מממצאי המחקר, אשר חשף את כוחם המעצב של רכיבים אלה בתהליכי הבניית זהותן של משתתפות המחקר. מנגד, תהליך ההתרחקות מהצפוי וההתקרבות לעבר הקיים אותו עברה החוקרת המחיש את תקוותה לקרבה אנושית והוליד את אחת מהמלצותיו של המחקר לצמצום המרחק הקיים בין אוכלוסיית המחקר לתפישת החברה אותן. ההרצאה המוצעת תציג תהליך בו הרחוק הפך קרוב והקרוב התרחק, וכיצד אלה מבטאים לא רק את ממצאי המחקר, אלא גם את השינוי אותו הוא מבקש לעשות.

על דיאלקטיקה של קרבה וריחוק בין החוקר לתופעה הנחקרת

מר אודי יהודה דוד, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת אריאל

ההרצאה המוצעת מציגה מחקר איכותני אשר עסק במשמעות האובדן של בנים אשר איבדו את אימותיהם כתוצאה מהתאבדות. בחירת הנושא למחקר נובעת מקרבת החוקר לתופעה הנחקרת בהיותו מי שאיבד את אימו כתוצאה מהתאבדות כשהיה בן 15. הניסיון להבין את חוויותיהם וסיפוריהם של מרואייני המחקר מאתגר כאשר החוקר ממוקם בתוך אוכלוסיית המחקר וחווה בעצמו את התופעה הנחקרת. מחד יכול החוקר להשתמש בקרבתו לתופעה הנחקרת על מנת לייצר אינטימיות והבנה. מאידך, עליו להתמודד עם הסכנות הכרוכות בכך, קרי, הזדהות יתר, תקיעות, ואף חרדה במפגש עם תכנים מוכרים ולא מעובדים דיים. עוד, עלול החוקר, בהיותו ממוקם בתוך התופעה, להתקשות לשמוע נרטיבים רחוקים ואחרים מזה שלו. במחקר המוצע להרצאה זו, יוצג המיקום המשתנה של החוקר, התמקמותו בתוך תהליך דיאלקטי שבין המוכר הידוע והקרוב לבין השונה, המפתיע והרחוק.

על המרחב המצטמצם בין החוקרת לתופעה הנחקרת

ד"ר מיכל מחט שמיר, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת אריאל

השאלה האפיסטמולוגית הבוחנת כיצד מובנה ידע, מטילה עלינו כחוקרות חובה לעסוק בסוגיית הרפלקסיביות, זאת מתוך ההנחה כי העצמי של החוקרת, במודע ושלא, הינו שותף פעיל מתחילת תהליך המחקר ועד סופו. ההרצאה המוצעת תציג תהליך מחקרי בו מיקום החוקרת בתוך התופעה הנחקרת אינו גלוי וידוע לה מלכתחילה, ומתחוויר לה במהלך עבודת המשגת המחקר לכדי מאמר, ובזכות תהליך דיאלוגי עם שותפותיה למחקר. ההרצאה תציג מחקר שעסק בתופעת ה"אובדן מלידה", אובדן שחוו משתתפי המחקר מ"יד שניה" מאחר וקרוב המשפחה המיידי שאיבדו נפטר טרם / בעת לידתם (כגון: אנשים שאביהם נפטר בהיותם ברחם אימם, אנשים שאימותיהם נפטרו בלידתם, אנשים שאחד מאחיהם נפטר טרם לידתם שלהם). בעת כתיבת המחקר ומתוך דיאלוג בין החוקרות, הבינה אחת החוקרות כי ייתכן והיא עצמה נמנית על אוכלוסיית המחקר. כך, מתוך ניסיון להמשיג תופעה ולשיימה, ניתן שם לאירוע בחייה של החוקרת והמרחק הראשוני בין החוקרת לתופעה הנחקרת מצטמצם לכדי קרבה יחסית, שאף היא בתורה מעלה שאלות.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי צהריים, מושב 117

רפלקסיביות בשדות מחקר איכותניים

יו"ר המושב: פרופ' עינת פלד

מחקר על חינוך ביתי – בין הזר למוכר

ד"ר אבישג אדרי, המכללה האקדמית חמדת

אני אמא בחינוך ביתי, ילדיי מעולם לא הלכו לבית הספר, שלשת הגדולות משרתות עכשיו בשירות הלאומי לאחר שאת השכלתן רכשו באוניברסיטה הפתוחה או בפרויקט הילה.

אני חוקרת של החינוך הביתי, את התזה כתבתי כשהגדולות היו בגן, היא עסקה בעיקר במחקר כמותי ובה השווייתי הישגים לימודיים של ילדי חינוך ביתי לעומת ילדי בית ספר. בדוקטורט חקרתי אימהות בחינוך ביתי, ובפוסט דוקטורט חקרתי את החוויה של בוגרי החינוך הביתי. שני המחקרים האחרונים היו בגישה איכותנית פנומנולוגית.

ההיכרות שלי עם שדה המחקר ואוכלוסיית המחקר סייעה לי להגיע למרואיינות, לקבל את האמון שלהן, להבין לעומק את העולם שלהן ולזכות לשיתוף פעולה מיטבי עם המרואיינות. אבל ההיכרות גם דרשה ממני להיות מודעת לכך שאני חלק מהעולם הזה ולפיכך השאלות שנשאלות מבחוץ לעתים זרות עבורי, היא דרשה ממני להיות בתהליך רפלקטיבי תמידי, לבקר ולשאול שאלות קשות כדי להגיע לתשובה מקיפה יותר מבלי לעשות הנחות לעצמי ולקהילה שלי.

במקביל לזהות החינוכית המשותפת התקיימו זהויות אחרות: אתניות, פוליטיות, תרבותיות ואחרות שבהן אני והמרואיינות לעתים חלקנו שפה משותפת ולעתים היינו משני צידי המתרס. בעולם של ריבוי זהויות אני תוהה על מקומן של הזהויות האחרות בשיח עם המרואיינות לעומת מקומה של הזהות המשותפת.

בהרצאה אתייחס למשמעות של היותי חלק מהקהילה אותה אני חוקרת בהיבטים של קשר עם המרואיינות מול חקר הנושא באקדמיה. בנוסף אתייחס למשמעות של הזהות המשותפת שלי עם המרואיינות מול הזהויות האחרות שלעתים יכולות ליצור ריחוק ותחושת זרות. מילות מפתח: חינוך ביתי, רפלקסיה, ריבוי זהויות.

ההרצאה מבוססת על מאמר שכתבתי בנושא:

אדרי, א' (2019). מקומה של החוקרת בעידן של ריבוי זהויות – ניתוח עצמי. *חמדעת*, יא', 1-16.

מבט רפלקסיבי על גיור:

"עכשיו זה קורה זה לא במקרה כששדה מתגלה..."

גב' ענת יעקובוביץ, אוניברסיטת אריאל בשומרון

"... בשמחת תורה 1995, כחודש אחרי שהשלמתי את תהליך הגיור, עליתי לתורה בקריאת תורה של נשים בקבוצת יבנה, שם התגוררתי. את "מי שברך אמותינו שרה, רבקה, רחל ולאה..." לא הצלחתי לשמוע, דמעות עמדו בעיני, ורעדתי מרוב התרגשות. רק הרבה יותר מאוחר הבנתי, שבאותו רגע מבחינתי נסגר המעגל... כאשר נודע לי שמשפחתה של סבתא שלי מצד אבא נספתה בשואה, באותו רגע זה הפך למניע העיקרי שלי להתגייר. שרשרת הדורות לא נקטעה. לכל אחת יש את המניעים שלה שמביאים אותה להתגייר, ושינויים שעוברת כל אישה במהלך התהליך שונים. האתגר שניצב בפניי כחוקרת ילידה בשדה הוא להיות נאמנה לסיפורן של אותן נשים מתגיירות שאראיין - להזדהות, אך גם להכיר בשונות של התהליך ובמגוון מניעיו...."

בהרצאה זו, המבוססת על עבודת התזה שלי, המנתחת חוויות של מתגיירות שעלו ארצה מברה"מ לשעבר, אתמקד בחשיבות בחינת מיצובי כחוקרת ילידה בשדה. מתוך ההנחה כי הזהות החדשה משפיעה על תחושת שייכות של המתגיירות לעם, למדינה, לקהילה ולעצמן, אני מסיקה כתהליך השינוי והמעבר אינו חד-פעמי ואינו סופי; אולם זוהי איננה רק נקודת הנחה תיאורטית לבחינת עיגון התיאוריה בשדה, אלא נקודת הנחה אישית.

לפני כמעט שלושים שנה עם עלייתי ארצה מלטביה התגיירתי. למרות שאת התהליך השלמתי מזמן, הנושא עודנו חלק בלתי נפרד מהחיים שלי ומשפיע על תחומים רבים. בהרצאה, אעלה שאלות אנליטיות מולן אני מתמודדת במחקר; איפה עובר הגבול בין המוכר והקרוב לבין הזר וה"אחר"? כיצד החוויה שאני עברתי עשויה להשפיע על המיקום שלי מול המרואיינת, ועל האופן שבו אנתח ואעבד את החוויות שתתוארנה? במידה וחלק מהראיונות יתקיימו בשפה הרוסית, כיצד אצליח לשמור על נאמנות לדברי מרואיינות ולא להכניס פרשנות בזמן התרגום?

מחקרי שותף למחקרים סוציולוגיים ואנתרופולוגיים אחרים המדגישים את חשיבות הרפלקסיביות במחקר האיכותני להפקת קריאה אנליטית אמביוולנטית של המציאות המחקרית: מחד גיסא, המאפשרת להגיע לנקודת האמצע בין מעורבות, הזדהות ואמפתיה כלפי המרואיינות, ומצד שני לבין ביקורתיות, חשדנות וספק. בהרצאה אפתח קטגוריות אלו ואבחן כיצד הן מכוונות אותי מבחינה מתודולוגית במחקר.

Cis Researchers, Trans Topics:

A Critical Self-Reflection

ד"ר רותי בלט, אוניברסיטת בר-אילן; גב' אינה בלוס-קדוש, אוניברסיטת בר-אילן

In this presentation, we reflect on our attempts to overcome the potential pitfalls that can occur when non-trans (cisgender) scholars research trans topics. Even though scholarly interest on trans topics has grown significantly in recent years, most of it is conducted by cisgender researchers, who rarely reflect on how their cisgender privilege influences their research process. Their cisgender perspective often determines what they choose to focus on, the texts they do and do not engage with, and the conclusions they do or do not arrive at. The resultant research often objectifies trans people, denies their epistemic authority, and commodifies their pain narratives, thereby reifying their disadvantaged social position. As a result, the knowledge that cisgender people have created about trans topics has been limited at best and harmful at worse, leading to suspicion from the trans community.

In this presentation we will share how we employed a feminist methodology that engages with our own privilege, cisgender perspective, and the potential harms that cisgender research on trans topics can cause. In a study on allyship, Ruth Blatt interviewed trans activists on how to advance trans causes and minimize harm. In a study on trans-inclusive primary healthcare, Inna Blus-Kadosh interviewed trans people on their experiences with the health system. During the lecture we identify common pitfalls and assumptions that simplify trans subjectivities and foreclose an authentic connection with the cisgender researcher in the research encounter. In addition, we provide recommendations for how to plan the research project and prepare for interviewing trans participants so as to minimize harm and build trust. By practicing mutuality, reflexivity, and a collaborative approach, the main goal of which is amplifying trans voices and advancing their well-being, we attempt to practice research that provides rich situated knowledge that builds and expands theory.

רגישות תרבותית בהדרכת סטודנטים ערבים לעבודה סוציאלית בישראל: הצגת מודל

להגברת הרגישות התרבותית

ד"ר רומאן ג'מאל עבוד, אוניברסיטת תל-אביב והמכללה האקדמית צפת

בישראל, סטודנטים ערבים לעבודה סוציאלית מתמודדים עם ערכים תרבותיים סותרים לאורך תהליך הסוציאליזציה האקדמית למקצוע. לעיתים קרובות הסטודנטים אינם מוכנים מספיק לאופי המקרים במסגרת לימודי השדה ועל כן הם נאלצים ליישב הבדלים בין ערכי תרבות החברה הערבית בזיקתה הקולקטיביסטית עם ערכי מקצוע העבודה הסוציאלית בזיקתם האינדיבידואליסטית. כמדריכה, חוקרת ומרצה בבתי הספר לעבודה סוציאלית בישראל, נתקלתי לא פעם בסטודנטים ערבים שחשים עקורים מתרבותם שלהם במהלך גיבוש זהותם המקצועית. ככל שחלקים מזהותם התרבותית האוטנטית נשחקו, הדבר הוביל למתח פנימי, המשפיע על היבטים רגשיים מבחינה תרבותית בחשיבתם ובהתנהגותם של הסטודנטים והותיר אותם במצב של קונפליקט אישי ומקצועי. הקרבה שלי לנושא המחקר אפשרה לי לבצע מחקר איכותני מסוג חקר מקרה המבוסס על שני מקרים אשר מיצגים את הקונפליקט הערכי המאפיין את רוב הסטודנטים מהחברה הערבית בתהליך הסוציאליזציה. המחקר דן וממחיש את המתחים והקונפליקטים הפנימיים המתעוררים אצל סטודנטים ערבים לעבודה סוציאלית, תוך שימוש בשני מקרים של סטודנטים הנאבקים בערכים סותרים ובגיבוש זהות מקצועית. מודגש הצורך ביישום תוכניות לימוד בגישה רב-תרבותית בעבודה סוציאלית ומוצג מודל הדרכה רגיש-תרבות שמטרתו לתמוך בסטודנטים ערבים לעבודה סוציאלית בהכשרתם המעשית ובגיבוש הזהות המקצועית. המודל המוצע למדריכים לעבודה סוציאלית לוקח בחשבון את המורכבות של מצבים רב-תרבותיים ואת התהליך המאתגר של סוציאליזציה מקצועית בקרב סטודנטים ערבים לעבודה סוציאלית בישראל. מודל זה גם מסייע בקידום כשירותם התרבותית של התלמידים הערבים, עוזר להם להרהר במערכות ערכים שונות, לגשר בין ערכים סותרים, ומלמד אותם כיצד להעניק עזרה מקצועית נאותה וטיפול בתחומים רב-תרבותיים של עבודה סוציאלית. בתהליך קבלת ההחלטה לביצוע המחקר האיכותני הנוכחי ולאורך כול הדרך העסיקו אותי סוגיות ושאלות המתייחסות לקירבה וריחוק: האם הניסיון מרובה השנים שלי בהדרכה הופך את שדה המחקר למוכר? מכאן איך הוא ישפיע על עיצוב שאלת המחקר? מה יסייע לי בהתמודדות עם סוגיות אתיות? האם הניסיון שלי יתרום למחקר במידה הנכונה? האם שקיפות ורפלקטיביות הם כלים מספיקים להתמודדות עם מחקר המתבסס על ניסיון מקצועי? בהצגה הנוכחית של הכנס ארצה לדון בשאלות האלה אודות נושא ריחוק וקרבה.

יום רביעי 15.2.2023, מושבי צהריים, מושב 118

מדיניות, חוק ומחקר איכותני: שיקוף של קרבה או ריחוק?

יו"ר המושב: פרופ' הדס גולדבלט

מקרבה לריחוק במחקר אינטרדיסציפלינרי: כשמחקר איכותני בסוציולוגיה של הבריאות פוגש את החוק

הישראלי

פרופ' אריאלה פופר-גבעון, המכללה האקדמית דוד ילין; פרופ' יעל קשת, המכללה האקדמית גליל מערבי

אחד האתגרים במחקר איכותני הוא הדילוג מהפרטיקולרי לאוניברסלי; מהמקרה הפרטי, האינדיבידואלי, להכללה שמשמעותית לציבור רחב יותר. המחקר האיכותני, מעצם טבעו, מתקרב לפרט, לעולמו הפנימי ולייחודיותו ואולם, קרבה זו מחמיצה את הזווית הרחבה שמעניק מחקר החותר להיות אוניברסלי. אין טעם במחקר אם אינו מנסח אמירה רחבה, הן אמירה שתתייחס לקבוצת אוכלוסיה משמעותית והן אמירה שתהיה רלוונטית ומעניינת לקוראים רבים. ואולם, מה שנלמד במחקר איכותני מהפרט נכון בפועל רק לאותו פרט, אף שעל מידע זה להיות משמעותי לאוכלוסייה רחבה ולגוף הידע הנצבר. זוהי נקודת תורפה במחקר איכותני שלרוב לא מפנים אליה את הזרקור.

בהרצאה זו, המתייחסת לסוגיה מתודולוגית-פילוסופית תוך התבססות על מחקר אמפירי עכשווי, נטען שמחקר אינטרדיסציפלינרי מהווה את אחת הדרכים לגשר על הפער בין הפרטיקולרי לאוניברסלי, בין הייחודי לכללי - גם מלשון הכללה וגם מלשון כלל. נדגים זאת דרך מחקרנו שמשלב בין הדיסציפלינה של משפטים, במסגרתה החוק הוא כללי, מרוחק ורלוונטי לציבור רחב, ובין מחקר איכותני, שנתונו תמיד פרטיים, קרובים ופרטיקולריים, נכונים לאותו אדם ולאותו רגע בו נאמרו.

את הדיון היום נבסס על מחקר של תומכי וסרבני חיסונים. המחקר נעשה מפרספקטיבה של משפטים, מחקר מרוחק ומכליל, ומפרספקטיבה של מחקר איכותני, מחקר פרטי וקרוב. נציג מחקר ספציפי העוסק במתח בין הזכות להגנה על בריאות לבין הזכות לאוטונומיה, סוגיה העומדת בלב ליבה של המחלוקת על מדיניות בריאות הציבור והפולמוס סביב חיסונים. נרחיב בסוגיה זו כפי שהיא מגולמת בחוק היסוד הישראלי: כבוד האדם וחירותו (1992) בהקשר של השיח בעד ונגד חיסונים. בין השנים 2019-2021 ביצענו שלושה מחקרים איכותניים שונים במסגרתם ראיינו 43 תומכים ומתנגדים לחיסונים בישראל. הראיונות חשפו שתי תפיסות שונות. תפיסה אחת באה לידי ביטוי בדברי תומכי חיסונים, אשר תופסים חיסונים כחיוניים להגנה על בריאותם, בריאות קהילתם ובריאות הציבור בכלל. תפיסה אחרת באה לידי ביטוי בדברי מתנגדי החיסונים, התופסים חיסונים כפוגעים בבריאות ובאוטונומיה של הפרט.

אנחנו מבקשות לקרוא לעוד מחקרים אינטרדיסציפלינריים שמגשרים בין קרוב לרחוק, בין פרטיקולרי לאוניברסלי, כדי ליצור גופי ידע שיש בהם גם קרבה לאדם, נקודת מבט הומניסטית ועומק וגם תפיסות רחבות יותר, הרלוונטיות לאוכלוסיות ולגופי ידע נרחבים.

"הם לא רוצים להשאיר את סבתא לבד": סטייה של ציוותי סיעוד בבתי חולים מנהלים לא קליניים

פרופ' דנה יגיל, החוג לשירותי אנוש, הפקולטה לרווחה ובריאות, אוניברסיטת חיפה; סמדר ויינשטיין, החוג לשירותי אנוש, הפקולטה לרווחה ובריאות, אוניברסיטת חיפה

מסגרת האישפוז בבית חולים מאופיינת בשמירה על רגולציה ארגונית הכוללת נהלים ותקנות, סדר יום מוגדר, אחידות הסביבה הפיזית ואינטראקציה בין צוות הסיעוד למטופלים המכוונת לשמירה על היעילות המוסדית על פני התאמת השירות לצרכי המטופל (Whitman et al., 2002).

'סטייה מכוונת לקוח' מתארת מצבים של ביצוע התנהגות נותני שירות גם במחיר של סטייה מנהלי הארגון (Russell-Bennett, 2014 & Leo) ומאפיינת במצבי קונפליקט בהם נותני שירות חצויים בין מחויבותם למלא אחר הרגולציה הארגונית ובין הרצון להעניק שירות בהתאם לצרכי הלקוח. בתגובה לכך נותני שירות מחליטים לעיתים להתעלם מכללים ארגוניים משום שהם נתפסים בעיניהם כלא הוגנים וככאלה המונעים מהם לתת ללקוח שירות (Ambrose et al., 2015).

יישום המושג למסגרות אשפוז בבתי חולים עשוי לתאר מצבי קונפליקט בין הרצון של צוות הסיעוד להעניק שירות בהתאם לצרכי ובקשות מטופלים על פני השמירה על נהלים ונורמות ארגוניות (שאינם קליניים) כגון אפשרור ביקורים מעבר לשעות שקבועות בנהלים, התאמת שעות הארוחה, הבאת חפצים מהבית, לבוש ועוד. מחקרים מלמדים כי גמישות צוות הסיעוד ממלאת את צרכי המטופל ותורמת הן לרווחה נפשית והן לקידום ההחלמה של חולים מאושפדים (Ryan, 2017 & Deci).

המחקר נערך במספר בתי חולים בישראל ובחן את משמעות הקונפליקט של אנשי צוות סיעוד במחלקות אשפוז וכיצד זה בא לידי ביטוי בתקשורת של הצוות עם חולים מאושפדים. במחקר נערכו 30 ראיונות עומק חצי מובנים עם אנשי צוות סיעוד, בשילוב תצפיות Shadowing שערכו מעקב מרחוק והיטמעות מקרוב אחר משמרות שגרתיות של צוות הסיעוד במחלקה. שילוב בין שני כלי מחקר בסביבה הטבעית של האינפורמנטים, אפשר הבנה הוליסטית של משמעות הקונפליקט דרך עיני צוות הסיעוד באמצעות "ראיון בהליכה" והשתתפות משותפת בחוויה.

עולה כי למרות הגדרתה כ"סטייה", סטייה מכוונת לקוח מהווה לעיתים חלק משגרת העבודה במחלקה. עוד נמצא כי הצורך לשלוט באירועים של סטייה מהנהלים הינו מרכזי עבור המשיבים, כפי שמשתקף בדפוסי הסטייה שתוארו: (1) סטייה מותאמת ליחס המטופל והמשפחה; (2) סטייה תוך הצבת גבולות למטופל; (3) סטייה "על הדרך" מסוג שלא מייצרת עוד עבודה לעומת סטייה יוצאת דופן, שחורגת באופן ניכר מהנהלים.

"אני, רק שאלה!" - הערך המוסף של מחקר איכותני במדיניות

רו"ח שרונה צדוק רוזנבלוט , אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

במהלך שלושת העשורים האחרונים מתקיים דיון סביב הלגיטימציה של שיטות מחקר איכותניות בדיסיפלינות שבאופן מסורתי המחקר בהן בוצע בשיטות כמותיות בלבד. לעיתים, שיטות איכותניות אלו התקבלו בשל היותן משולבות עם שיטות כמותיות, ולעיתים אף כשיטות יחידות במחקר. בהרצאה זו אבקש להציג ערך מוסף משמעותי נוסף של שיטות מחקר איכותניות מסוימות במחקרים חברתיים, ובמיוחד בנושאים הקשורים למדיניות. ערך מוסף אליו התוודעתי במהלך ביצוע המחקר.

עבודת המחקר שלי עוסקת במודלים למימון ביטוח סיעודי ובהיבטי מדיניות ורגולציה של התחום.

המחקר הינו מחקר משולב שיטות הכולל שיטות מחקר כמותיות, איכותניות ופיננסיות. במהלך המחקר בוצעו ראיונות עומק עם קובעי מדיניות בתחומי הבריאות, הרווחה והמימון ועם מומחים מתחום הביטוח והאקטואריה. ראיונות אלו בוצעו ערב הרפורמה בתחום הביטוח הסיעודי הציבורי בישראל.

בהרצאתי אבקש להתייחס לתהליכי ההיזון החוזר המתפתחים בין החוקרת, נושא המחקר, ספרות המחקר ומשתתפי המחקר בהתבסס על רפלקציות מתוך עבודת המחקר שלי. אצביע על כך שהשיח שהתפתח במהלך ראיונות העומק לא רק קידם את המחקר, אלא גם "פגש" את משתתפי המחקר במקום של קבלת החלטות, עד כדי כך שנושא המחקר ושאלות המחקר במהלך איסוף הנתונים ואחריו הדגישו את הערך המוסף של שיטות מחקר איכותניות במחקרים חברתיים ובמיוחד במחקרי מדיניות, כל זאת תוך הבאת דוגמאות מתהליך המחקר לכל אורכו.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 201

מבט על האחר במראה – היבטים במתודולוגיית Photovoice

יו"ר המושב: ד"ר רבקה הלל לביאן

לאפשר להם. קול: תהליכי העצמה של תלמידים. ומורים. באמצעות גישות מבוססות Photovoice

ד"ר אבי המי, המרכז האקדמי לוינסקי וינגייט ואוניברסיטת בן גוריון

במסגרת מחשבת החינוך הביקורתית, רעיון 'קול-התלמידה' ('Student Voice') נתפס כפרקסיס אמנציפטורי להגברת השותפות, השוויוניות והיכולת של תלמידים. ולהשפיע על חייהם. בבית הספר. עם זאת, יישום הרעיון אינו קל כלל ועיקר: התלמידים. חוששים. ולבטא את 'קולם.' במערכת שנתפסת בעיניהם כוחנית והיררכית, סגל בית הספר רואה בתלמידים. ובלתי כשירים. להשתתף בהחלטות השונות ומורים. חוששים. ומערעור הסמכות המורית ואי עמידה ביעדים המקצועיים.

ממצאי עבודת הדוקטורט שערכתי, בהנחייתם של ד"ר אסף משולם ופרופ' רוני אבירם, הראו כי שימוש במתודולוגיות משתפות מבוססות צילום, כדוגמת Photovoice, מסייע לחיזוק ביטחונם. רצונם. ויכולתם. של תלמידים. ולבטא את 'קולם.' ולהשפיע על חייהם. בבית הספר ומסייע למורים. להעמיק את הקשר, האמפטיה והסולידריות עם התלמידים. ובאופן עקיף, מחזק את יכולתם. לבטא 'קול' משלהם. בבית הספר.

לאור ממצאים אלו, התגבש רעיון ה'קול הסבוך' ('Entangled Voice'). על פיו, 'קול-התלמידה' ו'קול-המורה' כרוכים ביניהם במערכת יחסים סבוכה – תלויים, מפרים, משפיעים ומזינים אחד את משנהו. תלמידים. ומורים. אינם. יכולים. לעבור תהליך משחרר, אלא אם יקשרו את 'קולם.' אחד בשני. לפיכך, כתנאי משמעותי לקידום של תהליכים אמנציפטוריים בבתי ספר, יש לבחון דרכים, כדוגמת השימוש ב-Photovoice, שיאפשרו לתלמידים. ומורים. כאחד לחוות 'קול' ויכולת להשפיע על חייהם בבית הספר. במסגרת המושב אבקש להציג את התחנות השונות שעברתי, בתיאוריה ובחיים הקונקרטיים, בדרך לגיבוש רעיון ה'קולות הסבוכים' ואת הצעדים הראשונים שנעשים כיום למימושו בבתי ספר, במסגרת אגף מו"פ של משרד החינוך.

Photovoice כמתודולוגיה במחקר פעולה משתף, לפיתוח קהילתי בתחום של חסרות בית

גב' תמר שמש, Università degli Studi di Padova

מחקר זה בוחן את התרומות הייחודיות של מתודולוגיית Photovoice ככלי לפיתוח קהילתי בתחום חסרות בית, המחקר נעשה בשני שדות מחקר בפאדובה שבאיטליה ובתל אביב, ישראל, כשתי ערים מזרח-תיכוניות. המחקר הוא מחקר פעולה משתף מסוג Photovoice, בגישה נרטיבית שנותן קול לחוויות חייהן של שתי קבוצות חסרות בית בשתי הערים.

ניתוח הנתונים מציע שיטת ניתוח חדשה ל Photovoice הכוללת שני שלבי ניתוח. שלב הניתוח הראשון הינו הוליסטי ומתמקד בניתוח הנרטיבים האישיים של כל משתתף ומציאת נקודות היעד שלהם. השלב השני הוא ניתוח נרטיבים תמתי-פנומנולוגי של חוויית חסרות בית בכל עיר והשוואה ביניהם. מתוך הניתוח עלו התמות המתארות את חוויית חסרות בית: (1) נתיבים לחסרות בית; (2) המטען הרגשי המלווה חסרות בית; (3) לחיות בפריפריה החברתית - שוליות כפולה; (4) חיפוש מקלט, פתרונות דיור והזדמנויות.

מיצובי כחוקרת, אקטיביסטית ומשתתפת פעילה בשדה המחקר הכפול היווה גורם משמעותי בעיצוב המחקר. איסוף הנתונים בשדה האיטלקי עבר תיווך רב-שכבתי של תרגום והבנה תרבותית מוגבלת אל מול השדה הישראלי המוכר והמזוהה. ועם זאת, מתוך מיקומי הסובייקטיבי כדיירת בבית מגורים, הבנתי האוניברסליות של חסרות בית הייתה אינהרנטית למחקר. חקירת הדומה והשונה בחוויית חסרות בית, העמידה מראה מולי כחוקרת ואתגרה את גבולות ההזדהות שלי במחקר כאשר אני נעה בין הכללי לפרטי, התרבותי והפוליטי.

ותאמר לה המילדת אל-תיראי (בראשית, לה, 17) אוטו אתנוגרפיה ו- Photovoice בנושא לידות שקטות

ד"ר רבקה הלל לביאן, המרכז האקדמי לוינסקי וינגייט

אובדן הריון ולידה של עובר מת הוא אירוע טראומטי, שהשלכותיו הנפשיות והפיזיות משפיעות על היולדת אך גם על מעגלים נרחבים של בני משפחה, קהילה וצוות רפואי. מחקר זה החל כמחקר אוטו אתנוגרפי בנושא לידת עובר מת (לידות שקטות). מחקר אוטו אתנוגרפי מבקש לקדם שינוי חברתי באמצעות השמעת הקול האישי. הדגש במחקר כזה מתמקד בניסיונו של היחיד בכל נושא בחייו המתבטא באינטראקציה עם אחרים בסביבתו החברתית תרבותית. במקרה הזה חקרתי את ניסיוני האישי כאשה שחוותה שתי לידות שקטות. לאחר שכתבתי מניסיוני, ראיינתי נשים אחרות שעברו לידות שקטות. הראיונות, שלוו בצילום ווידאו, תומללו ונותחו הוליסטית וגם נערכו לסרט שהוצג לקהל ועורר שיח בנושא.

השלב הבא במחקר היה הקשבה לקולן של מיילדות, המסייעות בלידות שקטות. שלב זה נעשה במתודולוגיית Photovoice, נערכו מספר מפגשים עם המיילדות, בבית החולים, כאשר הן מביאות תמונות שצילמו ואנחנו משוחחות עליהן במטרה להבין את התחושות שלהן ומה היו רוצות לשנות בתהליך. התמונות והנרטיבים נאספו ונותחו. בכנס אציג את שלבי המחקר השונים, תוך דגש על השלב השלישי ועל עבודת ה Photovoice עם המיילדות. בנוסף אתייחס רפלקטיבית למקום שלי כחוקרת שיוצאת מהמקום הכי פנימי, הרחם, עוברת דרך הקשבה לאמהות נוספות שחוו לידות שקטות ומתרחקת עד למיילדות כדי לחוות את החוויה מנקודות מבט נוספות. מה חשבתי, הרגשתי וחוויתי בתהליך? – כחוקרת, כאשה, כאם.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 202

מומחים.יות, מנהיגים.ות, בעלי.ות סמכה? מחקר בקרב א.נשי מקצועות

יו"ר המושב: ד"ר חגי כץ

ראיונות עורכי דין כמומחים-רב מימדיות ואתגרים במחקר Methods Mixed

גב' ליאורה כהן, החוג לתקשורת, אוניברסיטת חיפה

שמונה ראיונות עומק, חצי מובנים, בוצעו להבנת תפיסת השפעת התקשורת של עו"ד העוסקים בליטיגציה והשפעתה על האסטרטגיה הליטיגטורית בתיקים רבי בולטות חדשותיות. המודל שהורכב מממצאי ראיונות אלה שימש למחקר המשך כמותני באמצעות שאלוני סקר עליהם השיבו 210 נדגמים. המחקר בכללותו מעורב, איכותני וכמותני (Mixed Methods) ומאפשר גישה לממצאים ולדאטה אשר ישקפו את רב-הממדיות (Multidimensionality) של השדה המורכב ושל כלל המסקנות המחקריות, תוך הצגת תמונה מלאה באמצעות ממצאים הממלאים מרחב למענה שלם על שאלות המחקר. בתחום המחקר המורכב, מועיל יותר לחשוב במונחים של אסטרטגיות מחקר רב-ממדיות ולפתח הסברים דיאלוגיים "רב-מודליים" המאפשרים לשמר את הייחודיות והיתרונות של מחקר איכותני לצד כמותני.

הבחירה המחקרית התבססה למעשה על אספקט תפיסת השפעת התקשורת, מתוך סיפורי החיים המקצועיים של הליטיגטורים, בפלחי התמחות מקצועיים (מיסוי, עבודה, פלילי, אזרחי). הכניסה לשדה המחקר, עקב יחסי קירבה קודמים של החוקרת או של מקושרים אליה למרואיינים, מפאת ההיכרות הקודמת, נעשתה בטבעיות ובדלת פתוחה, ללא חשדנות או התנגדות גלויה. השיח הוביל לממצאים דיאלוגיים משמרי ייחודיות המומחיות הליטיגטוריים, תוך טיפוח מתח יצירתי של מהלך כריית הממצאים בזירה מחקרית מרובת אתגרי סודיות, שליטה, אנונימיות, סולנות ואתיקה.

הראיונות בוצעו, לרוב, במשרדי המרואיינים. היכרות מהעבר של החוקרת ושל המנחה עם המרואיינים נמצאה כגורם מייצר בטחון וקירבה אולם זאת לצד דלות פרטנית בלתי צפויה בממצאים, שדווקא היא הביאה לממצא משמעותי ולקושי בדליית ממצאים אמינים. הפצת ממצאי המחקר יצרה מתח ביחסי ההכרות הקודמת.

המחקר דרש רגישות והתאמה בין-אישית לכל מרואיין, מוכנות פרטיקולרית לכל ראיון, קריאת פסיקה וידיעות תקשורתיות אשר נוגעות למרואיינים ולתיקים בהם טיפלו, ליצירת אמון וקרבה בקרב הליטיגטורים ללא ההיכרות הקודמת, מה שהניע את המרואיינים להגיב באופן פתוח ולא הגנתי.

המרואיינים הציעו מידע, רקע ומקורות למידע נוסף, חסכו זמן ומשאבים לתהליכי איסוף נתונים. נוסחה המשגה עשירה-תיאורטית של תפיסות העולם והשגרה של המרואיינים, שהרחיבו את ההבנה בדבר השפעת תפיסת התקשורת ואת החשיבה שמאחורי נקיטת האסטרטגיה של ליטיגטורים, שהובילו ליצירת מודל תיאורטי עליו הושתת החלק הכמותני באמצעות שאלוני סקר.

עובדים סוציאליים כמנהיגים ולא רק סוכני שינוי

ד"ר נוזהה אלאסד אלהוזייל, המכללה האקדמית ספיר

הפלסטינים הישראליים מהווים 21% מתושבי מדינת ישראל, הם גרים בפריפריה של המדינה, צפון ודרום. בחודשי אפריל ומאי 2021 התחילו בישראל אירועים אלימים בין האזרחים הישראליים פלסטינים והאזרחים היהודים, קונפליקט קשה שהמדינה לא ידעה לפני כן. הקונפליקט התבטא באלימות פיזית קשה אחד נגד השני, השחתת רכוש הדדי ושריפת בתים ובתי תפילה אחד של השני. ההנהגה הפוליטית, משני הצדדים הייתה חלוקה בדעותיה ובעמדותיה, חלק ניסה להרגיע וחלק ניסה להשתמש בקונפליקט למטרות פוליטיות ולפילוג באוכלוסייה. בקונטקסט הזה נערך מחקר איכותני, במסורת פנומנולוגית אשר בבסיסה עומד הניסיון להבין את החוויה של משתתפי המחקר ואת המשמעות שהם מעניקים לחוויה זו בחייהם. אוכלוסיית המחקר כללה 40 עובדים סוציאליים, 20 יהודים ו-20 ערבים, במטרה ללמוד על החוויה שלהם ואיך הם רואים את תפקידם בסכסוך וכיצד הם מטפלים בו. איסוף הנתונים נערך באמצעות ראיון עומק חצי מובנה, הנתונים נותחו באמצעות ניתוח תמטי. ממצאי המחקר מתארים תמונה מורכבת לתפיסת תפקידם בעת הסכסוך האזרחי שפרץ במדינת ישראל בחודשי אפריל ומאי 2021. חלק ניכר מהם רצה להיות מעורב אך חשש מכמה סיבות (חוסר תקווה, העדר עידוד, העדר כלים ומיומנויות, התעסקות בבעיות היומיומיות). חלק אחר, המבוגרים מבניהם, הציעו תכנית התערבות אך לא פועלו כדי ליישם זאת מכמה סיבות, עיסוק יתר, ריבוי תפקידים והעדר משאבים, כמו כן כל משתתפי המחקר הצהירו שיש צורך במנהיגות משמעותית שתיגע בסוגיות הקשות ותפתח אותן לדיון ולטיפול. מה היו התמות המרכזיות? האם נמצאו תת-תמות?

סמכות והבניית זהות והמרחב שביניהם – סיפורים מקצועיים של מורים מתחילים

פרופ' אורנה שץ אופנהיימר, המכללה האקדמית חמד

תהליכי הבניית זהות, שזורים בקונפליקטים ובבחינה מתמדת של המרחק והקרבה מהאובייקט שבאמצעותו הם יוצרים את תהליכי הבניית הזהות (Dvir, 2014 & Schatz Oppenheimer). בדומה, הבניית הזהות המקצועית, מתרחשת בניעות בין תחושות של קרבה וריחוק ואלה מלווים בקונפליקטים עם אחרים משמעותיים (פישרמן, & ווייס, 2011).

מקצועות המבוססים על יחסים בין אישיים, נתונים לבחינה מתמדת בשאלת הקרבה והריחוק שבינם לבין מי שהם עובדים מולם, בדגש על יחסי סמכות מקצועית: למשל רופא ופציינט, מורה והתלמיד.

מטרת המחקר לחשוף כיצד תהליך הבניית זהות מקצועית של מורים מתחילים, מתרחש בזיקה לבחינת הסמכות שלהם, כפי שמשתקף מנקודת מבטם. שיטת המחקר מתבססת על מחקר איכותני בדגש על הפדגוגיה הנרטיבית - המתמקדת בנרטיבים על למידה והוראה. ההנחה היא, שסיפורים מקצועיים, חושפים שאלות אונטולוגיות של המספרים, מנקודת מבטם: "מי אני כמורה? כיצד לנהוג נכון? להיות חבר? או לא לחייך עד חנוכה?" ביטויים אלה ואחרים ששזורים בסיפורי מורים מתחילים, מעידים על בחינת "המרחק והקרבה" אל התלמידים הטמונה במיצוב סמכותם המקצועית, ככלי להבניית הזהות האישית – מקצועית. המחקר שיוצג, מתבסס על עשרה נרטיבים של מורים מתחילים, שנאספו ממאות סיפורים, במסגרת תחרויות כתיבת סיפורים. אלה משמשים כחומר גלם לניתוח תוכן קטגוריאל המתמקד בסוגיות של הזהות המקצועית בזיקה לבחינת הסמכות. נמצא שהתהליך מתרחש באמצעות ניעות בין "קרבה" לבין "ריחוק" בזירות הבאות: המרחב הפיסי, מרחב היחסים המדומיינים והמרחב המטה קוגניטיבי.

למשל, הסיפור "חוני", מתאר מורה לספרות, הנכנס לכיתה, מצייר מעגל המסמן את המרחב שלו ומודיע לתלמידים שאין נכנסים למעגל המסומן. בסופו של הסיפור, המורה מגלה, שה"מרחק" הפיסי אינו מבטיח לו את ה"מרחק הרגשי" כלפי תלמידה, כפי שהוא נדרש לו בהמשך.

בסיפור "בראשית" מדמה המורה את התפתחות הזהות המקצועית באמצעות בריאת העולם. המציאות המורכבת מתחילה בחושך: תווה ובוהו מקצועי ואישי ומסתיים ב"אור, ההתרגשות, אהבה ואמונה בכל ילד. בכל יום מחדש". דימוי ההוראה לבריאת העולם, תחילתו כאוס במרחב, ובהמשכו הכותבת מכוננת את זהותה מחדש מתוך קרבה אל התלמידים.

המחקר האיכותני בדגש על הפדגוגיה הנרטיבית יכול לשמש ככלי מחקרי שיש לו השלכות להכשרת מורים, ולהתפתחותם המקצועית של העוסקים בהבניית סמכות וזהות מקצועית. כמו כן, המוקדים שנחשפו באמצעות המתודולוגיה של הפדגוגיה הנרטיבית - חקר סיפורי מורים מתחילים, ניתוחם מנקודת מבט מקצועית ואישית, עשויים לסייע למורים מתחילים להעמיק את המודעות אודות זהותם ומיצובם ההתפתחותי.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 203

מתחת לרדאר? דגימה בתהליכי מחקר איכותני

יו"ר המושב: ד"ר יובל סער-הימן ופרופ' חיים נוי

רציונל המושב

למרות שתהליך הדגימה מהווה חלק אינטגרלי וחיוני מכל מערך מחקר אמפירי, תהליך המשפיע בצורה מכרעת על היכולת לייצר ידע ולהגיע למסקנות מחקריות תקפות, הוא זכה אך למעט תשומת לב בספרות המחקר האיכותני. באמצעות בחירת משתתפים.ות ו/או אתרי המחקר, תהליך הדגימה הוא המגלם את היחסים ואת הגשר והקשר בין "עולם המחקר" ו"העולם בחוץ" אותו מבקשים לחקור. עם זאת, דגימה נתפסת פעמים רבות כתהליך פשוט וטבעי, העובר "מתחת לרדאר" של המחקר, ומבוצע ללא התבוננות רפלקסיבית או ביקורתית, ולעתים אף ללא התייחסות כלל. המדובר לדעתנו בעיוורון מחקרי רווח, ולכן נרצה במושב זה להפנות את הזרקור לתהליך הדגימה ולייחודיותו בתוך מטריצת הפרקטיקות המאפיינות מחקר איכותני. נבקש להתבונן בסוגיות תאורטיות, פרקטיות, פרודוראליות ואתיות הנוגעות באסטרטגיות הדגימה השונות ובאופנים שבהן הן משפיעות ומעצבות את הידע במחקר שלנו.

סוגיות של אינטימיות בדגימה: מחקר בינלאומי על סוכנות מינית של נשים בגיל השלישי

פרופ' מיה לביא-אג'אי, התוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב ; Anna. Prof Temkina, Chair
Sociology of Health and Gender, European University at St. Petersburg

לבחור לדגום: איך להשתמש בדגימה במחקר איכותני מבוסס תצפיות

ד"ר שני דליות, המחלקה לתקשורת, המכללה האקדמית ספיר והמרכז הישראלי למחקר איכותני של האדם והחברה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ללכת בעקבות המשתתפים/ות: דגימת כדור שלג כחלק מתהליך ייצור הידע במחקר

ד"ר יובל סער-הימן, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 204

חקר נרטיבי של תופעות אנושיות מורכבות (מושב קבוצות העניין במחקר איכותני)

יו"ר: ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל

רציונל המושב

המושב ידגים את היתרונות של הפרדיגמה הנרטיבית בחקר תופעות אנושיות מורכבות, כפי שמתבטאים בחקר זהות - מחקר אחד בוחן זהות מקצועית של מורים יוצאי אתיופיה ומחקר שני בוחן "הנמקה" אוטוביוגרפית" בסיפוריהן של סטודנטיות להוראת אנגלית; תקווה - של אימהות לבוגרים המתמודדים עם מחלה נפשית באזורי קונפליקט; ואובדן- של אנשים באמצע החיים שאחד מהוריהם או שני הוריהם נפטרו. על אף ההבדלים בין התופעות הנחקרות ובין אוכלוסיות המחקר, כל המחקרים מעלים על נס את הפוטנציאל הגלום בראיונות נרטיביים ובניתוח נרטיבי בהבנה מעמיקה ומפורטת של תופעות אנושיות מורכבות.

הנמקה אוטוביוגרפית בסיפורי רכישת שפה של מתכשרות להוראת אנגלית

מירי באום, המכללה האקדמית לחינוך גבעת ושינגטון

מחקרים רבים בתחום רכישת שפה זרה מתמקדים בסיפורי רכישת השפה, מתחקים אחר האלמנטים הפסיכולוגיים והחברתיים הקשורים בחוויה זו, ומגיעים להבנה מעמיקה של זהותם הנרטיבית המורכבת של הלומדים. גם בתחום הכשרת מורים לשפה קיימים מחקרים העוסקים בתרומתם של סיפורי חיים לתהליך ההכשרה. עם זאת, אחד המושגים המרכזיים בתחום הפסיכולוגיה הנרטיבית, הנמקה אוטוביוגרפית (Autobiographical Reasoning) – יצירת קשרים סיבתיים בין אירועים בסיפור החיים לבין התפתחות אישית – כמעט ואינו מופיע במחקרים אלו, למרות שאיכות ההנמקה התגלתה כקשורה למוטיבציה, חוסן, ושלומות, תחומים הקשורים להצלחה ברכישת שפה ובהכשרה להוראתה. בהרצאתי אתמקד בהנמקה האוטוביוגרפית המופיעה בסיפורי רכישת האנגלית של שתי סטודנטיות להוראת אנגלית, שסופרו במסגרת ראיונות חצי-פתוחים. גישת המחקר מושפעת מהגישה הביוגרפית של דן מקאדמס, ובעיקר ממחקרים על מקומה של ההנמקה האוטוביוגרפית בתוך סיפור החיים, והקורלציה שבין מאפייניה לבין אופי הזהות הנרטיבית המתגלה בטקסט. ראשית זוהו ונאספו יחידות ההנמקה המופיעות בנרטיב. היחידות נבחנו על-פי 3 פרמטרים: אינטגרטיביות, המידה שבה האירוע מקושר לאלמנטים מהותיים בזהות המספר; ערכיות, המידה שבה האירוע נתפס כמוביל לתוצאות חיוביות או שליליות; וחיות, מידת העושר התאורי והרגשי של האירוע. השניים הראשונים מתייחסים לתוכן התמטי של ההנמקה, והשלישי לאלמנטים סגנוניים. לאחר שנקבעה איכות ההנמקה, היא נבחנה לצד תיאורים המביעים שלומות ובטחון עצמי מקצועי. לאחר התמקדות בכל נרטיב בנפרד, נעשתה השוואה שגילתה כי ישנה זיקה בין איכות ההנמקה לביטויי השלומות. המחקר מראה כי הנמקה אוטוביוגרפית הינה משמעותית להבנת החוויה של המתכשרות ורוצה לעודד התמקדות בתחום זה, בנושא שכמעט ולא נחקר. המחקר גם מצביע על יישומים פדגוגיים אפשריים, שעיקרם שימוש בסיפורי חיים לא רק ככלי מחקר אלא גם ככלי לבחינה עצמית וחיזוק הבטחון העצמי של המתכשרות להוראה.

השתקפות תפיסת התפקיד של מורים יוצאי אתיופיה ב'נרטיב הדרך'

שרה חבשוש, מכון מופ"ת ומכללה ירושלים

המחקר בוחן את תפיסת התפקיד של מורים ותיקים יוצאי אתיופיה, ואת התהליך שהוביל לעיצובה. הפרדיגמה הנרטיבית מתאימה למחקר, כיוון שבאמצעות הסיפור נחשף קול המספר ופרשנותו לאירועי חייו (Bruner, 2002). עד כה נערכו מחקרים ספורים בנושא שהתמקדו באפליה ובתת-ייצוג, אך הפרשנות האישית של מורים יוצאי אתיופיה כמעט לא נבחנה. ארבעה-עשר מורים ישראלים יוצאי אתיופיה עם ותק שבין חמש לעשר שנים, ראינו ריאיון נרטיבי דו-שלבי. בחלק הראשון הוצגה השאלה: 'אני מבקשת שתספרי לי על הדרך שעברת משלב ההחלטה ללמוד הוראה ועד היום'. הקפדתי שלא לקטוע את המשתתפת על מנת להפיק סיפור שלם (Josselson, 2013), בחלק השני נשאלו שאלות העמקה על הסיפור. בהתאם לעקרונות הפרדיגמה הנרטיבית, הסיפורים נותחו בגישה הוליסטית תוכנית וצורנית. בשלב הראשון זוהה ה-EP של הנרטיב, תוך שימוש במודל מנגנוני הברירה (ספקטור-מרזל, 2010, 2021). בשלב השני זוהו שלושה טיפוסים נרטיביים (Frank, 2012), של 'סיפורי הדרך'. שישה מורים סיפרו את נרטיב הדרך המתפתלת, ובה ירידות ועליות. חמישה סיפרו את נרטיב הדרך הסלולה – הם תמיד ידעו כי יהיו מורים, וכמעט שלא תיארו אתגרים. סיפורן של שלוש מורות הדגים את נרטיב הדרך הלא-מתוכננת, בה בלטו מקריות ויוזמה של אחרים, וגם בה לא היו אתגרים. הטיפוסים הנרטיביים שזוהו מלמדים על תפיסות תפקיד שונות. בראשון ההוראה נתפסת ככלי לפיתוח מסוגלות עצמית. בשני ההוראה נתפסת כיעוד, ואילו בשלישי ההוראה משמשת כאמצעי לביטחון תעסוקתי. בהתבסס על הממצאים, אטען כי קיימת זיקה בין תפיסת התפקיד של המורה לבין תהליך האסימילציה ותחושת האחרות אותה הוא חווה. מסקנות המחקר מאירות את כוחה של הפרדיגמה הנרטיבית בחשיפת תהליכי עומק אותם חווה המספר.

סיפורו של אובדן "רגיל": נרטיבים של בני אמצע החיים אודות פטירת הוריהם המבוגרים

נעמי (יפה) עיני, המחלקה לפסיכולוגיה, אוניברסיטת בר אילן

פטירת הורים מבוגרים נתפשת כאירוע נורמטיבי, "רגיל" במהלך החיים. תפישה זו אינה מצויה בהכרח בהלימה עם חווית האובדן של הצאצאים ועם תפקודם הרגשי. במחקר משולב, איכותני-נרטיבי וכמותי, נבחנה תפישת אנשים באמצע החיים את אובדן הוריהם והשפעתה על תפקודם. ההרצאה תתמקד בחלק הנרטיבי, ותאיר את תרומתו הייחודית להבנת התופעה. נערכו 29 ראיונות נרטיביים דו-שלביים מקוונים עם משתתפים בני 41-60 שאיבדו הורה או שניים, שנה לפחות מקיום הריאיון. לאחר בקשה להצגה עצמית, המשתתפים נתבקשו לספר את סיפור אובדן ההורה/ים כרצף תהליכי, ובהמשך נשאלו שאלות ספציפיות שנועדו להתחקות אחר עולמם הפנימי ודרכי ההתמודדות שלהם עם האובדן. תמלולי הראיונות נותחו על-פי המודל המרובע (ליבליך, תובל-משיח, וזילבר, 2010). תחילה התבצע ניתוח הוליסטי תוכני וצורני, המתייחס לכל סיפור כיחידה שלמה, ולאחר מכן הנרטיבים פורקו לתמות וקטגוריות, בניתוח קטגורי-תוכני. בניגוד לממצאי החלק הכמותי, שהצביעו על תגובות אבל חריפות יותר לאובדן אם בהשוואה לאובדן אב, הנרטיבים ייחסו חשיבות לאובדן שני ההורים. בנוסף, הנרטיבים האירו תמות שלא עלו בחלק הכמותי, במרכזן חיפוש המשמעות בחיים, לנוכח השילוב בין אובדן ההורים והימצאות המשתתפים באמצע החיים. לבסוף, ניתוח הנרטיבים חשף תמות שלא דווחו בספרות, בראשן הלגיטימציה החברתית המוגבלת לתגובות האבל בעקבות פטירת הורים מבוגרים, והאופן בו תפישת הצאצאים את אישיות הוריהם מעצבת את חווית האובדן והחוסן האישי מולה. החלק הנרטיבי במחקר המשולב הראה שהתופעה ה"רגילה" של אובדן הורים מבוגרים היא מורכבת וייחודית, ויש לה השלכות עמוקות, גלויות וסמויות, על חיי הנפש של הצאצאים ועל זירות חייהם השונות. המחקר מאיר את הפוטנציאל הייחודי הגלום בניתוח שיטתי של סיפורים אישיים המסופרים באופן חופשי, להבנה עמוקה ורב-גונית של תופעות חברתיות מורכבות.

Experiences of Hope 'In Face of a Conflict Area: A Narrative Inquiry into Mothers

Tel Aviv University ,Dorit Redlich Amirav

This study aimed to explore hope experiences among mothers living alongside adult children with mental illnesses in a socio-political conflict area. Hope is increasingly recognized as an important factor for people facing difficult situations. Mothers whose adult children struggle with mental illness carry heavy burdens which are especially challenging to hope. Those burdens may be exaggerated in socio-political conflict areas. To date, the mothers' experiences of hope have been unexplored, not understood, and largely unknown. A narrative methodology, based on Polkinghorne's (1995) framework of narrative inquiry, guided the study. Two Palestinian and two Israeli mothers were recruited from community mental health centers and hostels in Jerusalem. Tape-recorded conversations, hope collages, and field notes were used as the main sources of data for each mother and were gathered over the course of four months by using the three-dimensional space of Clandinin and Connelly's narrative approach (2000). A new story for each mother was created by organizing the stories into coherent narrative accounts. Common themes were then constructed within and across the mothers' accounts. This narrative inquiry identified five themes: (1) socio-political conflict markedly threatened experiences of hope, (2) mental illness in a family member challenged hope, (3) hope was a process in motion, (4) hope reverberated through generations, and (5) hope was experienced by doing occupations in a spiritual way. This study highlights the value of narrative inquiry in hope research.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 205

טראומה, רפלקסיביות וחוויה אישית

יו"ר המושב: פרופ' מיכל קרומר-נבו

בין החקר האקדמי לחקר העצמי - משולש הזהב בין חוקרות, משתתפות והמחקר עצמו

גב' נועה שויגר וייס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; גב' שני וילצ'נסקי טננבוים, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב;

ד"ר אליסון סטרן פרץ, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

כל מחקר הוא למעשה חקר עצמי, שאחת ממטרותיו הסמויות או הגלויות הוא לנסות להתקרב לסיפורים האישיים שלנו ואולי לרפא פצעים שנתרו. מחקר זה צולל לעולם הראשוני והקדום ביותר של המין האנושי, לידות. לפרדוקסליות שבין החוויה האישית ביותר לקולקטיבית ביותר, בין השיח הפנימי לחיצוני, חוויה המשקפת את יחסי הכוחות בחברה וההשתייכות הפרטית שלנו לשיח חברתי-תרבותי מסוים. מחקר זה נולד מתוך צורך ואולי בעצם הכרח, להשמיע קולות מושתקים ומוכחשים בשיח על לידות.

החברה הישראלית מעודדת ילודה, ערכי המשפחה וההמשכיות צרובים בדמה מכורח היסטוריה טראומטית וחיים בהישרדות ביטחונית. אנו נשים, אימהות, חוקרות באקדמיה ונשות מקצוע המטפלות בנשים בשלבי ההריון והלידה. לאורך המחקר אנו עוסקות בחשיבה רפלקטיבית לגבי המיקום שלנו כחוקרות בשדה כה קרוב ומשמעותי עבורנו, כיצד זה משפיע על העדשות דרכן אנו מעלות השערות, מנתחות נתונים ואיזה סאבטקסט אנחנו מזהות בהתאם לעמדה ממנה אנחנו מגיעות. סוגיות פילוסופיות, אפיסטמולוגיות ואונטולוגיות שעולות מתוך כך מייצרות שיח מתמיד בינינו לבין עצמנו שמבקש לבחון זאת ולהיות מודעות לכך כל הזמן. כל אחת מאתנו בחרה לחקור אוכלוסייה ונושא ספציפי מתוך מדגם רחב של נשים אחרי לידה, מתוך המקום של החקר העצמי והחתיירה הבלתי פוסקת להבנת החוויה הפרטית שלנו, מתוך הרצון להשתייך לחוויה רחבה יותר ולעבד טראומות עבר. בהרצאה נציג את הקשרים התת קרקעיים, השורשים המהירים בין המחקר והמשתתפות בו לבין החוויות האישיות שלנו והקושי שעולה לא פעם במפגש הזה. אנו רוצות לתת במה לקולות מושתקים, לשיח מורכב הן ברמה האישית והן ברמה החברתית-תרבותית בחברה הישראלית. מצוקה נפשית וטראומה משתקפות בסיפורי הלידה והן חלק מסיפור רחב יותר. אנו שואפות להפנות את הזרקור למצב הנפשי של האישה לאחר לידה ולתת מקום וביטוי לקשת הרגשות שעולים, לאתר מצוקה וטראומה ולסייע בעיבוד שלה.

קו התפר בין הגרושה לחוקרת

גב' מייסון ריא, אוניברסיטת בן-גוריון

המחקר שלפנינו נשען על הפרדיגמה הנרטיבית שלפיה המציאות החברתית היא מציאות סיפורית מובנית, מציאות שיש בה קשר הדדי בין החיים לסיפור, וכן שמניחה שהאדם הוא ייצור פרשני, כזה המייחס משמעויות לעצמו ולעולמו. בהגנתי כחוקרת לשדה המחקר, חששתי שהמטרה שלי לבדיקת אסטרטגיות הבחירה של נשים גרושות בבואן להינשא בשנית והקשר בינן ובין מנגנוני הדיכוי המופעלים עליהן לא יאפשרו לי להציג סיפור חדש על סיפורי חייהן של נשים פלסטיניות גרושות הנישאות בשנית, שמביאות למחקר תפיסות עולם שונות אחת מהשנייה.

במעבר למחקר נרטיבי, כחוקרת הבנתי שתפיסות העולם של משתתפות המחקר משקפות את החברה, התרבות והזהות שלהן וישליכו על מערכת היחסים ביננו. לכן, התכוננתי לעובדה שבאינטראקציה המחקרית מתעצבת דמותי כחוקרת ומתגבש העניין הנחקר. על כן, במחקר הנוכחי על אסטרטגיות הבחירה לנשים פלסטיניות גרושות הנישאות בשנית, הבאתי את תפיסת עולמי כחוקרת לצד משתתפות המחקר שהביאו את שלהן. המפגש הזה בין תפיסות עולם שונות העלה את שאלת מעמדי כחוקרת, כאישה, כמקומית, כגרושה וכדוברת שפה ערבית, דבר שקירב ביני לבין המשתתפות וגרם לפתיחות בסיפוריהן ובטיחות להביא מאורעות מאוד אישיים, ולשתף במחשבות, ברגשות והרהורים אפילו. הקירבה הזו ביני כחוקרת גרושה לבין המשתתפות והשיתוף גרם לי להבין את החוויות שלהן באופן מעמיק, וחיצק את הצורך בהשמעת קולותיהן המשותקים כנשים פלסטיניות גרושות המתמודדות עם אתגרים שונים מעצם היותן במעמד גרושות שנישאו בשנית.

מניתוח נתונים של-20 ראיונות נרטיבים נוצר אקט של "סיפור שלא היה שם" כאקט של אייג'נסי (Agency), אשר אפשר לי כחוקרת להציג סיפור על סיפוריהן של המרואיינות בקול סמכותי עם יציקת משמעות ופרשנויות בחיים המציאותיים שלהן (הנרטיבים) בכך שהן מערערות על המציאות או מסבירות אותה מנקודת מבטן האישית דבר ששפך אור על תופעה שבשולי החברה.

בשהחיים פגשו כאב, יצאתי לחקור

ד"ר סתיו קרטגינר, המכללה האקדמית אשקלון

פני שניתן לחקור ולתור אחר תשובות לשאלות יש לחקור ולברר מאין נובעות השאלות עצמן. לדידו של גידאמר (Gadamer, 1972), איננו יכולים להשתחרר ממכלול המניעים, הדעות הקדומות וההנחות המקדימות, המודעות והלא-מודעות, הפועלים עלינו בהקשר של בחירת נושא המחקר והשאלות הנידונות בו. אומנם לא ניתן להבהיר את מלוא המניעים, הדעות וההנחות המקדימות, אך עלינו לעשות כמיטב יכולתנו לברור, שכן אלו הם המעצבים הן את השאלות שנשאל והן את התשובות שנקבל בתגובה.

לפני כחמש שנים התחלתי את מסע כתיבת עבודת הדוקטורט שלי שעסקה בתהליך הבניית הזהות בקרב אימהות שאיבדו את תינוקן כתוצאה מתופעה המכונה 'מוות בעריסה' (sids). לפני כשבע שנים, שבועות ספורים לאחר שילדה אחותי את בנה השני, הוא נפטר בשנתו. אובדן זה היווה עבורי ועבור משפחתי אירוע מכונן, כואב ומשנה חיים. בשנים שחלפו מאז, אני מביטה אל אחותי, ותוהה ביני לבין עצמי כיצד ומהיכן שואבים כוחות על מנת להמשיך ולנהל שגרה של חיים. אני חושבת רבות על השינויים שהתרחשו בנפשה כאם לילדיה, וכמובן על השינויים שהתרחשו בלבה ובהוויתיה כאדם בעקבות התמודדותה עם אובדנו של בנה בראשית חייו. המחקר הנוכחי נרקם כתוצאה מהשבר האישי שהביא עמו רצון עז להעמיק ולחקור את הנושא. במחקר זה בחרתי לעשות שימוש בגישה נרטיבית ולתור אחר נרטיב הזהות של אימהות ששכלו את תינוקן כתוצאה ממוות בעריסה. המראיינות, שתיים-עשרה במספר, מכל רחבי הארץ, דתיות וחילוניות, היו בטווח גילאים שבין תחילת שנות השלושים לבין שנות החמישים שלהן, כשבעת קיום הריאיון טווח הזמן שחלף מאז האובדן נע בין שלוש לעשרים שנים. ישנם חלקים שבהם הסיפור המשפחתי שלי פגש את סיפורן של המשתתפות, ולעומתם חלקים אחרים שבהם שני אלו היו רחוקים זה מזה. חוקר המכיר אישית תופעה שהוא חוקר, עלול להחמיץ נקודות הנתפסות על-ידו כמובנות מאליהן (Lomsky-Feder, 1996). לפיכך הייתי קשובה לדבריהן של המשתתפות, וזיהיתי היכן נשזרות עמדותיי והנחותיי בסיפוריהן, הן בדבר זהות אימהית בכלל והן בדבר זהות אימהית לנוכח אובדן שכזה. ההרצאה תתאר את תהליך המחקר מול החוויה האישית וכן את התהליך הרפלקטיבי הנדרש ממני כחוקרת לאור זאת. אדון בשאלה מה התרומות עקב כך והיכן היה עליי להתעכב ולהעמיק בנוגע להשלכות האפשרויות של קרבתני לנושא.

כשהטראומה של הנחקרים הופכת לטראומה שלי: איך השתמשתי במושג הפסיכואנליטי "העברה

נגדית" כדי לשפר את איכות המחקר שלי

ד"ר סיגלית גל, אוניברסיטת בן גוריון בנגב, Harvard University, Boston

ההרצאה תציג התבוננות רפלקסיבית לגבי תהליך עבודה על מחקר דוקטורט איכותני ממוקד טראומה, אשר בדק את ההשפעה הנפשית ארוכת הטווח של חשיפה לטראומה פוליטית בילדות, בקרב עולים ארגנטינאים בישראל אשר עברו כילדים את הדיקטטורה בארגנטינה (1976-1983). באמצעות בדיקה מקרוב של מגוון התגובות הריגשיות שחוותה החוקרת במהלך תהליך איסוף וניתוח הנתונים, ייבחנו האתגרים השונים אותם פגשה, כמו גם הפתרונות שבהם השתמשה על מנת להתמודד עימם (הן היעילים והן הבלתי יעילים). בתוך כך, יוצג המושג הפסיכואנליטי "העברה נגדית" והדרך להשתמש בו ככלי התבוננות בדרכים בהן באה לידי ביטוי קירבתה של החוקרת לחומרי המחקר, והשפעת קירבה זו על דרכי מעורבותה ותפקודה במהלך עבודתה על המחקר.

בהרצאה יפורטו אסטרטגיות שונות שהחוקרת יישמה במחקרה, והמושג "העברה נגדית" יוצע ככלי רפלקסיבי אשר יכול לסייע להבין, לעבד ולעבוד עם תגובתם הריגשית של חוקרות וחוקרים איכותניים במהלך עבודתם על מחקר נרטיבי.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 206

מחקר איכותני עם ילדים ובני נוער

יו"ר המושב: ד"ר חיה פאסיק

בני נוער חרדים דור שני לחוזרים בתשובה בצל אלימות במשפחה ובקהילה

ד"ר אלה פרקיס, המכללה האקדמית עמק יזרעאל; ד"ר תמר דרויש, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

משפחות חוזרות בתשובה נמצאות במעבר בין עולמות. החברה החרדית אליה הן מהגרות שופטת את התנהגויותיהן ללא הרף ולא אחת הן נדחפות לשוליה משום שדתיותן אינה מספקת. ילדיהן, הנתפסים כמייצגים אותן, עומדים תחת בקרה מתמדת, כך שכל סטיה ממילוי חובותיהם בקהילה מסכנת את מעמד המשפחה כולה. הבית שאמור לשמש כמקום המפלט מן החוץ הופך למקום של ביקורת והאשמה. במחקר נשאלו צעירים, בני חוזרים בתשובה, על חוויות תקופת נעוריהם בחברה החרדית. בהרצאה נציג ונדון בזיכרונותיהם של הצעירים הרוויים תיאורי אלימות פיזית, רגשית ורוחנית, מחוץ ומבית. בסיפורים עלו תיאורי פגיעה פיזית בצד חדירה לפרטיות, ביוש, הפחדות, סחיטות רגשיות והטלת עונשים וסנקציות. אלו השליכו על עולמם הפנימי ותרמו לקשיים בגיבוש זהות בריאה. כך, מרחבי החיים והאמונה ה'קרובים': הבית, בית הספר והקהילה, הפכו למרחבים 'מרחיקים' ומפחידים ולעתים הדרך היחידה להתמודדות הייתה לחפש מעבר זמני ל'רחוק' - לעולם ה'חוץ חרדי' האסור.

שיטת המחקר ואיסוף הנתונים

נתוני המחקר נאספו מתוך ראיונות עומק מובנים למחצה עם 16 צעירים חרדים דור שני לחוזרים בתשובה. הצעירים נשאלו ברטרנספקטיבה על חוויותיהם כמתבגרים בישיבה, בקהילה ובבית. הראיונות נערכו על ידי עובד סוציאלי מרקע דתי-לאומי ונותחו על ידי החוקרות החילוניות בדרך המקובלת בגישת הניתוח הפנומנולוגי הפרשני (IPA), המתמקדת בתיאורי החוויות ובמשמעויות שהמספרים מייחסים להן.

מסקנות

קולות המשתתפים במחקר באו ממקום 'רחוק' משלנו החילוניות. בניתוח הראיונות נדרשנו לשים את הזהויות המרובות שלנו כנשים, כאימהות וכבנות, בצד, ולנסות להבין את הדברים בהקשרם: משפחות המבקשות להשתייך לעולם החרדי ונאבקות תדיר על מעמדן בו. אל מפת ההתעללות נוספה ההתבוננות על המצב ה'לימינלי' התמידי, בו רבות מהמשפחות נשארות. מצב זה מיתרגם להתמודדות היומיומית הסיזיפית עם ההכרח להשתייך ולא להידחק לשוליים.

על מוסדות הרווחה למצוא יותר נתיבים להגיע אל המשפחות הללו ולסייע לילדים ובני הנוער הצומחים בהן להתמודד עם הסיכונים העומדים בפניהם.

חקר דיגלוסיה בקרב תלמידי ביולוגיה בתיכון בחברה הבדואית

גב' שימא אלעוקבי, בית ספר לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; פרופ' אורית בן צבי אסרף, בית ספר לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

דו-קיום של שני זנים לשוניים, שכל אחד מהם ממלא פונקציות חברתיות שונות ומשויך לאידיאולוגיות שונות, נודע בשם "דיגלוסיה". בביולוגיה השפה היא מקצועית מאוד, ומכיוון שהערבית הספרותית ממלאת תפקיד מרכזי בלימוד ביולוגיה, אי-הבנות עלולות להוביל לתפיסות מוטעות העלולות לעכב את הצלחתם של התלמידים בנושא תובעני זה. לכן קיימת עדיפות פדגוגית גבוהה להבנה טובה של האתגרים הלשוניים העומדים בפני התלמידים הבדואים בעת קריאת טקסטים מדעיים בביולוגיה.

מחקר זה נועד לזהות את האתגרים והחסמים הלשוניים העומדים בפני תלמידים בדואים בכיתה י"ב בעת קריאת טקסטים מדעיים מותאמים בביולוגיה, וחוקר את אסטרטגיות הלמידה של התלמידים כדי להתגבר על אתגרים אלו.

במחקר השתתפו תלמידות בדואיות בכיתה י"ב שהתמחו בביולוגיה. הנתונים נאספו באמצעות ראיונות עומק חצי-מובנים המבוססים על משימות. התלמידים התבקשו לקרוא מאמר מדעי מעובד (APL) ולבצע שתי משימות בעקבותיו. לאחר ביצוע המשימה, הראיונות אפשרו שיחה ממוקדת ומעמיקה, תוך חשיפת קשיי התלמידות, החסמים הלשוניים, העמדות והאמונות כלפי לימודי הביולוגיה, ובחינת אסטרטגיות הלמידה המשמשות את התלמידות להתגבר על האתגרים של קריאת טקסט מדעי בערבית ספרותית.

מניתוח הראיונות עולה כי המשתתפות הביעו חסמים בהבנת הנקרא וחסמים קוגניטיביים. אחד החסמים העיקריים שהשפיעו על הבנת הנקרא של המאמר היה "מורכבות אוצר המילים בערבית". יתר על כן, תלמידות רבות ציינו כי פיצול תשומת הלב בין הבנת השפה הערבית והבנת התוכן המדעי גרם למצב של עומס קוגניטיבי שהפריע לתהליכים של הבנת המאמר.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שהחסמים הלשוניים שהועלו על-ידי אמיתות השפה ממלאים תפקיד חיוני בהבנת המאמרים המדעיים. לפיכך, מודגשת החשיבות של פישוט אוצר המילים בערבית שבמאמרים המדעיים לצורך קידום הבנת הנקרא. בנוסף, שימוש בהוראה מגיבת-תרבות ומגיבת-לשון (Hollie, 2017) תומכת בלימוד ביולוגיה ואוריינות מדעית בקרב תלמידים בדואים. מחקר זה תורם משמעותית לבסיס הידע על האופן שבו השפה משפיעה על האוריינות המדעית. יתר על כן, הוא מסייע למחנכים מדעיים לגשר על הפער בין השפה הערבית, האוריינות והביולוגיה.

וועדת נוער מלווה למחקר: גשר לצמצום פער מגדרי, גילי ואידיאולוגי בין חוקרת אישה לנחקרים נערים

במחקר העוסק במיניות

ד"ר חן קצביץ' פרסלר, מכללת לוינסקי לחינוך והמכללה האקדמית אחוה

בהרצאה זו אציע למחקרים איכותניים המבקשים לחקור בני ובנות נוער, בשל המרחק המובנה באופן אינהרנטי בין החוקרת לנחקרים, לייצר מנגנון המשתף את בני ובנות הנוער בבניית מערך המחקר ובשלבי ניתוח הממצאים והקניית הפרשנות להם. אציג את השיקולים האתיים והמתודולוגיים שהובילו אותי במחקר העוסק במיניות של נערים, למנות וועדת נוער מלווה למחקר, את האופן בו היא התנהלה ואת הערך המוסף שלה למחקר.

ההשראה לגיוס וועדת נוער מלווה למחקר נלקחה ממחקרן של פליישר וגוטה (Guta, 2008 & Flicker) שגם הוא עסק במיניות של בני ובנות נוער. פליישר וגוטה מציעות לגיוס את בני הנוער להיות שותפים ולעצב את האג'נדה המחקרית – החל מבניית כלי המחקר, דרך גיוס מרואיינים ועד מתן פרשנות לממצאים, וכך גם מייצרות גישה מחקרית המבטיחה רף אתי גבוה עבור מחקר קטינים. מחקרי נוער נוספים בעולם הדגישו את חשיבות מעורבותם של בני הנוער במיוחד בשלב ניתוח הממצאים, הן בכדי להימנע מנקודת שיפוט ביקורתית של מבוגרים, והן בשביל לקבל נקודת מבט ייחודית על מיניות כי שנתפסת כיום בקרב צעירים (Crawford & Popp, 2003; Giordano et al., 2006; Symons et al., 2014).

בהרצאה אציג ניתוח של מפגשי וועדת הנוער המלווה לחקר, אותם ערכתי בשלוש נקודות זמן – לפני היציאה לשדה, בתחילת עבודת השדה ובשלב ניתוח הממצאים. מפגשי הוועדה התנהלו כקבוצת מיקוד, במהלכם התקיימו דיונים קבוצתיים על סוגיות שהצריכו בירור מיוזמתי וסוגיות שעלו מהם. השיח שהתקיים בין חברי הוועדה המלווה אפשר לי להבין את המשמעויות שמעניקים נערים באופן רחב למחקר העוסק במיניות עם בני גילם, ובאופן ספציפי לחומרים מהשדה שהצגתי בפניהם, תוך כדי שהם יכלו לקיים משא ומתן בינם לבין עצמם על משמעויות אלו.

בהרצאה אדגים כיצד המסקנות שעלו מתוך קבוצות המיקוד של וועדת הנוער המלווה למחקר עזרו לי לצמצם את הפער הגילי, המגדרי והאידיאולוגי ביני לבין המרואיינים - בבניית כלי המחקר, בגיוס המרואיינים למחקר ובהקניית הפרשנות לאסטרטגיות הדיסקורסיביות של הנערים במחקר.

קרבה וריחוק במחקר על יוצרי תוכן טלוויזיוני בישראל: אופוריה כמקרה מבחן

ד"ר גבריאלה יונס אהרונ, מכללת ספיר; ד"ר יובל גוז'נסקי, מכללת ספיר

ב-2012 שודר בערוץ 3 של HOT הפרק הראשון של המיני סדרה "אופוריה". שש שנים לאחר מכן היא נמכרה ל-HBO האמריקאית, שיצרה סדרה ב"השראת" היצירה הישראלית, שזכתה לתהודה רחבה בישראל ובארצות הברית. אופוריה הישראלית הוגדרה על ידי היוצרים וגוף השידור כמיני סדרה לקהל של מבוגרים שדנה בחבורה של צעירים וצעירות המתנהלים בעולם מנוכר ודיסטופי.

הרצאה זו מבקשת לשאול מספר שאלות אודות היכולת של החוקרים לנתח את המתח שבין שלב הקידוד וההצפנה (Hall, 2003) של יוצרי הסדרה לבין שלב הפיענוח (Hall, 2003) הציבורי והחברתי של התוכן שלה. באיזו מידה התפיסות החברתיות והתרבותיות של הנעורים (נוער) הביאו את היוצרים לנסות להתרחק מהגדרת הסדרות "אופוריה" הישראלית והאמריקאית כסדרות נעורים, בכדי לאפשר הצגת דיון נוקב ופתוח בנושאים שנויים במחלוקת סביב הייצוג של חיי המתבגרים בסדרה, וכיצד תפיסות אלו התקבלו בקרב מבקרים, עיתונאים וגופי הרגולציה. בעזרת התגובות הציבוריות לשידור שלהן בוחן המחקר גם את הקרבה והריחוק בין השיח התרבותי והחברתי של היוצרים לבין השיח של קובעי המדיניות והטעם הציבורי הישראלי כלפי גבולות הדיון בטלוויזיה סביב ייצוג עולמם של נוער וצעירים.

אודות המחקר

כעבודה בתחום חקר תרבות, מתבונן מחקר זה בסדרת הטלוויזיה "אופוריה" כתוצר תרבותי-חברתי. כלי הניתוח משלב מחקר הפקה, הכולל ראיונות עם יוצרים ומפיקים ישראלים של הסדרה המקורית, עם ניתוח תוכן של כל פרקי הסדרה וסקירה של קטעי עיתונות ודיונים בישיבה של המועצה לשידורי כבלים ולוויין אודות הסדרה. המחקר החל בצפייה ביקורתית בעשרת פרקי הסדרה "אופוריה" הישראלית ובפרקי הסדרה האמריקאית שנוצרה בהשראתה. ניתוח התוכן התבסס על קריאה טקסטואלית רב ממדית מדוקדקת כדי לנתח את הצורות השונות של השיח, העמדות האידיאולוגיות, האסטרטגיות הנרטיביות, הבניית הדימויים ומשמעותם. הניתוח עימת את הממצאים אל מול דברי היוצרים והיוצרות הישראלים ובהמשך אל מול הטקסטים העיתונאיים וציבוריים. באמצעות שיטות משולבות (mixed methods) נבחנו הקרבה והריחוק, בין שלב הקידוד לשלב הפענוח. באופן זה אנו מנסים להציג את היתרונות של שילוב שיטות מחקר אלו שמבליטות את הקושי הפרשני של החוקרים בהתמודדותם עם ניתוח שיח תרבותי וחברתי ישראלי מורכב.

ביבליוגרפיה

הול, ס. (2003). "הצפנה, פיענוח", בתוך ת' ליבס ומ' טלמון (עורכות), תקשורת כתרבות, מקראה כרך ב' (עמ' 390-401). הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 207

מחקר איכותני מבוסס נתונים ויזואליים

יו"ר המושב: ד"ר מני מלכה

ריחוק מובנה כמוביל לקרבה בין עצורים לסטודנטים באמצעות עבודת אמנות קבוצתית

ד"ר טלי גיל-שוורצברג, המכללה האקדמית לחינוך אורנים

בהרצאה יוצג מחקר שבחן קורס במסגרתו הגיעו סטודנטים להוראת אמנות לבית-מעצר והעבירו שיעורי אמנות לעצורים שבמקום. המחקר בחן את ההשפעות של מפגשי היצירה על הסטודנטים ועל העצורים מהיבטים שונים.

שיטת המחקר התבססה על שילוב של שתי מתודות: חקר מקרה ומחקר מבוסס האמנות. הנתונים לוקטו מתצפיות משתתפות, מטקסטים ומראיונות שנערכו עם העצורים והסטודנטים בסיום הפרויקט. בהקשר של קירבה לעומת ריחוק בו תעסוק הרצאה זו, חשוב לציין שהסטודנטים שלקחו חלק בקורס בבית המעצר הוזהרו שלא לספר דבר על עצמם מלבד את שמותיהם הפרטיים. גם הפרטים האישיים של העצורים והעבירות בגין נמצאו במקום היו חסויות עבור הסטודנטים.

בהרצאה אדגים כיצד למרות המסגרת הכה מגבילה ומרחיקה נוצרו יחסי קרבה, אמון ושיתוף פעולה במפגשים שבין קבוצת הסטודנטים לבין קבוצת העצורים, דרך פרויקט אמנותי קבוצתי משותף לשתי הקבוצות.

מהממצאים עולה שההשתתפות בשיעורי האמנות תרמה לפיתוח מיומנויות וכישורים אישיים וחברתיים ולשינוי בעמדות כלפי האמנות, העולם והעצמי, בקרב העצורים והסטודנטים גם יחד. בנוסף, תרמו המפגשים להעצמת הזהות המקצועית של הסטודנטים כמורים לאמנות.

ניכר שדווקא האילוצים מונעי הקירבה, שהושתו על המשתתפים משתי הקבוצות, הובילו לתקשורת נטולת דעות קדומות וסקרנות להכיר "בדרך אחרת", דרך האמנות. הייתרון של האמנות כשפה לא-מילולית, אפשר למשתתפים להכיר את היכולות, התכונות, דרכי התקשורת והכשרונות של האחרים ממקור ראשון, כפי שבאו לידי ביטוי ביצירה, בעבודת הצוות וביחסי האנוש שניבנו במהלך תקופת העבודה המשותפת.

תרומת המחקר היא בהפניית זרקור על המשמעויות שמעניקות שתי קהילות כה שונות זו מזו למפגש ביניהן דרך האמנות, ובהצגת האמנות כשפה לא-מילולית כסוכנות למפגש זה.

תרומת המחקר היא בהוספת ידע לגבי חשיבותה של האמנות בבתי כלא ככלי חברתי-חינוכי-טיפולי-שיקומי עבור העצורים כתוצאה מההשתתפות בפעילויות. כמו גם להרחבת גוף הידע התיאורטי של תחומי החינוך והכשרת המורים לאמנות, בדגש על שיתוף פעולה בין האקדמיה לקהילה.

תרומה נוספת של המחקר הנוכחי עשויה להיות בפיתוח של מודל עבודה, שניתן יהיה לממשו גם בבתי-סוהר
אחרים עם קבוצות סטודנטים ממוסדות אקדמיים נוספים, בעיקר כאלו הדוגלים באקטיביזם ומעורבות
חברתית.

תצלומים כנתונים: האם קרבה הכרחית? אפשרית? ניתנת לתאור?

ד"ר עינב ארגמן, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

מחקר איכותני הנו התנסות חברתית (social experience) במהותו: מיקום החוקר-ת בעולם, והפעלת סדרה של פרקטיקות פרשניות ההופכות את העולם לגלוי לעין (Lincoln, 2008 & Denzin). מובנית בו קרבה לאינפורמנטים ולנתונים. עם זאת, מדובר במחקר. גישות מסורתיות, הממלאות תפקיד גם היום, דורשות מחקרות-ים להימנע מהטיות, ולהניח סובייקטיביות בצד (ראו Creswell, 2011), על פוסט-פוזיטיביזם ומחקר איכותני). 'מחקר' הנו גם היכולת ליצר ידע על האחר, השונה, הלא מוכר. מכאן שמחקר איכותני (ככל מחקר) כולל גם ריחוק. תצלומים, כנתונים, מאפשרים קרבה; הם מציגים את העולם כפי שהוא, לפני תרגומו למילים (Ross, 2001). עם זאת, תצלומים מעלים שאלות אתיות ומתודולוגיות שעניינן קרבה וריחוק והיכולת לתווך באופן אותנטי (נאמן למקור) את העולם הנחקר. ההרצאה תציג שאלות מסוג זה, תוך הבאת דוגמאות ממחקר איכותני, פנומנולוגי, שהתבצע במשך שלוש שנים במוסד אקדמי בארץ. נחקרה התנהלות גופנית של יחידים במרחב מורשת מוסדית, בהסתמך על תצלומים (כמקור נתונים ראשון) וראיונות (לצרכי טריאנגולציה). יוצגו דילמות אתיות (הסכמה מדעת במחקר שמבקש להיות non-intrusive - דורש ריחוק מהמשתתפות-ים; אופני שמירה על אנונימיות המשתתפות-ים) ומתודולוגיות (מיקומה-ו הגיאוגרפי של החוקר-ת במרחב). אף שההרצאה תציע פתרונות אפשריים לשאלות שעניינן קרבה וריחוק בזיקה לתצלומים כנתונים, מסקנותיה הן כי קיים חסר בספרות בנושא (מחקר אמפירי המנתח את דרכי פעולתן-ם של חוקרות-ים הנסמכות-ים על תצלומים, מגיע להמשגות, ויוצר תיאוריה מוסדרת שניתן להתבסס עליה ולהמשיך ממנה).

"על תבונה ורגישות": תפיסת השימוש בצלמיות אימוג'י במסרים סולאריים מדיים

גב' לארה וולמן, אוניברסיטת חיפה

אימוג'י היא מערכת חזותית של צלמיות מתוכנתות הרווחת בשימוש בתקשורת בין-אישית מתווכת טכנולוגיה. נתוני תאגיד יוניקוד, הממונה על הסדרת פרטוקולים של שפה ברשת ועל הסטנדרטיזציה של הסימנים, מצביעים על כך ש-92% מכלל האוכלוסיה העולמית המקוונת עושה שימוש בצלמיות אימוג'י, כאשר החלק הארי עושה זאת בתדירות גבוהה. מכאן, כי השימוש במערכת סימנים זו הוא שגור ושכיח- ובמונחי נושא הכנס- מוכר וקרוב.

המחקר בתחום הצלמיות המתוכנתות מצביע על כי השימוש באימוג'י עונה בראש ובראשונה על הצורך של אנשים באינטימיות בשל התפיסה של טכנולוגיות התקשורת הבינאישיות המקוונות כ"קרות" ומרוחקות וכן של השפה הכתובה כמוגבלת בביטוי רגשי. מכאן כי התפקיד שלרוב מיוחס לאימוג'י הוא של גישור על מחסור זה, ובאמצעי חזותי המאפשר השגת קרבה.

על רקעים אלו, המחקר הנוכחי ביצע הזרה של המוכר, וביקש להפוך למושא לעיון את השימוש היומיומי הטריויאלי לכאורה באימוג'י באפליקציית "וואטסאפ". באמצעות ראיונות עם 20 צעירות וצעירים משתמשי אימוג'י, ניתוח תוכן איכותני של תכתובות שסיפקו משתתפי המחקר, וניתוח שיח של ההסברים על אודות השיקולים שלהם לשימוש בסימנים- המחקר ניסה ללמוד על משתמשי אימוג'י, שהם למעשה רובנו, כאשר אנחנו מצויים בעמדת מחברים של טסקטים תרבותיים פופולריים כמו מסרונים מיידיים, ועל האופן בו השימוש בצלמיות אלו נחוזה והמשמעות המוענקת להן.

ממצאי המחקר מצביעים על כך שלמרות הנטייה הרווחת להצביע על תפקיד האימוג'י בהשגת קרבה, כי למעשה השימוש באימוג'י אינו מופע אינדיווידואלי וספונטני אלא כפוף לנורמות שימוש ומציית לכללי דקדוק; כי יותר משהאימוג'י מעשירים את המנעד הרגשי הרי שהם מחדדים רדידות וניכור; וכן כי יותר משהאימוג'י מבטאים רגש, הם חלק משיח ניאוליברלי של ניהול ושליטה ברגשות וכלי להשגת מטרות תוך מזעור חיכוכים.

יותר מ"שששש...": ייצוג ספרנים/יות בסרטים מצוירים

ד"ר נרמינה עבדולאייב, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

"חדר ספרניות", "נא להיות בשקט!" ושלטים אחרים מקפידים על משמעת תלויים בספריות ברחבי העולם. למרות נוכחותם של השלטים, האמרה "הספריות של פעם הן לא ספריות של היום" נראית מוצדקת. במרוצת המאות, הספריות השתנו מבחינה ויזואלית ונקבעו נהלי התנהגות חדשים של המבקרים ושל עובדי/ות המקום. נראה כי גם הספרנים/יות כבר לא רק עסוקים/ות בלסדר ספרים על המדפים אלא באיתור מידע, מיונו וארגונו. תפקידם/ן "הישן" התחלף עם הזמן למידענים ומידעניות. הן/ם כמו גלגל הצלה להכוונה ולאיתור המידע באוקיינוס הדיגיטאלי. התיאורים הלא-מחמיאים על עובדי/ות הספרייה ידועים לכל הודות למדיה המציפים אותנו בדימויים, משמרים ומנציחים אותם בפעמים רבות.

המחקר הנוכחי יעסוק בדמותם/ן של ספרנים/יות כפי שהם/ן מופיעים/ות בסרטים מצוירים במאה ה-21. שאלת המחקר הינה מהם הדימויים של ספרים/יות בסרטים מצוירים והאם חל שינוי בייצוגם/ן עקב שינוי בעולם הספריות ומקומם/ן של הספרים/יות. הסרטים נצפו במטרה לאתר את דמותה של ספרן/ית ולראות כיצד הוא/היא מוצגת בהם. אחת המסקנות העיקריות שעלתה במחקר היא שלמרות מדובר בסרטים חדשים, הסטריאוטיפ של הספרן/ית נשאר בדומה לייצוג שנולד והתקבע במהלך המאה שנה האחרונות. על אף השינויים שעברה הספרייה, ממקום קודר ושקט עם עובדיו הנוקשים המבקשים ממבקרי המקום להיות בשקט, למקום צעיר, מזמין ותוסס עם מקומות ישיבה לקבוצות. בנוסף, צוות הספרייה הינו מסביר פנים שאינו מבקש להיות בשקט ונמצא בקשר עם באי המקום ונותן להם שירות של חיפוש מידע. הגיע הזמן לא רק לשנות את שם המקצוע אלא גם את הדימויים שדבקו בו, ואחד השלבים לכך יכולים להיות סרטים מצוירים שיציגו את הספרייה והספרניות לקהל הצעיר. בתור מי שעוסקת בחקר המדיה ובמידענות היה לי הצורך לערוך מחקר זה ולהתמודד עם הקרבה של המקצוע ושל המקום, ועם הריחוק ולניתוח הייצוגים המצוירים בסרטים.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 208

פערים, אי-שוויון ואפליה: מה משקף המחקר האיכותני?

יו"ר המושב: רו"ח שרונה צדוק רוזנבלוט

על משפט, עוני ורווחה בבית משפט של פושטי רגל

ד"ר נורית צימרמן, ביה"ס למשפטים, המכללה האקדמית ספיר

המחקר שאציג מבוסס על ממצאים מתוך תצפיות שביצעתי בכמאה תיקי פשיטת רגל של יחידים בבתי המשפט המחוזיים בתל אביב ובלוד. לשימוש בתצפית ככלי למחקר משפטי חשיבות רבה לאור יכולתה של התצפית לחשוף רבדים משמעותיים בהליך המשפטי, שאינם באים לידי ביטוי בפרוטוקול או בפסקי הדין. כך, מהנעשה באולם ניתן ללמוד על האופן בו שופטות מפעילות את שיקול הדעת המוקנה להן, ובמיוחד על תפיסותיהן לגבי עוני וחובות, לגבי הליך פשיטת הרגל, ויחסן האישי והרגשי כלפי חייבים שונים הבאים בפניהן.

הניתוח התמאטי יכול ללוש חלקים: החלק הראשון יתמקד בחלק בהליך פשיטת הרגל הנוגע להגדרת יכולתו של החייב להחזיר את חובו, שאלה המחייבת חקירה של הכנסות והוצאות החייב, וזאת ביחס להגדרה של המינימום הנדרש לצורך קיום בכבוד בישראל היום. החלק השני יעסוק במתח המובנה בהליך פשיטת הרגל השואף בעת ובעונה אחת לשרת הן את האינטרסים של החייב והן את אלו של נושיו. מתח זה מתקשר גם לאופנים השונים בהם שופטים תופסים את הליך פשיטת הרגל: כחסד שניתן על ידי המחוקק (ובית המשפט) או כהליך שיקומי, המבטא גם את אחריותה של החברה, או המדינה, למצבים של קושי ומצוקה כלכלית. מאחר שהליך פשיטת הרגל מתאפיין במחילה לפחות על חלק מהחובות, הרי שברקע עומדת תמיד השאלה האם החייב זכאי למחילה שכזו, וכאן עולות וצפות באופן המובהק ביותר תפיסותיהן של שופטות ביחס לחייבים ועוני – תפיסות הנעות בין חמלה והבנה לביקורת, שיפוטיות ואף האשמה. החלק השלישי – ההליך הוא העונש – יתמקד בהיבטים הפרוצדוראליים והבירוקרטיים של הליך פשיטת הרגל, היבטים המכפיפים את החייבים לפיקוח פולשני ולחובות דיווח מפורטות, דבר שכשלעצמו מקשה מאד על חלק מהחייבים את היכולת להתמיד בתוך הליך פשיטת הרגל. אטען כי בהינתן שהליכי פשיטת רגל מסתיימים במחיקה של חלק ניכר מן החובות, הרי שנדמה כי ההשתתפות בהליך בצורתו הנוכחית, מהווה חלק משמעותי מן הסנקציה המופעלת כלפי חייבים עניים.

שימוש ב"ענן-מילים" לזיהוי פרדוקס הגיל הסובייקטיבי

ד"ר שרית אוקון, ביה"ס לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן; פרופ' ליאת איילון, ביה"ס לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן

הסוגיה המרכזית – בהרצאה זו נבקש להדגים את השימוש שעשינו במתודת "ענן מילים" בכדי לנתח לעומק הגדרות-עצמיות של 818 ישראלים בני 65-95. בהרצאה יוצגו שלבי הביצוע של המתודה, כמו גם דילמות שהעסיקו אותנו בפן המתודולוגי של המחקר. בנוסף נבקש להראות כיצד באמצעות "ענן מילים" זיהנו את "פרדוקס הגיל הסובייקטיבי".

השיטה – באמצעות "ענן המילים" ביקשנו לחשב את התדירות, הפרופורציות והמשמעות של המילים הכלולות בהגדרות העצמיות של משתתפי המחקר. מתודה זו מספקת מלכתחילה נתונים מספריים של ביטויים מילוליים – אך בפועל – בכדי להבינם ולהפיק מהם את המרב נדרשת חקירה לשונית ותכנית איכותנית. ישנן תוכנות שונות שבאמצעותן ניתן להשתמש ב"ענן מילים", אך אנחנו נספר על הממשק הקיים ב-ATLAS.ti 8.

ממצאים – באמצעות חקירה מספרית ולשונית של "ענן המילים" מצאנו כי זקנים רבים בישראל מציגים ומגדירים את עצמם באמצעות אסטרטגיות של "גיל סובייקטיבי", למשל:

(1) "זיקנה נעדרת" – רבים ממשתתפי המחקר כלל לא ציינו בהגדרתם העצמית את גילם הכרונולוגי או/המעטו בביטויים הקשורים לזיקנה-הזדקנות. נהפוכו, המילים הדומיננטיות ביותר בהגדרותיהם העצמיות היו אוהב/ת, פעיל/ה, צעיר/ה ועסוק/ה.

(2) "זיקנה מוסוות" – משתתפי המחקר ששילבו בהגדרותיהם העצמיות ביטויי גיל וזיקנה, בדר"כ עטפו והסוו אותם בתוך שלל מבעי צמצום, התנצלות, התנייה, השוואה, וכו'.

מסקנות – בזכות השימוש ב"ענן מילים" זיהנו פרדוקס: עד כה בספרות – "הגיל הסובייקטיבי" הוצג כמנגנון חיובי לקידום הבריאות והשלומות בגיל מבוגר, ואילו ממחקר זה עלה כי השימוש ב"גיל סובייקטיבי" נובע מתוך גילנות-עצמית של זקנים, תופעה שזוהתה בספרות כמי שמשפיעה לרעה על בריאות הגוף והנפש. לא פחות חשובה מכך היא המסקנה המתודולוגית – מהמחקר הנוכחי ניתן להסיק כי "ענן מילים" היא מתודה המסייעת להבנת סוגיות הקשורות בזהות ובתפיסה עצמית, ולפיכך בהרצאה זו נמליץ על השימוש בה לכלל העוסקים בתחומים זהים או משיקים.

Participatory Research as a Panacea for Educational Inequalities? An Interpretive Meta-ethnography of Participatory Research with Young People

Professor Aviv Cohen, The Hebrew University of Jerusalem, Dr Aline Muff, , The Hebrew University of Jerusalem, Tanya Hoshovsky, The Hebrew University of Jerusalem

A growing amount of research employs participatory methods (PAR) in which the participants take an active role in gathering and analyzing empirical data in collaboration with the investigators. Supporters of PAR emphasize research methods and pedagogical practices that challenge existing power imbalances by providing young people with research opportunities to inquire about everyday issues that concern them (Cammarota & Fine, 2008; Mirra et al., 2015). However, concerns have been raised that PAR is often conducted in a tokenistic manner and is at risk to reproduce the exact same power imbalance that it seeks to scrutinize (Conolly, 2008; Fox, 2013; Malone & Hartung, 2010).

In light of these concerns and the growing body of PAR with youth, we sought to gain a better understanding of this approach's justifications, processes, and scholarly contributions. We conducted an interpretive meta-ethnography of 122 contemporary PAR studies focusing on varying school and community contexts, different groups of youth of school age and several methodological approaches. The main research questions were:

1. How do researchers conceptualize the purpose and goal of PAR with young people?
2. What are the underlying epistemological and methodological assumptions and justifications of such studies?
3. How are power relations between the researchers and the participants addressed?

Our review identified four distinct types of PAR studies, reflecting different ontological and epistemological approaches that also refer to issues of proximity and distance between participants, researchers and the research topic: technical, capacity building, justice oriented, and transformative. In our presentation, we will include excerpts from the reviewed studies. We concluded that while the use of PAR is not necessarily a panacea to address educational inequalities, academic studies should better align with the transformative approach that has the potential to support participants in becoming agents of change by engaging them in self-directed civic learning and activism.

התקשורת כשחקן בעיצוב מערכת היחסים בין הקהילה החרדית והמשטרה בישראל

גב' תהילה גאדו, האוניברסיטה העברית והמכון הישראלי לדמוקרטיה

הסוגייה המרכזית שתעמוד בבסיס הרצאה זו היא האמביוולנטיות שביחסי חרדים-משטרה. אדון בסוגיה זו דרך הנרטיב החרדי אודות מערכת היחסים בין הקהילה והמשטרה, ומקומה של התקשורת במערכת זו. כחוקרת חרדית אבקש להציג בדבריי את תנועת המטוטלת שבין קירבה לריחוק אליה אני נדרשת במחקר. בהיותי חוקרת את הקהילה שלי בתחום זה המביא לידי ביטוי נרטיב המבטא היבדלות ועמדת מיעוט. אציג רפלקציה ופרשנות עצמית לתהליך איסוף המידע האיכותני, ניתוחו ופרשנותו.

הקהילה החרדית בישראל מתנהלת כ'תרבות-מובלעת' (סיון, 1991). בין עקרונותיה נכחים היבדלות מהסביבה הישראלית ואף התנגדות למדינה ומוסדותיה (בראון, 2017). כקבוצת מיעוט הקהילה החרדית מטילה ספק בלגיטימציה החוק, וממילא, נכונותה לציות לחוק ולמערכת אכיפה החוק-דלה (Murphy, Tyler and Curtis, 2009). יחסיה של הקהילה עם המשטרה אמביוולנטיים. מחד, ישנה הבנת הצורך בשיטור (קירבה), מאידך- האמון במשטרה נמוך ביותר (ריחוק). הקהילה רואה שיטור חסר כאפליה והזנחה מכוונת, וכן חווה שיטור יתר.

המחקר איכותני-נרטיבי, מתבסס על שש ראיונות קבוצתיים נרטיביים בהם השתתפו 46 נשים וגברים חרדים. ובנוסף, ראיונות עומק עם שבעה פעילים ואנשי מפתח חרדים. בהצגה אדון ביתרונות של ראיון קבוצתי למול ראיון אישי, ולהיפך, כפי שראיתי אותם במהלך המחקר. אדון בסוגיות כמו רצייה חברתית ביחס למראיינת וביחס לחברי הקבוצה.

האזנה לנרטיב החרדי מעלה כי חרדים סבורים שלתקשורת הישראלית מקום משמעותי במערכת היחסים בינם ובין המשטרה. היא אף משמשת כמקרכת בין השניים וכמרחיקה ביניהם.

בהרצאה אפרט ארבעה נרטיבים קהילתיים שעלו בראיונות, ואדון במשמעויותיהם: (1) לתקשורת תפקיד מרכזי ביצירת דימוי שלילי מכליל של הקהילה החרדית כפורעת חוק, דימוי המשפיע על האופן בו נתפסים החרדים בידי המשטרה והשוטרים, ומעודד שיטור יתר; (2) התקשורת מבליטה הפרות חוק של חרדים מחד, ולא מגנה אלימות משטרתית כלפיהם מאידך. כך, אינם נהנים מגיבוי התקשורת, ש'תגן' עליהם מאלימות משטרתית; (3) הצורך בתיעוד אלימות משטרתית כנגד חרדים, ומאידך- היעדר כלים טכנולוגיים זמינים לכך; (4) נרטיב שלילי שהתקשורת החרדית מצוירת ביחס למשטרה; לצד הממצאים הללו, תוארה אפשרות לשימוש בתקשורת ככלי לריפוי מערכת היחסים בין החרדים והמשטרה.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי בוקר, מושב 209

פרפורמנס ושירה איכותניים

יו"ר המושב: ד"ר נור שמעי

"להיות אדונית של עצמי": פרפורמנס בראיונות עם תרמילאיות ישראליות שטיילו סולו בהודו

גב' כרמית רוזן אבן זוהר, בית הספר לתקשורת, אוניברסיטת בר-אילן

במרכז מחקרי עומדים אירועי ראיונות עם תרמילאיות שטיילו סולו בהודו. ראיונות אלה נערכו במסגרת מחקר דוקטורט המצוי בעיצומו והמבקש לשפוך אור על פרפורמנס של נשים צעירות בנות זמננו המעזות לממש טיול המנוגד בהווייתו לפטריארכיה, ולבחור בתרמילאות סולו. תרמילאות זו נשענת על פריבילגיות מגדריות המזוהות עם גברים ומתקיימת בזירה התיירותית, שהינה מוטה מגדרית. במחקר נערכו 24 ראיונות עם תרמילאיות ישראליות בגילאי 20-35, ובמסגרתם הן הציגו (performed, enacted) את סיפוריהן. בהרצאה אני בוחנת את הראיונות כאירועים תיאטראליים-תקשורתיים המתנהלים במערך של יחסים ושדות כוח. הגישה הפרפורמטיבית מגשרת ומקשרת בין האסתטיקה של פרקטיקות וטקסיות בחיי היומיום התרבותיים לבין מופעי אמנויות הבמה. בעיניים פרפורמטיביות נשקף הראיון כאתר של ייצוגים אינטראקטיביים, שבו זהויות ותפקידים באים במשא ומתן זה עם זה ונחווים בלהט. במחקרי אני מתחקה אחר אופי הקשרים שיוצרו באופן פרפורמטיבי בתהליך הראיון. זאת דרך בחינת פעולתם של הנרטיבים שמשתתפות המחקר ייצרו בהקשרם הייחודי של הראיונות, וכן בתהליך הניתוח והרפלקציה העצמית שלי כחוקרת. התכנים שנבחרו להיכלל בסיפור הטיוול נבחנו מתוך מבט תקשורתי על מטרות, אינטרסים ותפקידים (Peterson, & Langellier, 2006 & 2004; Peterson). מצאתי, כי היותי תרמילאית סולו בעצמי, מייצרת קרבה מתוך הרקע המשותף שלי עם המרואיינות. יתר על כן, השיחות בראיונות המשיכו פרקטיקה נשית דומיננטית של שיחות נפש מהטיול עצמו, ואיפשרה למרואיינות ולי להחזיק בתפקידים בולטים של נשים תומכות ומייעצות זו לזו. בסיטואציה תקשורתית זו רקמו המרואיינות סיפורי התגברות נשית שהינם בעלי הון תרבותי עבור נשים ישראליות מילניאליות. מבחינה תמטית ברבים מסיפורי הטיול מעוצבות המרואיינות כגיבורות המסרבות להתחייב למערכת יחסים הטרוסקסואלית, או מבשילות לסרב לה כחלק ממלאכת הסיפור. הן הציגו זהות החותרת לשליטה ופוטנטיות שבה ניתן "להיות אדונית של עצמי", כמאמר אחת המרואיינות, ולהיעזר בידע המרובה ובתוקף שמעניקה קהילה של תרמילאיות סולו. מבחינה אינטראקטיבית ותקשורתית השיח יצר יחסים מגוונים ביני ובין המרואיינות: בין היתר, הפכתי לאישה שמודרכת ונחנכת על-ידיהן. בסיטואציות אחרות, התחרו בי או העמידו אותי במבחן. נהייתי גם לאם ו/או אחות בקהילת תרמילאיות סולו שמנסות לתמרן את כוחותיהן בשדה החברה והתרבות באמצעות פרפורמנס של סיפורי הטיול.

השיר שלנו: שירה כמתודולוגיה מחקרית התורמת להתקרבות לחוויה הסובייקטיבית של מושאי המחקר

ועורכיו

ד"ר שרון רמר ביאל, המכללה האקדמית תל-אביב-יפו

מאמר זה מבקש ללמוד על תרומת חקירה פואטית להבנת מורכבות חוויית חייהן של מהגרות עבודה, שטיפלו באנשים זקנים עם דמנציה במהלך הקורונה. המאמר מתמקד בהיבט אחד מתוך אתנוגרפיה מבוססת-אומנות, בה שימוש תהליכי יצירה לגילום חווית אתגרי היומיום שלהן וההתמודדות איתם, במהלך הגל הראשון והשני של המגפה בישראל ובפיליפינים, שהתאפיין ברמות גבוהות של אי וודאות. הנחת המוצא של המאמר הינה כי יצירה היא אחת הדרכים להתקרב לנושאים רגישים, מורכבים ומשתנים, המאפיינים את עולמן של מהגרות עבודה הסובלות משוליות מרובה על רקע מגדרי, אתני ואזרחי. קבוצת התמיכה באומנות שעמדה במרכז המחקר נוצרה בתחילת הגל הראשון של הקורונה בו הוטל סגר מלא. הקבוצה פעלה לאורך עשרה חודשים בהם התקיימו שלושים מפגשים, בהם לקחו חלק חמש מהגרות עבודה שמעסיקיהן בשלבי דמנציה מתקדמים, המתבטאים בירידה קוגניטיבית משמעותית ומגבלות תפקודיות גבוהות. במסגרת מפגשים אלו יצרו המשתתפות באומנות פלסטית תוך שהן משתפות בהתמודדויות האישיות והמקצועיות שלהן.

ניתוח החומרים שנאספו כלל תמלול של המפגשים, תצפיות על תהליכי היצירה וניתוח תוכן וצורה של הדימויים החזותיים. הניתוח נשען על שלוש רמות של פרשנות: של היוצרות, של הקבוצה ושל החוקרת. מאמר זה מתמקד כאמור בהיבט אחד מהאתנוגרפיה, שנוצר במסגרת הרובד השלישי של הפרשנות ובא לידי ביטוי בשירים שנכתבו על ידי החוקרת, ואשר תוכנם עלה מתוך תמלולי המפגשים. תגובה אומנותית מעין זו נתפסת על ידי תנועת החקירה הפואטית כבעלת תרומה להבנת חוויות חיים מורכבות של קבוצות מוכפפות, מאחר שהיא מספקת ביטוי לקולות מרובים ביניהם עשויים להתקיים מתחים וסתירות אותם חשוב להנכיח בצורה כמה שיותר נאמנה למקור. ואכן, לא זו בלבד שהחקירה הפואטית סיפקה הזדמנות לחשוף מקרוב את הנרטיב הנסתר של מהגרות העבודה שטיפלו באנשים זקנים עם דמנציה במהלך הקורונה והאופן בו הן מיקמו את עצמן בתוכו, אלא שהיא פתחה צוהר דרכו ניתן להיחשף גם למאפייני החוויה הסובייקטיבית של החוקרת איתן הגיע למחקר ואשר התפתחו במהלכו. תהליך רפלקסיבי זה מרחיב את השיח לגבי תרומתן של חוויות סובייקטיביות בתהליך יצירת הידע במחקר האיכותני.

"בארון אני אמא לשלושה" – "שירת הקולות" כפעולת הנכחה טרנספורמטיבית

גב' עדי סגל, התוכנית לפרשנות ותרבות, מסלול פסיכואנליזה ופרשנות, אוניברסיטת בר-אילן

המושג לידה-שקטה מתייחס ללידת תינוק שמת, מסיבה עצמונית או יזומה בשלבי הריון מתקדמים, בטרם יצא לאוויר העולם. השלכותיו הפסיכולוגיות והסוציולוגיות של אירוע עוצמתי זה זוכות בעשור האחרון להתייחסות מחקרית רבה אך נראה כי מיעוט יחסי ממחקרים אלה מבקש לחרוג מהשיח ההגמוני הפטריארכלי הרווח בחברה המערבית.

מתוך מטרה להקשיב לסיפורי הלידה-השקטה של 38 אימהות יהודיות בישראל, באופן החורג מההיגיון הבינארי של חלוקה לקטגוריות, במחקר הנוכחי נעשה שימוש במדריך-למאזין (ה-Listening Guide), שפותח על ידי קרול גיליגן ועמיתיה (2003, 2017). ניתוח הראיונות החצי-מובנים שנערכו בו עם אימהות אלו, מתמקד בבחירת המילים שנעשתה על-ידן ובהקשבה לקולות השונים שעלו בתיאורן את חוויתן. ההקשבה הינה לשיח שהוא לעיתים "פוליפוני" (polyphonic) – שיכול לכלול את האישי, האימהי, המגדרי, הזוגי, המשפחתי, החברתי-תרבותי, הדתי, הרפואי והפסיכואנליטי.

בהרצאה אדגים את השימוש במדריך למאזין בהתייחס לתמת הנוכחות שעלתה מהראיונות, כשכחמישית מבין המראיינות במחקר תארו במהלך הנרטיב הספונטני ובתגובה לשאלות משלימות את המשך הנוכחות והקיום בהווה של התינוקות שנולדו בלידה שקטה. תמה זו נותחה תוך יצירת פואמות מהקולות השונים שמרכיבים את קולן של אימהות אלו: פואמות אני (I poems), שהוצעו על ידי גיליגן, ופואמות כינוי-גוף (pronouns poems), בהתבסס על הרחבה למדריך-למאזין של אליסון שטרן פרץ (Stern Perez, 2014). פואמות כינוי-גוף מאפשרות הקשבה נוספת לקולות "קונטרפונקטים" (contrapuntal) פנימיים וחיצוניים. דרך פואמות אלו אראה את הקולות השונים בחוויותיהן של האימהות ואציג אפשרות הקשבה לשיח ול"ריקוד" שמתקיימים ביניהם.

"יש" ו"אין" בסיפורים וביחסים אישיים והצטלבותם בתהליך תרומת חלב לאחר לידה שקטה: מורכבויות

במחקר אוטו-אתנוגרפי שיתופי

ד"ר אליסון סטרן פרץ, אוניברסיטת בן-גוריון הנגב; ד"ר שחר תימור שליון, אוניברסיטת בר-אילן; ד"ר איילת אורג, אוניברסיטת בר-אילן

זה סיפור של תרומת חלב אם לאחר לידה שקטה. סיפור על אובדן, תקווה, והאפשרות של אבל משותף. איילת עברה לידה שקטה, וקיבלה כדורים לייבוש חלב, כחלק מהפרוטוקול הרפואי המקובל בישראל. אליסון גם היא עברה לידה שקטה, ובחרה שלא ליישר קו עם פרוטוקול זה. בהמשך, היא תרמה מחלב האם שלה לתינוק המאומץ של שחר ובת זוגו, מתוך היכרות מוקדמת ביניהם בקהילה. במפגש מפתיע של אנשים וסיפורים, מצאנו ששלושתנו מכירים, ובחרנו לחקור יחד את חוויות האובדן וההתמודדות הייחודיות שנקשרות בסיפור הזה של תרומת חלב אם.

ערכנו מחקר זה באמצעות אוטו-אתנוגרפיה שיתופית: כל אחת מאיתנו כתבה את הסיפור האישי שלה של אבדן ותרומת/היעדר חלב אם, בכתיבה אוטו-אתנוגרפית אישית. בהמשך, נפגשנו כ-12 פעמים, קודם לקריאה משותפת של הטקסטים שלנו, ולאחר מכן לניתוח משותף ורפלקטיבי של התכנים שעלו מהסיפורים. אוטו-אתנוגרפיה שיתופית היא תהליך בו שתי חוקרות או יותר עובדות יחד באמצעות דיאלוג מתמשך בו הן שואפות להביא חוויות, פרשנויות, ונקודות מבט שונות לתופעה הנחקרת.

תהליך זה איפשר לנו להתמודד עם סוגיות הקשורות ל"יש" ו"אין" בסיפורים שלנו, כמו למשל יש חלב ואין תינוק, יש תינוק ואין חלב, יש אבל ואין מצבה; סוגיות של הכרה בכאבים שונים וה"זכות" שלהם להיחשב ולהיכתב ביחד; שאלות של הבניית גבולות אישיים, משפחתיים, חברתיים, ותוכניים במחקר קרוב ואינטימי מעין זה, במעברים בין יחסי חברות ליחסי מחקר; וכן שאלות של אתיקה למול המשפחות שלנו שהסיפור הזה הוא גם שלהן.

בהרצאה זו נתמקד במתודולוגיה של אוטו-אתנוגרפיה שיתופית (Relational Auto-Ethnography), נדבר על הסוגיות הייחודיות למתודולוגיה זו, ונספר כיצד התמודדנו איתן.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי צהריים, מושב 211

הלו, איפה אתה? אתה פה? סוגיות ב-positionality במחקר איכותני

יו"ר המושב: ד"ר יובל סער-הימן

דוברים ביער קטן - דילמות במחקר של אקטיביסטים בקהילת הדוברים ההומואית בישראל

ד"ר עמי פומרנץ, התוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בשנות ה-80 של המאה ה-20 התפתחה במרחבים הומואים בארה"ב תת-תרבות ה'דוברים' (Bears). הדוברים מחו כנגד מודל היופי המערבי של הגבר החטוב, הצעיר והחלק אותו אימצו ההומואים באדיקות – ודרשו לתת מקום במרחבי הקהילה לגברים שמנים ושעירים בפרט ולמגוון גילאים וצורות גוף בכלל. הדוברים יצרו לעצמם קהילות של הומואים שמנים וחובביהם, וכיום קיימות קהילות דוברים מקומיות במדינות מערביות רבות, ברחבי אסיה, דרום אמריקה והעולם המוסלמי.

מחקרי מתעד את ההתפתחות של קהילת הדוברים הישראלית מכמה אנשים מבודדים שנחשפו בשנות ה-90, כל אחד בדרכו, לתת-תרבות הדוברים בחו"ל ועד לכדי קהילה אקטיביסטית ותוססת של אלפי גברים, המקיימת בארץ מרחבים ומוסדות משלה. המחקר עושה שימוש במתודולוגיה של היסטוריה מסופרת על ידי ניתוח נרטיבי של ראיונות חצי-מובנים. שדה המחקר הוא חברים בקהילת הדוברים הישראלית שהינם או היו בעבר אקטיביסטים בקהילה ויזמו מרחבי דוברים מקוונים או פיזיים (כדוגמת: קבוצות פייסבוק או מסיבות המיועדות לדוברים).

מספר דילמות מעסיקות אותי במחקר זה. ראשית, כיוון שהקהילה אותה אני חוקר היא קהילה קטנה נוצר קושי בשמירה על האנונימיות של המרואיינים, כפי שתועד בעבר על ידי פרופ' עמיה ליבליך וחוקרות נוספות. מצד שני, רבים מן האקטיביסטים שראיינתי דווקא כן מעוניינים בהזכרת שמם ובקבלת קרדיט על פועלם. שאלות אתיות בדבר האיזון שבין השאיפה להכרה לבין החשש מפגיעה במרואיינים דורשות מענה. שנית, אני נדרש להביא בחשבון נושאים העולים ביחסים בין חוקר למרואייניו, כחוקר הבא מתוך הקהילה הנחקרת. אף שהנושא תועד היטב, דומני שהדילמה האישית מורכבת יותר מאחר ואני שייך לא רק לקהילת הדוברים, אלא גם לשדה המחקר של אקטיביסטים קהילתיים. מיקומי כחוקר מעלה שאלות כגון: האם המרואיינים נמנעים מלבקר מרחבים שיזמתי לקהילת הדוברים? האם זה אתי לראיין את בן-הזוג שלי השייך לשדה המחקר? וכו'. בהרצאה אציג החלטות שקיבלתי במחקר. כדי לפתור את נושא האנונימיות אפשרתי למרואיינים לשלוט במידה בה הם נחשפים בשמם המלא על ידי שימוש במספר פתרונות מודולריים. לשם ריכוך אתגרי יחסי חוקר-נחקר יישמתי פעולות הן בזמן הראיונות עצמם והן כרפלקציה במהלך הכתיבה.

סוגיות בגישת החוקר-הפנימי

גב' עירית ויונטה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; ד"ר דנה ודר-וייס, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מחקרנו עוסק בהתפתחות עניין במדע אצל ילדים בחיי היום-יום במסגרת המשפחה. מחקרים מראים כי עניין במדע קריטי ללמידת מדע ושמשפחות ממלאות תפקיד מרכזי בתמיכה בעירור ופיתוח העניין של ילדיהן. אולם, רוב המחקרים העוסקים בנושא הם מחקרים המבוססים על דיווח עצמי (ראיונות ושאלונים) ומתמקדים לרוב בסביבות מעוצבות (כמו בתי-ספר או מוזיאונים), כך שמעט מאוד ידוע על אינטראקציות אותנטיות סביב מדע ביום-יום בין בני המשפחה. אחת הסיבות לחוסר במחקר בתחום זה היא הקושי המתודולוגי והאתי בחקר משפחות בשגרה שלהן בבית ומחוצה לו, שכן מופעי העניין יכולים להתעורר בכל מקום, ובכל רגע ורגע, ללא דרך לצפות או לחזות אותם מראש. בשל כך, החלטנו לתעד את בני המשפחה של הכותבת הראשונה ולנקוט בגישת החוקר-הפנימית. המשפחה כוללת אמא ואבא וארבעת ילדיהם (שתי בנות ושני בנים, גילאי 2-9). התיעוד ארך שנתיים, וכלל צילומי וידאו ואודיו מחוץ לבית, ובתוך הבית באמצעות מצלמות קבועות המתעדות 24/7.

לגישת החוקר-הפנימי יתרונות רבים במספר מישורים. החוקר-הפנימית בוחנת מסגרת שהיא משתתפת פעילה בה, כך שיש לה גישה ישירה לשדה המחקר באופן שוטף. החוקרת חולקת זהות, שפה וחוויות עם משתתפי המחקר, מכירה את השדה ומהווה למעשה חלק ממנו. היא מכירה את השפה של הקבוצה ואת ההרגלים שלה, מכירה את המשתתפים ואת דרכי ההתנהלות שלהם, ועל כן נוכחותה משפיעה על האינטראקציה באופן מינימאלי. לצד זאת, גישה זו מזמנת סוגיות אתיות ומתודולוגיות הן באיסוף והן בניתוח הנתונים. שאלות על המקום של החוקרת מול המקום שלה כאמא: האם וכיצד היא משפיעה על האותנטיות של האינטראקציה והאם וכיצד היא פוגעת בחוויה המשפחתית. כמו כן, בדגש על שיטת התיעוד הייחודית של המחקר, עולות שאלות על ההשפעה של המחקר, הן על הילדים והן על תפיסות החוקרת על עצמה כאמא וחוקרת. בנוסף, בניגוד לחוקר החיצוני הנדרש להפוך את "הזר למוכר", החוקר-הפנימית נדרשת להפוך "את המוכר לזר", ועליה להתמודד עם ההטייה הקיימת בשל היותה הורה החוקר. בהרצאה, נדון באריכות בסוגיות מתודולוגיות אלה ואחרות ובדרכים להתמודדות עימן.

מיקום חוקרת מקבוצת מיעוט על הציר של insider-outsider במחקר העוסק בנגישות לשירותי בריאות

בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב

ד"ר חנין שיבלי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

האוכלוסייה הבדואית בנגב הינה אוכלוסיית מיעוט אתני בתוך אוכלוסיית המיעוט הערבי המוסלמי בישראל, אשר נחשבת לאחת האוכלוסיות המוחלשות במדינה. בשנים האחרונות, האוכלוסייה הבדואית נמצאת בתקופת מעבר מבחינה חברתית, כלכלית ותרבותית בשל תהליכי אורבניזציה ומודרניזציה. אוכלוסייה זו מתמודדת עם חסמי נגישות לשירותי הבריאות אשר מעצבים את השימוש שלה בשירותי הבריאות. מטרת המחקר הינה לאתר גורמים מאפשרים ומעכבים את הנגישות והשימוש של האוכלוסייה הבדואית, בשירותי בריאות מנקודת מבטם של מטופלים/ות וצוותי הבריאות אשר מטפלים באוכלוסייה הבדואית. באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים שבוצעו ע"י חוקרת מהמיעוט הבדואי עצמו, בשפה הערבית (ובלהג בדואי) ובשפה העברית, רואיינו 21 מטופלים/ות בדואים/ות, אשר מתגוררים/ות בצפון הנגב ו-32 עובדי מערכת הבריאות (רופאים/ות, אחים/ות, פרמדיקים/ות ועובדים סוציאליים/ות) אשר מעניקים טיפול לאוכלוסייה הבדואית. הממצאים נותחו באמצעות ניתוח תמטי. מהימנות המחקר הובטחה באמצעות מולטי-ווקליות (multivocality), רפלקסיביות ובקרת עמיתים (peer debriefing).

ממצאי המחקר מלמדים על חוויות המטופלים/ות הבדואים/ת, במהלך הפנייה וקבלת שירותי הבריאות, אשר מצטלבת עם רבדים שונים כגון רבדים תרבותיים, מגדריים, כלכליים, סביבתיים ועוד. התמות העיקריות שעלו התייחסו ל- א. חסם שפתי וקושי בהבנת השפה במהלך קבלת השירות ב. חסם מגדרי ג. העדר נגישות פיזית בהגעה לשירותי הבריאות ד. אוריינות בריאות נמוכה. ממצאי המחקר שעלו מהראיונות שנערכו עם צוותי הבריאות מצביעים על הבדלים בדפוסי ואופי השימוש בשירותי הבריאות בקרב קבוצות-משנה שונות (כגון נשים בדואיות, ילדים, קשישים ואנשים המתגוררים בכפרים בלתי מוכרים).

בהצגת המחקר יוצגו ממצאים מנקודת מבטם של מטפלים וצוותי בריאות תוך התמקדות במיקום החוקרת על הציר הפנימי-החיצוני בשדה המחקר. המרחק והקירוב של החוקרת בשדה המחקר ירחיב את הדיון ויעסוק במיקומה של החוקרת בהסתמך על חוויות ותובנות שהחוקרת חוותה בתור מי שחוקרת את אוכלוסיית המיעוט אליה משתייכת. בהצגת המחקר יינתן דגש לכוחה של המתודולוגיה האיכותנית בהשמעת קולם/ן המשתתפים/ות הבדואים/ות וצוותי הבריאות. כמו כן, יינתנו דגשים לגבי יכולת התנועה על הציר הפנימי-חיצוני, היכולת בהבנת התכנים המרומזים ואת "הלא-נאמר" בכניסה לשדה מחקרי מוכר מצד אחד ודגשים לגבי ההתמודדות והקשיים בשדה מחקר שהוא לחילופין זה.

הווה מתמשך (present progressive) - חיים לצד מחקר מתהווה

גב' רותם לוי הימן, התוכנית למגדר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ניתן לאפיין בספרות המתודולוגית שני ממדים מרכזיים של העיסוק בהשפעת המחקר על החוקרת במחקר איכותני: הראשון, השפעה של תכנים טעונים רגשית על החוקרת; והשני, ההשפעה של המחקר על עיצוב הזהות של החוקרת. בעוד שהכתיבה על אספקטים אלו מתפתחת בשנים האחרונות, העיסוק באופן שבו משפיע המחקר על תחושותיה ופעולותיה של החוקרת עצמה במהלך המחקר המתהווה, וכתוצאה מכך השפעה על השדה עצמו, ועל המחקר וחוזר חלילה, נדיר יותר.

עבודת המחקר שלי עוסקת בהצטלבות התפקידים של נשים אשר הינן אימהות לילדים עם מוגבלות ומטפלות בילדים עם מוגבלות במסגרת עבודתן כנשות מקצוע בתחום מקצועות הבריאות ('אימהות-מטפלות'). כאמא לילד עם מוגבלות שהיא גם קלינאית תקשורת, אני מזהה כיצד זהותי כאם-מטפלת משפיעה על התנהלותי במחקר ובד בבד, כיצד המחקר משפיע על זהותי כאם-מטפלת, כמו גם על התפיסות, העמדות והפרקטיקות שבהן אני משתמשת בכל אחד מהתפקידים האלו. לאור כך, אני מוצאת שקיים היזון חוזר לאורך זמן בהווה המתמשך (present progressive) שלי - על התנהלותי בשדה הן כאם לילד עם מוגבלות והן כמטפלת בילדים עם מוגבלות, ועל המחקר וחוזר חלילה.

בהרצאתי אתייחס להשפעות הדדיות מתמשכות אלו - בין המחקר, החוקרת והשדה בהתבסס על רפלקציות מתוך עבודת המחקר שלי. אתייחס לאופן שבו היותי חוקרת מתוך שדה המחקר משפיעה על הבניית הזהות שלי ועל פעולותי כקלינאית תקשורת העובדת עם ילדים עם מוגבלות, ועל זהותי ופעולותי כאימא לילד עם מוגבלות. כמו כן, אדגים כיצד השינויים התדירים בחיי האישיים והמקצועיים משפיעים בהיזון חוזר על המחקר שלי, במהלך איסוף הנתונים וניתוחם. זהו תהליך מתמשך בשל העובדה שבזמן שהמחקר מתהווה, גם עבודת האימהות ועבודת הטיפול המקצועית שלי משתנה באופן תדיר, ואיני רק חלק מהשדה אלא חיה אותו ב"הווה מתמשך".

יום חמישי 16.2.2023, מושבי צהריים, מושב 212

יחסי קירבה וריחוק בין הזהויות המשלימות של הלומד, המלמד, והאמן וביטויים במחקרים מתחום חקר

החינוך המוזיקלי

יו"ר המושב: ד"ר רבקה הלל לביאן וד"ר אמירה ארליך

רציונל המושב

המושב המוצע יעסוק במחקרים מתחום חקר החינוך המוסיקלי העוסקים כולם ביחסי קירבה וריחוק בין הזהויות המשלימות של הלומד, המלמד, והאמן. הנחת היסוד המשותפת לכל המחקרים המוצגים היא שייכותם הפוטנציאלית של המורה למוסיקה ושל התלמיד למוסיקה לקהילת מעשה (1998 Wenger) של אמנים יוצרים. הלומד והמלמד נעים ביחד על סף הכניסה לקהילת האמנים, המוסיקאי היוצר, בחיפושם כל אחת לעצמו, ובחיפושם המשותף, של טריטוריות של זהות חינוכית, וזהות מוסיקלית. היכולת של מורה לראות בתלמידו אמן בפוטנציאל תלויה בפיתוח איכות זהותית שכזאת בתוך עצמו. שתי החוקרות ושני החוקרים שיציגו במושב מזהים כמורים אמנים, ובהקשר של לימודי התזה שסיימו, לקחו על עצמם זהות נוספת של חוקר.ת. מנקודת מבט פנימית של הזהות, הם.ן יוצאים.ות למסע של מבט מרוחק על חוויות המוכרות להם.ן דרך עיניהם ופעולותיהם ומילותיהם של הנחקרים עמם בחרו להיפגש. המתודולוגיות האיכותניות ששימשו את החוקרים.ות מדגימים שיטות מגוונות לכניסה לשדה הקרוב לעצמי, תוך אימוץ אתיקה של תנועה על הרצף של קירבה וריחוק.

הדור שבעין הסערה - השתקפות התקופה, החברה והתרבות ביצירות מוזיקליות של יוצרים צעירים בני

14-17 בישראל של 2022-2023

טל יפה, המרכז האקדמי לוינסקי וינגייט

בתקופה שאחרי סגרי הקורונה, התעצמה בי תחושה של ריחוק דורי מהתלמידים, בעקבותיה יצאתי למחקר זה בו אני שבה לשדה, הפעם כחוקרת, במטרה להכיר ולהתקרב לתלמידי ולעולמם דרך יצירותיהם. כמי שעסקה במוסיקה כל חייה וכמורה למוסיקה בשנים האחרונות, היה לי אך טבעי לפנות למוסיקה עצמה כשפה בה אוכל להכיר את הדור המתגבש מולי. מטרת המחקר היא להכיר את שפתם האישית והמוסיקלית של יוצרים צעירים ולהתקרב דרכה להבנה את העולם התרבותי והחברתי בו הם חיים. שאלת המחקר היא מה הם מאפייני המוזיקה שנכתבה על ידי בני 14-17 בישראל של 2020-2022 ומה ניתן ללמוד דרכה אודות האקלים החברתי, התרבותי, הרגשי והערכי כפי שחווים אותו היוצרים הצעירים? הליך המחקר בנוי משלושה שלבים: ראיון, ניתוח מוסיקולוגי ליצירה וראיון חוזר. הראיון הראשון עם היוצר או היוצרת, מבוסס על ניתוח שלהם את היצירה, אחריו התווים, ההקלטות והטקס מנותחים על ידי ולסיום מתקיים ראיון שבבסיסו תגובתם על הניתוח שלי את יצירתם המוסיקלית. משתתפי המחקר הם בני נוער הלומדים בקונסרבטוריונים ובמסגרות מוסיקליות של אחרי בית ספר, אשר כתבו בשנתיים האחרונות יצירה מוסיקלית מכל סוגה, שהושמעה באחד מקונצרטי הסיום. המחקר שופך אור על דור חקרני ומעמיק וניתן לראות דרכו שתי נטיות עיקריות לאור התקופה רוויית המתח והשינויים. הראשונה מתאפיינת בבריחה למחוזות עבר או דמיון – והשנייה מתאפיינת בטלטלה עמוקה והכרה בה בזמן אמת.

מרכיבים באישיותו של המורה למוסיקה: היחסים שבין האישיות המבצעת לבין הדמות הפדגוגית

יובל כץ, המרכז האקדמי לוינסקי וינגייט

כמוסיקאי מבצע (פסנתרן) העוסק גם בחינוך, היה לי חשוב לבדוק את יחסי הגומלין שבין שני העולמות. מחקרי עוסק במתח שבין עולם החינוך המוסיקלי לבין עולם הביצוע המוסיקלי. כוונתו של המחקר למצוא ולהגדיר את מערכת היחסים הפנימית – בקרב המורים עצמם – שבין שני האלמנטים, ועל ידי כך, לעמוד על יחסי הגומלין בין ביצוע האמנות ובין חינוך לאמנות. במחקר זה הנערך בתקופה בה גם החינוך וגם האמנות נמצאים בעתות משבר, רואינו כ-20 מורים המלמדים באופן פעיל ומייצגים את המורה למוסיקה בטווח הקשת של מסגרות ההוראה הפורמליות. שיטת המחקר הינה מחקר נרטיבי, באמצעות ראיונות עומק, שנותחו ניתוח הוליסטי וניתוח תמתי פרשני למציאת תמות משותפות. ממצאי המחקר מגלים תובנות ומחשבות יוצאות דופן על מוסיקה בפרט וחינוך בכלל, והתמונה מורכבת למדי; המורים למוסיקה, שנקודת הפתיחה של רובם המוחלט היא עצם היותם מוסיקאים, נחלקים במחקר ל-2 קטגוריות גורפות: המורה השלם והמורה המתוסכל. כל אחד מהם הגיע למקצוע ההוראה מסיבה אחרת: ממוקם של ברירת מחדל, או ככוונה תחילה. בין 2 קצוות אלו קיים טווח עשיר של גוונים אפור. במחקר ניתן דגש מיוחד על אישיותם של המורים המרואיינים כמבצעים, והאם למטרותיהם של מורים אלו, ככובעים כמבצעים, ישנה השפעה כלשהי על אופן ומטרות ההוראה שלהם. נראה כי רבים מהמורים עברו תהליכים, ולעיתים אף מהפכים, באופן שבו התייחסו לעולמות החינוכיים והמוסיקליים שבתוכם הפנימיים מחד ובעבודתם מאידך, במהלך עשייתם במסגרות חינוכיות. לאורך המחקר ובמיוחד בפרק הדיון, עולות מסקנות פרקטיות ומוחשיות – הן בפן התיאורטי והן בפן המעשי – כאלו, שבתקווה, עשויות לשנות תפיסות לגבי דמות המורה למוסיקה, דמות המורה בכלל ונגיעה לעולם התרבות הכללי.

גישות חינוכיות בהוראה יחידנית של מוזיקה קלאסית ומוזיקה פופולארית בקונסרבטוריונים

עומרי מונטה, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

זה קרוב לשני עשורים שאני עוסק בהוראת מוזיקה במסגרות מוזיקליות שונות כדוגמת מגמות מוזיקה בתיכונים, קונסרבטוריונים בפיקוח ושאינם בפיקוח וכמנהל קונסרבטוריון במרכז הארץ. לאורך השנים אני שואל את עצמי שאלות על אפיון יחסי הגומלין והמתח המובנה שבקיום מסגרת להוראת מוזיקה פופולרית תחת חסותם של מוסדות שעדיין מאופיינים ברובם על ידי הדיסציפלינה הקלאסית המערבית, מרתק ומייצר קרקע פורייה למחקר.

מחקר זה שואף אם כן, לאפיין את סגנון ההוראה של המורה הפרטי לנגינה/שירה המלמד ומזהה עם אחת מהסוגות המוזיקליות הנלמדות ברוב הקונסרבטוריונים, תוך התייחסות לנושאים של זהויות האמן/מורה/לומד, הקשר תרבותי ומסורתי, חווית הנחקרים את עצמם ואת גישתם להוראה וציפיותיהם מתהליך הלמידה.

זהו מחקר איכותני המשלב בין הסוגה הפנומנולוגית לבין הסוגה האתנוגרפית. בוצעו ראיונות פנומנולוגיים חצי מובנים עם כ- 14 מורים, חציים מזהים עם הסוגה הקלאסית וחציים עם הסוגה הפופולארית, וכ- 14 תלמידים בכיתות ז'-י'. בנוסף, יערכו גם כארבע תצפיות בשיעורי נגינה אחד על אחד – 2 תצפיות מכל סוגה מוזיקלית.

אחת הסוגיות שעולות בממצאי המחקר, הוא נושא זהות החוקר בשדה המוזיקלי בכלל ושדה ההוראה בפרט, כמו גם זהות מרואייניו, זאת כפועל יוצא מאופיו הייחודי המרתק של תחום דעת זה (מוזיקה והוראת המוזיקה). הרוב המוחלט של מורי הנגינה היו בעצמם תלמידים בהוראת מוזיקה פרטנית לאורך רוב שנות חייהם. עובדה זו מייצרת מידה של קיבעון בכל הקשור לצורות ההוראה של המורה ויחסו לסוגה המוזיקלית ולאופי מערכת היחסים עם הלומד אשר עוצב בין השאר על ידי אין ספור חוויותיו מסיטואציות אלו. כמו גם, הקושי של חוקר איכותני בתחום דעת זה, אשר עבר את המסלול המתואר לעיל ומתמודד באופן מתמיד עם שאלות של הפיכת המוכר לזר.

יצירת שיר כחלק מתהליך הבניית תחושת קוהרנטיות בקרב בני נוער במצבי סיכון

ציפי גלעד, אוניברסיטת בר אילן

מזה שנים רבות שאני עוסקת בכתיבת שירים וביצירה מוזיקלית ומלמדת בני נוער כתיבה ויצירה. הכוח העצום שהיה ליצירת השירים עבורי, והשינוי שזה יצר בכל אספקט של חיי, הובילו אותי לפתח ולנהל את עמותת מקור, שמקימה מרכזי מוזיקה לבני נוער במצבי סיכון. כחוקרת הרגשתי שהעשייה הזו חייבת להיבחן לעומק בפרמטרים אקדמיים.

בני נוער במצבי סיכון מתמודדים עם מגוון רחב של גורמי לחץ, פנימיים וחיצוניים. בעבודה אתם, רוחות התפיסה כי חיזוק חוסנם הוא ליבת העבודה. תחושת קוהרנטיות נמצאה כמשאב משמעותי ליצירת חוסן עבור מתבגרים. המחקר ביקש לבחון האם וכיצד תהליכי יצירה של שירים מקוריים, יכולים לתרום להבניה של תחושת קוהרנטיות בקרב בני נוער במצבי סיכון.

הנושא נבחן באמצעות עשרה ראיונות חצי מובנים. הראיונות התקיימו עם שישה בני נוער במצבי סיכון, שהשתתפו בסדנאות יצירת שירים ועם ארבעה אנשי צוות: מדריכי מוזיקה ומנהל מרכז נירים בשכונות, שליוו את תהליכי היצירה ויכלו לספר עליהם בפרספקטיבה של אנשי חינוך.

המחקר הוא מחקר איכותני נרטיבי בגישה של התיאוריה המעוגנת בשדה, בחרתי בגישה זו, מתוך הרצון לאיסוף נתונים פתוח ככל שניתן מחד, ואת האפשרות לבניית תיאוריה שתעגן את הממצאים מאידך. מסקנות המחקר מלמדות כי לקשר העמוק שפעילות היצירה מפתחת אצל בני הנוער, בינם לבין עצמם ובינם לבין הסביבה, יש היכולת להבנות תחושת קוהרנטיות. בני הנוער התפתחו בשלושה צירים המצביעים על תנועה של התפתחות מהפנים החוצה. ממוטיבציה פנימית המובילה שינוי מתחושות קושי וסבל להנאה וחויבות, דרך התפתחות הקשר עם העצמי, אל פיתוח כישורי חיים וכוחות להתנהלות בריאה וחויבות בחברה. כמו כן נמצא כי למדריכי היצירה ועובדת היותם יוצרים בעצמם, ישנו ערך רב עבור התהליך האישי אותו עברו בני הנוער.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי צהריים, מושב 213

קרבה וריחוק, פנים וחץ בחקר הקהילה החרדית בישראל

יו"ר המושב: גב' תהילה גאדו

רציונל המושב

חקר הקהילה החרדית בישראל צובר תאוצה בשנים האחרונות. עד לפני עשור או שניים חוקרי הקהילה החרדית בישראל, היו, רובם ככולם חיצוניים לה. בשנים האחרונות הצטרפו לקהילת חוקרים זו, חוקרים וחוקרות מקרב הקהילה החרדית; אלה מעשירים במידה רבה את הידע ההולך ומצטבר אודות הקהילה. למעשה, ידוע כי בתחומי מחקר שונים של מדעי החברה, הן בעבודת שדה והן במסגרת ראיונות ומחקר נרטיבי, קיימים פערי עוצמה בין החוקר/ת והנחקר/ת (מעמד/הזדמנויות חיים ועוד). בנוסף, הועלו הרהורים האם חוקרים המשוייכים והשייכים לקבוצות מסויימות מסוגלים לחקור את השונים מהם? לחילופין, האם אין מורכבויות אחרות שעולות כשחוקרים חוקרים את קהילותיהם שלהם? במושב יוצגו ארבעה מחקרים איכותניים מתחומים שונים בחקר הקהילה החרדית. דרכם נבקש לבחון את העמדה והמבט של החוקרת כשהיא באה מתוך הקהילה החרדית, וכאשר היא חיצונית לה. וכן, נבקש לבחון את התנהלותם של מחקרים שנעשים במשותף על ידי חוקרות חרדיות ושאין חרדיות, אשר תצגנה את דרכן המחקרית המשותפת והדינמיקה ביניהן, ותשתפנה בתובנות בעלות ערך פרקטי ותיאורטי.

לכתוב אודות רפואה ובריאות בחברה החרדית – תמהיל של חוקרות

ד"ר אהובה ספיץ, התוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר אילן; גב' נטע פלדמן, המחלקה לסוציולוגיה, אוניברסיטת בר אילן; עו"ד חיה גרשוני, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל אביב

הסוגיה של חוקרי פנים, בפרט מקהילות מסורתיות, מעלה שאלות רבות שחלקן יידונו במסגרת מושב זה. נרצה לבחון באופן ביקורתי את אותן שאלות, ולהציע לנקוט זהירות בתפיסה מהותנית של מאפייניו התרבותיים של החוקר, העשויה להאפיל על המאפיינים האחרים אותם הוא מביא עמו למחקר. במאמר ביקורתי, קורא ניסים ליאון להיזהר מפני נטיית המחקר הישראלי לסמן ולעבות את הקו המפריד בין הקהילה החרדית לחברה הישראלית, כאשר לא נערך דיון שיטתי על יחסי הכוח בין הקהילה החרדית למוסדות החוקרים אותם.

בפרק שעניינו רפואה ובריאות בחברה החרדית, אותו כתבנו בצוותא הצגנו כיצד תחום הרפואה מהווה תחום ייחודי בו החברה החרדית פורצת את החומה הסובבת אותה. לכתובת הפרק הבאנו את עצמנו - כחוקרות, אך גם כשתי נשים חרדיות ואחת חילונית. נטע היא אנתרופולוגית רפואית מהמגזר החילוני, אהובה היא דוקטור - אחות מהמגזר החרדי וחיה, עורכת דין, גם היא מהמגזר החרדי. כל אחת מאיתנו מגיעה מדיסציפלינה שונה ותורמת גישה תיאורטית ואמפירית נוספת לכתובה המשותפת.

היצמדות להשתייכות הקהילתית של הכותבות, הנטועה בנטיה לחיבה לכינון הקו השחור אודותיו מדבר ניסים ליאון, עלולה להחמיץ את הנתונים הרבים אותם הביאה כל אחת מאיתנו לפרק. ככל שאנו רואים בעניין רב כתיבה של חוקרי פנים, ויותר מכך כתיבה משותפת עם חוקרי חוץ - עלינו לתת את הדעת להדגשים המחפשים להעצים דווקא את תרומת ההבדלים התרבותיים.

היפוך האחרות: מפגש חילוני-חרדי בשדה המחקר הפמיניסטי

ד"ר לירון מייזלס בהרב, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; פרופ' ניצה ברקוביץ, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

אחת הטענות הרווחות במחקר הפמיניסטי נוגעת ליחסי הכוח הצומחים בסיטואציית הריאיון בין המראיינת למרואיינת במיוחד כאשר השנייה שייכת לקבוצה שמעמדה נמוך מזה של הראשונה. המחקר שלנו, שהתבצע על ידי חוקרות חילוניות החוקרות נשים מהחברה החרדית, הביא אותנו להטיל ספק ביכולת ההכללה של טענה זו וסיפק הזדמנות לדון במשמעות של "אחרות". הטענה מתבססת על ההנחה שמשמעות ההיררכיות וסמני הכוח והיוקרה הינה משותפת לקבוצות ההגמוניות והשוליות. ואילו במחקר שלנו, המשתתפות, נשים חרדיות בעלות עסקים זעירים, לכאורה בעלות שוליות מרובה, לא ראו עצמן כבעלות ערך שולי או פחות יחסית אלינו, נשות אקדמיה חילוניות השייכות למעמד הבינוני. להיפך, לתפיסתן, שייכותן לעולם התורה, מיקם אותן בעמדה בעלת ערך גבוה יותר יחסית אלינו, ערך רוחני הנעלה יותר מערך כלכלי. בנוסף, באמצעות האופן בו שזרו בסיפור חייהן ובתיאור התנהלותן העסקית שיח אמוני, סיפורי ניסים וביטויים דתיים היה ברור שהן אינן מנסות להתמקם בלב השיח הישראלי אלא לתת מקום ל"אחרות" שלהן מולנו. אחרות זו היוותה עבורן גם אמצעי לבסס את מעמדם כבעלות הידע אותו אנחנו בקשנו והן ניאותו לחלוק עמנו.

הפוליטיקה של שייכות: מחקר אודות נשים חרדיות משכילות בישראל

גב' תהילה גאדו, האוניברסיטה העברית; פרופ' בקי קוק, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; פרופ' אילת הראל,
אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הקהילה החרדית עברה שינויים מרחיקי לכת בעשור האחרון. במחקר הנוכחי אנו בוחנות כיצד נשים חרדיות משכילות מתארות את חייהן בתוך השינוי הזה. כיצד הן מתארות את תחושת המחויבות, החברות והשייכות שלהן לקהילה החרדית ולדת, וכיצד הן מיישבות את השקפת עולמן והרקע החינוכי הרחב יותר עם דרישות של מבנים ופרקטיקות פטריארכליות. בהתבסס על סדרת ראיונות קבוצתיים עם נשים חרדיות משכילות, ומחקר נרטיבי, מצאנו שרחוק מלמתן את מחויבותן לקהילתן האורתודוקסית, ואת תחושת השייכות החזקה אליה, מרביתן הפגינו גאווה עמוקה בזהותן כחלק מקהילות אלו. באמצעות ניתוח הנרטיבים הללו אנו בוחנות את הממד המגדרי והפרפורמטיבי של שייכות וחברות, וכיצד נשים אלו מאתגרות נורמות קיימות, לוקחות חלק בתהליכים דמוקרטיים ויוצרות יחד קשרים חדשים של חברות והשתייכות לקהילה. אנו גם מדגימות כמה מורכבים קשרים של סולידריות וחברות קהילתית יכולים להיות.

צוות המחקר מורכב משתי חוקרות יהודיות לא דתיות וחוקרת חרדית. לאחר הצגת הממצאים המרכזיים של המחקר, נדון בעבודה המשותפת של צוות זה והשילוב המיוחד של "חוקרות מבחוץ" וחוקרת "מבפנים" ותרומתו למחקר הנוכחי.

אקלים מגוון והתיאוריה הסלוטוגנית כמקדמי בריאות תעסוקתית בקרב נשים אקדמיות מקבוצות מיעוט:

המקרה של נשים חרדיות ובדואיות

ד"ר תהילה קלעג'י, המחלקה לניהול ומדיניות ציבורית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; ארנה בראון לבינסון, התכנית לניהול וישוב סכסוכים, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; וסארה אבן-כץ, התכנית לניהול וישוב סכסוכים, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

במהלך ארבעת העשורים האחרונים חלו בעולם שינויים משמעותיים במקום העבודה ברחבי העולם, בדגש על כח אדם שמתגוון עם עליה בשיעור השתתפות הנשים בכלל ומקבוצות מיעוט שמרניות בפרט. המחקר הנוכחי מבקש לדון במשמעותיות הרווחה והבריאות האישית בהשתלבותן של נשים אקדמאיות מקבוצות מיעוט בתעסוקה. המחקר מתמקד בשתי קבוצות נשים אקדמאיות המשתייכות לקבוצות מיעוט שמרניות שהשתלבו במשק הישראלי: חרדיות ובדואיות. כלי המחקר הינו איכותני שכלל כינוסן של חמש קבוצות מיקוד עם 16 נשים משתי הקבוצות הנדונות. התמות המרכזיות סווגו לקטגוריות שבאמצעותן מוסבר התהליך שהמחקר מבקש לבחון, ונותחו לאור גישת האקלים של מגוון והתיאוריה הסלוטוגנית. ממצאי המחקר מצביעים על כך שאקלים של מגוון בארגונים על מרבית היבטיו נוכח בדברי הנחקרות, ולמעשה מבסס את תחושת הקוהרנטיות, כך ששניהם תורמים באופן ישיר לבריאותן התעסוקתית של נשים אקדמאיות המשתייכות לקבוצות מיעוט. המחקר נעשה ע"י צוות רב תרבותי, עליו נמנות שתי חוקרות יהודיות, האחת חרדית והשניה אינה דתית, והחוקר השלישית נמנית על האוכלוסיה הערבית בדואית. לאחר הצגת הממצאים המרכזיים של המחקר, נדון בעבודה המשותפת של צוות זה והשילוב המיוחד ותרומתו למחקר הנוכחי.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי צהריים, מושב 214

בין החוקר.ת למשתתפות.ים: קרוב, רחוק ומפתיע

יו"ר המושב: ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל

רציונל המושב

המושב יבחן כיצד נושא הכנס - קירבה וריחוק במחקר איכותני - מתבטא ביחסים בין החוקר.ת למשתתפות.י המחקר, תוך הארת התנועה המתמדת בין קירבה לריחוק, שיתוף לזרות, מחקר "מבפנים" למחקר "מבחוץ". ההרצאה הראשונה תראה כיצד החוויה המשותפת של החוקרת ומשתתפי המחקר, של חיים במציאות טראומטית מתמשכת, השליכה על שלבי המחקר השונים. ההרצאה השנייה, של גבר צעיר שחקר חוויה המזוהה כנשית בקרב נשים זקנות, תתמקד באתגר של יצירת קירבה מתוך עמדת הזרות. ההרצאה השלישית תדגים את ההפתעות שעלו במפגש בין החוקרת למשתתפי המחקר, ותציע דרכים שבהן ניתן להכשיר חוקרות וחוקרים להתכונן להפתעות כאלה.

מחקר "מבפנים" במציאות טראומטית מתמשכת ומשותפת

גב' שירלי חדידה-נעוס, בית הספר לעבודה סוציאלית, המכללה האקדמית ספיר; ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל, בית הספר לעבודה סוציאלית, המכללה האקדמית ספיר

הספרות התיאורטית והמתודולוגית שעוסקת במחקר "מבפנים" מתמקדת במצבים שבהם החוקרת היא חלק מהקהילה החברתית-תרבותית הנחקרת, ו/או שיש דמיון בינה לבין משתתפי המחקר בהיבטים ביוגרפיים מרכזיים. הרבה פחות התייחסות ניתנת למיצוב זה כאשר יש הבדלים ביוגרפיים בולטים בין החוקרת למשתתפים, אך משותפת להם חווית חיים מתמשכת. כדי להעשיר את ההבנה של מיצוב ייחודי זה והשלכותיו על הליך המחקר ונתוניו, בחנו את ביטויי המגוונים במחקר שערכה המציגה הראשונה, בהנחיית המציגה השנייה, על חווית החיים של זקנים שחיים בגפם בעיר שדרות, שבה מתגוררת גם החוקרת. לצד הפערים הבולטים בינה לבין המשתתפים בגיל, בסטטוס המשפחתי והתעסוקתי, ולרוב גם ברקע התרבותי, משותפת להם חווית החיים במציאות טראומטית מתמשכת.

מיצוב החוקרת כ-insider השליך על כל שלבי המחקר, וטמן בחובו יתרונות בצד אתגרים. מחד, הוא הקל על גיוס המשתתפים, שביקשו לסייע למישהי "מהם" ("את משדרות? בטח שאני אעזור לך?"), וקידם את שיתוף הפעולה והפתיחות שלהם בראיונות. הידע של החוקרת "מבפנים" גם סייע לדייק את השאלות בראיונות ולנתח את הנתונים. מאידך, חווית החיים המשותפת טשטשה את התפקידים בראיון, כאשר המשתתפים ביקשו מהמראיינת לשתף אותם בתחושותיה והתמודדותה עם האיום הבטחוני. כמו-כן, הנחתם שהחוקרת מכירה את חווייתם מעצם מגוריה בעיר, גרמה לעיתים לתשובות קצרות ולא שלמות ("כן, את יודעת איך זה..."). מצד החוקרת, ההנחה של ידע משותף הביאה לעיתים להשלכת החוויה שלה על המשתתפים ולפרשנות שגויה של דבריהם. הבחינה המפורטת של מקרה בוחן זה מאירה את הניואנסים שבמנעד בין קירבה לריחוק, בין מחקר "מבחוץ" ומחקר "מבפנים", וקוראת לחוקרות לקחת את מגוון ההשלכות של מחקר לאור חוויית חיים משותפת בין החוקרת למשתתפי המחקר, בפרט בנסיבות קיצוניות, כמו איום מתמשך לטרור.

כאשר גבר צעיר מראיין אישה זקנה: ליצור קרבה מתוך הריחוק

מר ירין כהן, בית הספר לעבודה סוציאלית ולרווחה חברתית, האוניברסיטה העברית בירושלים;
ד"ר גבריאלה ספקטור-מרזל, בית הספר לעבודה סוציאלית, המכללה האקדמית ספיר

כדי לעודד את משתתפי המחקר להתבטא באופן חופשי, חוקרים איכותניים מבקשים ליצור אמון ואווירה אינטימית בראיונות-עומק. בהינתן שרוב הראיונות המחקריים מפגישים בין זרים, זו משימה מורכבת, והיא מורכבת ביתר-שאת כאשר ישנם פערים בולטים בין החוקר למשתתפים, ובעיקר כאשר הם נוגעים לנושא המחקר. יצירת קרבה מתוך ריחוק הייתה אתגר עיקרי של החוקר הראשון במחקר שערך, בהנחיית החוקרת השנייה, על חוויתן של סבות שהיו מעורבות בצורה אינטנסיבית בטיפול בנכדיהן ומעורבות זו פסקה. במחקר פנומנולוגי, החוקר, גבר בשנות ה-30 לחייו, ראיין נשים בשנות ה-60 וה-70 לחייהן. הפערים במגדר ובגיל נגעו בשתי התופעות החברתיות שעמדו בלב המחקר: נשיות, המזוהה עם סבות, והזדקנות, המזוהה עם הפסקת הסבות הפעילה.

הזרות של החוקר מהסבות היקשתי על איתור משתתפות, שהיססו להתראיין על-ידי גבר, על פתיחות המראיינות, שהתקשו לשתף גבר בנושאים שתפסו כנשיים, ועל ניתוח הראיונות, מנקודת מבט גברית. עמדת הזרות של החוקר טמנה בחובה גם היבטים חיוביים. היא שעוררה מלכתחילה את תשומת-לב החוקר לתופעה הנחקרת, שעבורו אינה מובנת מאליה. פערי הגיל מיקמו את החוקר בעמדת הלא-יודע ואת המשתתפות – בעמדת היודעות, דבר שמיתן את יחסי הכוח האופייניים לראיונות מחקרניים. הקרבה הגילאית בין החוקר לילדי המשתתפות גרמה להן לראות בו נציג של דור הילדים, ועודדה אותן להרחיב על מורכבות היחסים הבין-דוריים. בשל הריחוק מחוויית המראיינות, החוקר לא הגיע למחקר עם השערות מוקדמות אודות חווייתן. הדבר עודד עמדה אינדוקטיבית שהתבטאה, בין השאר, בניסיון לתת למשתתפות להוביל את הראיונות תוך מיזעור התערבותן.

הבחינה הנוכחית מאירה את ההשלכות המגוונות של זרות החוקר, שבה בעת מקדמת ומעכבת קרבה עם המשתתפות, וקוראת להבין קרבה וריחוק כמיקומים מורכבים ורבי-פנים במחקר איכותני.

הפתעות בראיונות איכותניים: כיצד להתכונן לבלתי צפוי?

גב' אור שלו, בית הספר לטיפול באמצעות אומנויות, הפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה

חוקרות איכותניות משקיעות משאבים ברפלקציה לפני ראיונות כדי להיערך למצבים שעשויים לקרות במפגש עם המשתתפים ולהשפיע על מהלך הריאיון ותכניו. עם זאת, לעיתים ישנן הפתעות במפגש האנושי, אותן החוקרות אינן יכולות לצפות מראש, ובהן הספרות המתודולוגית אינה עוסקת די הצורך. בהרצאה אציג דוגמאות להפתעות מסוג זה מתוך מחקר בתהליך, ואבחן את השאלה: כיצד יכולה החוקרת להכין עצמה

לבלתי צפוי בראיונות איכותניים?

כמטפלת באמצעות אומנות, בחנתי את השימוש הטיפולי באומנות שעושים פסיכולוגים ועו"ס קליניים מבוגרים ומנסים אך ללא הכשרה בטיפול באומנות, במסגרת "מסע שחרור" – תוכנית התערבות המופעלת על-ידי מטיב – המרכז לפסיכותראומה בירושלים. "מסע שחרור" מיועד לחיילים קרביים משוחררים אשר שירתו יחד, במטרה לסייע להם לעבד את חוויותיהם הצבאיות, בין השאר, דרך ציור. כהכנה לראיונות העומק עם המטפלים קיימתי תהליך רפלקציה שהעלה למודעותי את פערי הגיל, המגדר והמקצוע ביני לבין המשתתפים, והשפעותיהם האפשריות על הריאיון. למרות ההכנה, נכחו לי הפתעות מגוונות בעת המפגשים. בצד שיתוף הפעולה המוצהר של המרואיינים, ניכר כי הושפעו מיחסי הכוחות בינינו, כלומר העדר השליטה שלהם בשיחה המובלת על ידי אישה צעירה שאינה פסיכולוגית, השואלת על תחום האומנות, שאינו חוזקה שלהם. המשתתפים ניסו להחזיר לעצמם כוח בזמן הריאיון בדרכים שונות. היו שהדגישו את האומץ שלהם לעומת שלי במקרי סכנה, היו שלקחו פיקוד על השיחה וניווטו אותה לנושאים רחוקים מתחום האומנות, ועוד. תהליכים אינטראקטיביים אלה עיצבו את תכני הראיונות באופן שלא צפיתי מראש. הבחינה הנוכחית מראה, שבצד ההתכוננות הרפלקטיבית למפגשים עם המשתתפים, ישנו צורך להתכונן להפתעות המתעוררות במהלכם. בהרצאה אציע דרכים שבהן ניתן להכשיר חוקרות איכותניות להתמודד עם הפתעות כאלה, כדי למצות את הפוטנציאל הגלום בראיונות עומק ככלי לאיסוף נתונים.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי צהריים, מושב 215

מחקר איכותני עם נשים

יו"ר המושב: פרופ' חנה הרצוג

סיפורי לידה ככלי להערכת מצבה הנפשי של היולדת לאחר הלידה

גב' נועה שויגר, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; ד"ר אליסון סטרן פרץ, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; גב' שני וילצ'נסקי טננבוים, המחלקה לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

בריאות הנפש של האם אינה זוכה לתשומת לב מספקת במערכות הבריאות של המדינות המפותחות, למרות שזוהתה על ידי ארגון הבריאות העולמי כעדיפות בריאות עולמית. פרוטוקולי מעקב הריון מדגישים את הבריאות הפיזית של האם והעובר אך אינם מתעדים את ההשפעות הנפשיות והרגשיות של הלידה עבור האם. לידה היא תהליך טבעי, נורמטיבי ואוניברסאלי, אך חוויית הלידה היא אינדיווידואלית וסובייקטיבית לכל יולדת. המחקר בוחן את האופן בו נשים מספרות את חוויית הלידה שלהן והמשמעות שנותנות לה, מטרתן לזהות סימני מצוקה וחוויית טראומטיות שאינן מעובדות אצל נשים בתקופה הסמוכה ללידה.

זהו מחקר משולב שיטות המהווה ניתוח משני לנתונים שנאספו במכון לגיל הינקות באוניברסיטת רייכמן. המחקר כולל ראיונות נרטיביים ושאלונים כמותיים העוסקים במצב נפשי עליהן ענו המשתתפות בשלוש נקודות זמן (יומיים, חודש וארבעה חודשים) לאחר הלידה. המחקר משתמש בשיטה נרטיבית להערכת העיבוד הפסיכו-סוציאלי של אירועי חיים מלחיצים (NMAPP), ובמסגרתו ניתחנו 410 נרטיבים של נשים במטרה לזהות סימנים לשוניים וחזו-לשוניים של מצוקה.

בהרצאה נציג ממצאים ראשוניים המתייחסים למרכיבים בנרטיב שהם בעלי משמעות להבנת חוויית הלידה, כפי שבאו לידי ביטוי ברוב הנרטיבים: האופנים בו היולדות פתחו וסגרו את דבריהן, ההתייחסות או אי ההתייחסות לרגע הלידה והכותרת המאפיינת את הנרטיב. כחלק מהניתוח נתנו לכל נרטיב "ציון" המבטא את רמת המצוקה כפי שמשקף בטקסט לפי התוכן של מה שנאמר על ידי המשתתפת ולפי הדרך שבה נאמרו הדברים.

את ה"ציון" שנתנו לנרטיב הצלבנו עם ציון שאלונים שמדדו סימפטומים של דיכאון, חרדה או טראומה לאחר לידה שאותה משתתפת ענתה עליו בשלושת נקודות הזמן. ברוב המקרים הייתה התאמה בין ה"ציון" שנתנו לבין הציון בשאלון. היכולת לזהות סימני מצוקה בתוך סיפור הלידה מאפשרת בניית מפה טיפולית ייחודית עבור כל אישה בהתאמה למקום בו נגלה כי קיים קושי. אנו שואפות להבין את חוויית הלידה הסובייקטיבית של האישה, היכן ממוקמת המצוקה האישית שלה בתוך סיפור הלידה ובאמצעות הידע הזה להרחיב את המענים הנפשיים הקיימים עבורה בתקופה זו.

מבעד ל"הינזמת הבושה" הכנה לנישואים בקרב חרדיות ובדואיות

פרופ' סמדר בן אשר, מכללת אחווה; עו"ד חיה גרשוני, אוניברסיטת תל-אביב

חברות מסורתיות בסביבה מודרנית מסדירות נישואים ומפקחות על התנהגות מינית כדי להבטיח את הישרדות המבנה המשפחתי המסורתי. הכנת הכלות דורשת התרת איסור הטאבו על מיניות וקבלת מידע על יחסים אינטימיים בין גברים ונשים. המחקר בוחן כיצד שתי קהילות מסורתיות, הבדואים והיהדות החרדית, פועלות באמצעות מנגנונים חברתיים, פורמליים ובלתי פורמליים להכנת נשים צעירות לנישואין.

שאלות המחקר היו מה הן הפרקטיקות החברתיות בתחום ההכנה לנישואים המשמרות את מבנה המשפחה הקהילתי ואת הטאבו על העיסוק במיניות וכיצד פרקטיקות אלו מעצבות את זיכרון ליל הכלולות בעיני נשים צעירות.

חקר קהילות סגורות מהווה אתגר לחוקרים ובאופן מיוחד כאשר הנושא הנחקר שייך לתחום חיים אינטימי ומוצנע. מדובר בשתי אוכלוסיות מסורתיות המנסות להגן על עצמן במכוון בפני חשיפה. במצב זה לא ניתן להגיע למחקר אמפירי המבוסס על מדגמים ואיסוף נתונים שיטתי ונדרשנו להעזר באנשי קשר ויצירת רשתות אמון בשיטת "כדור השלג".

המחקר הוא מחקר איכותני פנומנולוגי והוא מתבסס על עבודת שדה איכותנית אתנוגרפית שכללה עדויות שהתקבלו בראיונות עומק עם 6 מדריכות כלות (אחת בדואית), ו-24 עדויות נשים (12 חרדיות ו-12 בדואיות). העדויות ניתנו באמצעות כתיבה נרטיבית, ראיונות נרטיבים וקבוצת מיקוד של נשים מהחברה הבדואית. עיבוד הנתונים התבצע באמצעות ניתוח קטגוריאלי של הנושאים שהועלו בראיונות ובנרטיב העצמי התחום שהובא בעדויות בכתב. כמו כן נערך ניתוח של הרובד השפתי ומשמעותו בהקשר לשאלות המחקר.

הממצאים מראים כי בעוד שבציבור החרדי הוקם מוסד חברתי של מדריכות כלות לפני הנישואים, בחברה הערבית הבדואית הדרכה כזו היא אקראית, למעט מדריכת כלה אחת הפועלת ביוזמה אישית. הנשים החרדיות מתארות הכנה זו כבעלת ערך ומשמעות עבורן, המשפיעה על חוויית ליל הכלולות. היעדר המיסוד החברתי של הדרכת הכלה עשוי להעמיק את יחסי הכוחות הפטריארכליים ולהותיר את הנשים הבדואיות בתחושה של נחיתות וכאב בליל הכלולות. לתחושה זו יש השלכה על הזדהותה של האישה עם הנורמות הקהילתיות.

חוויית של אימהות עם ליקויי ראייה: גורמים מעצימים וחסמים סביבתיים על פי דיווחיהן בראיונות

פתוחים

פרופ' איתי הס, המרכז האקדמי לוינסקי וינגייט; יבגניה יאגודייב, מרכז שירות לעיוור, נתניה

המסגרת התיאורטית למחקר היא גישת איכות איכות החיים ההומניסטית. על פי גישה זו התמיכה המיטבית באנשים, ובכלל זה אנשים עם צרכים יחודיים בהם מוגבלויות בראייה, צריכה להישען על זיהוי ופיתוח פוטנציאל הנטיות והעוצמות של האדם, מעבר לעיסוק בהתמודדות עם מגבלותיו.

במסגרת ההכשרה לתואר השני בחינוך המיוחד וביזקה למקום עבודתה של הכותבת - מרכז רב שירותים לעיוור (מרש"ל), נערך מחקר ושאלת המחקר היתה: מהם הגורמים המעצימים והגורמים המהווים חסמים בחייהם של אימהות עם מוגבלות בראייה על פי דיווחיהן בראיונות פתוחים?

לשם בחינת שאלת המחקר נערך מחקר בגישה האיכותנית בו השתתפו אימהות עם מוגבלות בראייה המשתתפות בפעילות במרש"ל העירוני. במענה לקול קורא שפורסם במרש"ל, שמונה אימהות התנדבו לספר בראיון פתוח על חוויות משמעותיות בעיניהן בחייהן כאימהות.

הראיונות היו עשירים בדיווחים ודוגמאות. מתוכם גובשו תימות שעסקו בגורמים מעצימים בחיי האימהות, כאינטראקציות חברתיות מעודדות כמו בילוי שעות פנאי איכותיות עם המשפחה. למולן, גובשו תימות ששיקפו התנסויות בהן נחוות תחושת חוסר ערך כאדם בשל התמקדות במגבלת הראייה. כמו התייחסות אנשי המקצוע לאימהות כחולות רק בגלל היעדר הראייה.

נוכח ממצאי הניתוח התימתי של הראיונות עלו מספר מסקנות. בהן, כאשר האימהות זיהו שהאנשים בסביבתן תופסים את מגבלת הראייה כמאפיין שהוא רק חסך פיזיולוגי ואינו פולש בהכרח למאפיינים אחרים של האם, האינטראקציה המשמעותית עם אנשים אלה נחוותה כחיובית ולפיכך כמעצימה. אולם, כאשר האימהות חשו באינטראקציות חברתיות כי הסובבים אותן מתקשים לראות בהן כנשים שלמות, בנפרד מבעיית הראייה, הסיטואציות יצרו חוויות קשות, מצמצמות. יתר על כן, זכרון מסיטואציות אלו יכול להוות חסם רגשי ולעיתים אף פיזי, היינו מניעת שותפות בפעילות.

מבין המסקנות השונות של מחקרינו, נראה כי חוויית האימהות (Motherhood) נתפסה כגורם המעצים ביותר והמשמעותי ביותר. מסקנה זו מעניינת נוכח כך שהידע והרקע התיאורטי שלנו לאו דווקא כיוון לכך. עוד הסקנו כי המשתתפות מכירות ומוקירות התפתחויות טכנולוגיות המסייעות בהתמודדויות ובאתגרי חיים עם מגבלת ראייה. קולות אלו השתקפו בעיקר אצל אימהות להם ילדים/ות תלמידים/ות בבתי ספר וההשוואה למול בתי ספר בהן האימהות למדו בעברן כתלמידות.

המחקר העלה את הצורך בהמשך חשיפתם של אנשי מקצוע לשינוי בהנחות המוצא הטיפוליות על פיהן יש לנסות ולשאוף תמידית לראייה מורכבת והוליסטית של האדם עם המגבלה ולא התמקדות במוגבלות וצרכיה הייחודיים.

"בשפה שלי?" מחקר עם אימהות ונשות מקצוע בתהליך תרגום ידע התפתחותי

ד"ר שולמית פינצ'ובר, עמותת גושן וטורו קולג'; גב' רוני ברגר-רענן, עמותת גושן; גב' ליאת קיזמבר, עמותת גושן; ד"ר מיה יערי, עמותת גושן; פרופ' אורטל סלובודין, המחלקה לחינוך, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

החברה בישראל מרובת קבוצות, הנבדלות זו מזו במאפיינים רבים, המשפיעים על ההורות ואופני צריכת הידע של הורים. במהלך מגפת הקורונה, עלה הצורך בתרגום ידע התפתחותי (knowledge translation) להורים מקבוצות מהחברה הערבית, החרדית, וישראליות יוצאות אתיופיה, מכיוון שלעתים קרובות הידע המופץ לאוכלוסייה הכללית אינו מותאם תרבותית ולשונית לקבוצות אלו. למרות שמטרת תהליך התרגום היא יצירת קרבה בין הידע המחקרי לאוכלוסייה, הנחת היסוד כי הידע נמצא בידי נשות המקצוע עלולה לשמר מרחק, בעיקר מול קבוצות מוחלשות. המחקר נועד ללמוד על תפיסתן של נשות המקצוע ושל אימהות לגבי אופני צריכת הידע. ההצעה הנוכחית נוגעת לחוויה הרפלקסיבית של החוקרות בנוגע הקרבה והריחוק שבמחקר רב-תרבותי העוסק בתרגום ידע, ונועד לבנייה משותפת של ידע עם משתתפות המחקר. לאור תיאוריית המיקומים המצטלבים, הדוחה את רעיון המהותנות האחידה לטובת התבוננות בהיבטים שונים של כל פרט, תתייחס הצעת המחקר למיקומים השונים של משתתפות המחקר והחוקרות בתהליך איסוף הנתונים וניתוחם, אשר המכתיבים הן את הדיכוי והן את ההזדמנויות הפעולה.

איסוף הנתונים

(1) סקר וקבוצות מיקוד בהשתתפות נשות מקצוע העובדות בחברות השונות להבנת תפיסתן לגבי הרגלי צריכת הידע של ההורים (2) ראיונות עומק חצי מובנים עם אימהות מחברות שונות, להבנת הידע האימהי, זיהוי צרכיהן ואופני צריכת הידע המקצועי.

מסקנות

המחקר הנוכחי בוחן את המיקומים המצטלבים של משתתפות המחקר והחוקרות, מתוך הקשבה לחוויה כאמצעי להבנת המבנים החברתיים והאישיים, וככלי לשינוי חברתי ופוליטי. מן המחקר עלו השאלות הבאות: מה תרומת המיקומים המצטלבים של אימהות ומוצא למרחק ולקרבה בין החוקרות למשתתפות? מהן הנחות היסוד לגבי מי מחזיקה את הידע ומי זקוקה לו? והאם הן גמישות או ניתנות לשינוי? כיצד ניתן לעשות תהליך של תרגום ידע, ללא הנחות יסוד לגבי מקור הידע?

תהליך תרגום ידע נועד ליצירת קרבה בין המחקר ובין האוכלוסייה, אולם עלול לשכפל את יחסי הכוחות בחברה. ההצעה הנוכחית באה לדון באופן שבו ניתן להשתמש במחקר איכותני להנגשת ידע להורות באופן הנובע מהידע הקיים בקרב האימהות ויוצר קרבה.

יום חמישי 16.2.2023, מושבי צהריים, מושב 216

האמנם קירבה? אוטואתנוגרפיה איכותנית

יו"ר המושב: ד"ר כלנית צאלח

תורה לי, עורה לי, הורה לי; תצפית משתתפת/מתחמקת בהקפות שמחת תורה רפורמיות

ד"ר אלעזר בן לולו, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת אריאל

בדיון אביא ניתוח אוטואתנוגרפי של ביצוע המנהג המסורתי של הקפות שמחת תורה בקהילות רפורמיות בישראל. מכוח התיאולוגיה הליברלית של היהדות הרפורמית, הריטואל משקף את התנועה שבין מסורת לבין חידוש, באמצעות זיהוי מקומו של הגוף כסוכן חברתי בעשייה הדתית. המגע הפיזי עם האובייקט הקדוש מעניק לפרט תחושת שייכות למסורת העבר - למרחב העירוני, ולעשייה הפוליטית המאפיינת אותו. במהלך עבודת שדה בת שלוש שנים, הבנתי שנה אחר שנה בזמן התצפיות בריטואל עד כמה הרגישות היהודית שלי לא פסחה על מיצובי כאתנוגרף בשדה. המנהג בקהילה הרפורמית אותה חקרתי, בצורת פריסת קלף התורה ואחיזה בו, עורר בי התחמקות ונסיגה בלתי מוסברת. לפתע נוצר מצב שהגוויל נפרש בחלל, חברי וחברות הקהילה אוחזים בו בעדינות, מתרגשים ושרים, ואני נותר מחוץ לחגיגה. המראה של הפשטת התורה התגלה כרגע טעון רגשית עבוירי, על כן החלטתי שלא להשתתף בפרקטיקה הנחקרת; חשתי לא בנוח לאחוז ברכות ככל שתהיה בקלף החשוף, בתורה העירומה. זה היה הרגע שבו הרגשתי את הניתוק הגדול ביותר ביני לבינם. באופן רשמי, הבחירה שלא להצטרף להקפה הגדירה את חברי וחברות הקהילה כ"אחרים", ואותי כזבוב על הקיר המחפש את החלון הקרוב ביותר כדי להיעלם במהרה מהתקרית המביכה. בו בזמן ההתרחשות עצמה, וכמובן שלאחריה, תהיתי מדוע אותה הנגיעה בקלף עוררה בי תחושת אי-נוחות; האם מדובר בהכרה שלי בספר כקדוש, כזה שלא נוגעים בו? או שמא, מדובר בקדושת הרגע, פחד מאותה הבתוליות של המעשה שאליו נחשפתי לראשונה והחשש שמא ייקרע וינזק? האם זהו החשש להיות שותף לפירוק מסורת עבר? האם כדי להשתתף בסיטואציה מחובתי להשתחרר מהתפיסה של התורה כ"קדושה", כטוטם ייחודי שיש להתייחס אליו בכבוד. בחלוף הזמן הבנתי ש"פשוט" פחדתי לגעת בקדוש עצמו. תודעת איסור הכתה בי, פחד מיד אלוהים ממש. רגישותי הפרטית, היא רגישותו של עם שלם שבמשך הדורות אימץ התנהגות מסוימת ביחס לקדוש. תצפית מתחמקת זו הזמינה אותי לדיון רפלקסיבי עמוק על מיצובי בשדה שרחוק-קרוב מאותו ההביטוס היהודי שעליו גדלתי והתחנכתי, וחושפת את המפגש של תרבות חומרית וקדושה, ומקומו הנוגע-לא נוגע של הגוף בביצוע ריטואליות יהודיות.

אוטו-אתנוגרפיה שיתופית של אירוע מכונן: בפנים, בחוץ וביחד בו זמנית

ד"ר חיה פאסיק, בית-הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת אריאל; ד"ר מיכל מחט-שמיר, בית-הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת אריאל; ד"ר שני פיצ'ו-פרלורנצוס, בית-הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בן-גוריון; ד"ר אנה כהן-מילר, בית-הספר לחינוך, אוניברסיטת נבטיב, קסחסטאן

מחקר זה משמש דוגמה להצגת קולות מודרות דרך התבוננות ביחד ולחוד באירוע מכונן בהדרת נשים, שנחווה בכנס אקדמי על ידי ארבע חוקרות איכותניות. נדגים איך אפשר לשלב אוטו-אתנוגרפיה שיתופית (collaborative auto-ethnography) עם טכניקת אירוע מכונן (critical incident technique).

כדי לפתח חקירה איכותנית ביקורתית. משימה זו מאתגרת במיוחד כשמדובר באוטו-אתנוגרפיה בו הפוזיציה של החוקרות נמצאת בקוטב הקיצוני של קירבה מכיוון שהחוקרות הן בעצמם המשתתפות. נביא את האסטרטגיות המאפשרות מפגש בין האגו המתבונן והאינטלקט המנתח עם חווית הגוף-נפש. ביצוע אוטו-אתנוגרפיה שיתופית דרך חמשת השלבים של טכניקת אירוע המכונן נמצא כמסלול מבטיח למניעת הפיכת הקירבה המקסימלית של האוטו-אתנוגרפיה לאיבוד עצמי לדעת של החוקרת. חמשת השלבים של טכניקת אירוע המכונן כפי שביצענו אותם במחקר הנוכחי (שתכניו יפורטו בהצגה) הם:

1. סקירת האירוע כדי לזהות אותו לקבע גבולות הגזרה.
2. איסוף הנתונים דרך כתיבת נרטיב על ידי כל אחת מהחוקרות/משתתפות שכולל תיאור האירוע והחווייה תוך כדי התבוננות אישית.
3. ניתוח אינטר-טקסטואלי של נתונים דרך שיתוף הנרטיבים ושיחות עליהם, על חוויות בחיים האישיים והמקצועיים הקשורים לאירוע, ועל חומר רלוונטי מספרות תיאורטית ומחקרית.
4. קביעת תוצאות/ מסקנות מהניתוח דרך שילוב של הפנומולוגיה של התופעות וההמשגתם.
5. הערכת פתרונות אופרטיביים אפשריים כדי להוביל לשינוי לפי המסורת של חקר איכותני ביקורתי.

גופים בכלא וגופים ככלים שלובים

ד"ר שולמית קיציס, מכללת אלקסאמי ואוניברסיטת חיפה

הכלא מהווה שדה מחקר שכל מי ששוהה בו – אסירים, סגל וחוקרי כלא - חווה גירויים חושיים עוצמתיים של קולות, מראות, ריחות ומרחב צפוף וסגור. מסורת המחקר האקדמי חברתה חוקרים "לנקות" תחושות גופניות ורגשות, פן הדבר יפגע במדעיות ובתוקף של המחקר. ואולם, בכלא גוף החוקר. ת. מהווה לעתים כלי המחקר היחידי המאפשר לתעד את המתרחש. בהרצאה אתאר כיצד במסגרת מפגשי תיאטרון וקבוצות לימוד שקיימתי בכלא חקרתי חוויות גופניות, כפי שמשתקפות בשיח של הסגל על אודות האסירים; בשיח של האסירים על עצמם; ובחוויות החוקרת בכלא. שאלת המחקר שהנחתה אותי הייתה אפוא כיצד נחוות גופם של האסירים על ידי הסגל, האסירים עצמם והחוקר.ת?

ההרצאה תתמקד בהצגת מתודולוגיית המחקר ששימשה אותי - אוטואתנוגרפיה גופנית (Embodied Autoethnography), הכוללת שימוש בחושים - במגע, בשמיעה, בהרחה ובראייה, ותשומת לב לתופעות גופניות, כמו דופק מהיר, הזעה ודמעות (Brady, 2004), המופיעות בגופם של האסירים ובגוף החוקרת. בהרצאה אציג כיצד מהלכים מורכבים של מרחק וקרבה ממלאים תפקיד בחוויות הגוף הכלא: הסגל מתייחס לגוף האסירים כאל גוף בזוי ו"מבולגן", המהווה מטונימיה לאישיות העבריינית של האסירים. אף על פי שהאסירים מפנימים עמדה זו, הם בו בזמן מערערים עליה באמצעות הפגנת גוף אסתטי ומאורגן. אטען עוד, שהאסירים בכלא קשובים לגופים שסביבם ומשתמשים בפרפורמנס ובמחוות פיזיות כדי לבנות מערכות יחסים ולבטא פגיעות ואמפתיה. אסירים רוקמים קשרים רגשיים הדדיים עם חוקרים. ות שהם מזהים כבעלי "מוות נפשי" (Eigen, 2004) ואיתם הם מסוגלים לעבור תהליך חליפין רגשי (Emotional bartering) (Ellingson, 2017) (process).

ההרצאה תשפוך אור על חווית הכליאה ועל השפעותיה על גופים אנושיים ותדגיש את חשיבות השימוש במתודולוגיות איכותניות, הנותנות ביטוי לגוף, לחושים ולרגשות.

הודעה בבקבוק (חלב): חווית המעבר לאימהות של תורמות חלב אם לבנקי חלב בצפון אמריקה

ד"ר איילת אורג, בית הספר לעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן

מידי פעם, מבין מאות שקיות חלב האם שנשלחות לתרומה לבנקי החלב, מתגלה שקית חלב שקופה, מקושטת בציור ומלווה בטקסט קצר שכתבה האמא התורמת. בהגיען למעבדות בנקי החלב, החלב נשפך מתוך שקיות החלב למכלי פסטור, והשקיות דרקות לפח. למי אם כן כותבות אותן האימהות את המסרים שלהן? מה אפשר ללמוד מהכתיבה והציורים על חווית המעבר להורות שלהן? בעבודתי אני משלבת בין עולמות תוכן תאורטיים על מעבר להורות ותאוריות מספרות אפיסטולאריות¹ ומדמה את שקיות החלב לגלויה. לעומת כתיבה פרטית במכתב שנכתב בדיו על נייר מקופל במעטפה סגורה, כתיבה על "גלוית חלב" חשופה לעין כל ונעדרת פרטיות. ב"גלוית חלב" ישנה שקיפות כפולה: העצמי הפנימי שקוף כמו השקית דרך המסרים הכתובים עליה, ותוכן השקית – חלב, נוזל גוף מגופה של התורמת, מאוחסן בשקית שקופה המאפשרת חשיפה לחלק מהעצמי הפיזי/ביולוגי של התורמת. במחקרי אני משלבת ניתוח תוכן ויזואלי, ואתנוגרפיה דיגיטלית, של 81 תמונות של שקיות חלב אם עם טקסטים וציורים, שצולמו על ידי לבורנטיות במעבדות בנקי החלב בצפון אמריקה ופורסמו באתרי הבנק. הנחת העבודה שלי במחקר זה היא ש"טקסט הוא לא רק טקסט" אלא גם תופעה חברתית-תרבותית, ממנה אפשר ללמוד על חווית המעבר לאמהות של תורמות החלב. מצאתי כי כתיבת גלוית החלב משמשת לאימהות כ"קול שלישי" המהדהד את הקשיים והשמחות במעבר להורות, ואמהות חוות סולידריות מדומיינת עם אמהות זרות. לחלב ישנם שני מופעים: קונקרטי וסימבולי, כאשר הצבע, המרקם, והצורה בה הוא קפא – מהווה חלק מהטקסט ומשמש עדות עצמית לאמא למסוגלות שלה, להיותה שופעת חלב, ולהיותה אמא מזינה ודואגת, לא רק לתינוק הפרטי שלה, אלא גם לתינוקות זרים אחרים.

¹ ז'אנר ספרותי בו משתמשים במכתבים, או יומנים. מקורה של המילה epistolary מהמילה היוונית epistol, שפירושה "אות".

יום חמישי 16.2.2023, מושבי צהריים, מושב 217

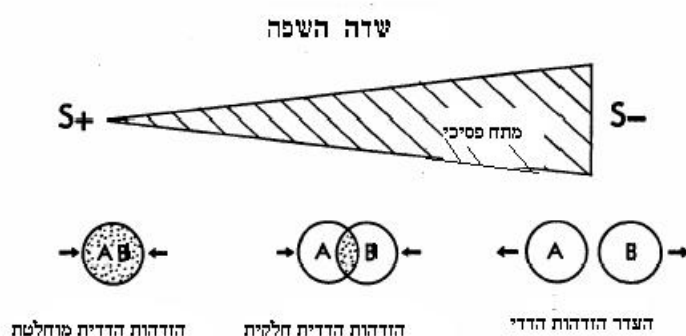
תהליכים אישיים ובינאישיים במחקר איכותני

יו"ר המושב: פרופ' הללי פינסון

שתיקות של זרות, שתיקות של קרבה ושתיקות של ריחוק וקרבה

פרופ' מיכל אורנן-אפרת, אוניברסיטת חיפה

הפסיכולוג ג'יימס בייקר (1955) העמיד מודל כמותני לפיו הדיבור הוא אמצעי להגיע משתיקה של ניכור (S-) מימין למשולש הדיבור) לשתיקה של הזדהות מלאה-אינטימיות (S+ משמאל לחוד משולש הדיבור).

בהרצאה זו המבוססת על ניתוח איכותני תימטי-נראטיבי של שתיקות והתבטאויות כלפי שתיקה בתכניות "סליחה על השאלה" עולה כי זרות-ריחוק וקרבה בכלל, ובהקשר שתיקות בפרט אינם דיכוטומיים: לא השתיקות עצמן (S+, S-) של בייקר) וגם לא ניגוד דיבור/שתיקה. אלה עולים כמכלול שמשתנה ונצבע בהתאם לנאראטיב: נושאי השיח; מיצוב הדוברים; ציפיות ומטענים רגשיים וחברתיים.

תכנית הטלוויזיה "סליחה על השאלה" (כאן 11) נבחרה משום הפורמאט והנאראטיב הייחודיים שלה. חווית ההשתייכות לקבוצות מיוחדות בחברה כפי שהיא מסופרת באופן ישיר ונטול טיוחים על ידי חברי הקבוצה כמו גם (באמצעות השאלות) על ידי האחרים (אני/זולת) – מזמנים ולכן מזמינים התבוננות בשתיקות הקרבה והריחוק: שתיקות שעולות בדברי המשיבים (אך גם שתיקות העולות בשאלות).

למחקר נבחרו קבוצות שארגון משפחתי עומד במרכז הנרטיב שלהן; תכניות שחריגה מנורמה מוסרית עומדת במרכזן וקבוצות שבמרכזן מוגבלות פיזית. שיטת המחקר לבחינה ותיאור תימטי של שתיקות של זרות, שתיקות של קרבה ושתיקות של ריחוק וקרבה יונקת ממודל מחקר מבוסס שדה (שטראוס וקורבין 1994) כשקידוד התימות נעשה בצורה ספיראלית ולכן מושגת נאראטיב (ראו ראפל ומיי 2015). שלב הקידוד הפתוח מוקדש לזיהוי מילולי וההתנהגותי של שתיקות: דיבור על שתיקות ושתיקות התנהגותיות דוגמת הפסקת הדיבור, שינוי נושא ועוד. לאחר שלב ההמשגה של השתיקות מתבוננת הקטגוריאציה בפרי ההמשגה מנקודת המבט של יחסי ריחוק וקרבה. מאלה עולה כי השתיקות נפרשות על פני רצף שאינו ליניארי, דוגמת יחסים

איטראטיביים (מעגליים או ספיראליים). השתיקות ויחסיהן לדיבור יכולים לספר ולקיים יחדיו ולחוד ריחוק וקרבה: כלפי העצמי, כלפי הזולת וכלפי התימות עצמן.

דרך ההתבוננות בשתיקות מבקש המחקר (1) להעשיר ולדייק נאראטיבים של ריחוק וקרבה של היחיד, קבוצת ההשתיקות והחברה; (2) לבחון את תרומת המחקר האיכותני בכלל ומחקר תימאטי נאטיבי בפרט למיצוב/הצפה של המציאות, כאן ריחוק וקרבה שתיקות ודיבור, לא כדיכטומיות אלא כמרקם נאראטיבי.

אינטימיות כמשאב מוסרי: ממצאים מתוך מחקר אתנוגרפי על קבוצת נשים שיישמה תוכנית לדיאלוג בין

תרבותי בפריפריה

גב' יעל סקורקוביץ, אוניברסיטת חיפה ומכללת עמק יזרעאל

המושג "אינטימיות" מזוהה עם ערכים של פתיחות, כנות, אהבה, חשיפה עצמית ואותנטיות. היכולת להיות אינטימיים ולחוות אינטימיות עם אחרים נתפסת כמשהו שיש לשאוף אליו, ומקנה ערך ומשמעות לחיים. גם המחקר האתנוגרפי, המבוסס על יחסים קרובים וממושכים של החוקר. עם מושאי המחקר, רואה באינטימיות משאב החיוני על מנת לזכות באמון של המשתתפות. ים, לגלות אמפתיה כלפיהם ולהתחקות אחר נקודות מבטם. לאור זאת, הרצאה זו תבקש לבחון מפרספקטיבה ביקורתית כיצד הפכה 'אינטימיות' למשאב סמלי נחשק המשמש להערכה ולגיטימציה של היחסים החברתיים בכלל, והיחסים המחקריים בפרט?

ההרצאה תציג ממצאים מתוך עבודת דוקטורט אתנוגרפית שליוותה במשך כשלוש וחצי שנים (2016-2019) קבוצת נשים שיישמה תוכנית עירונית לדיאלוג בין תרבותי בפריפריה הצפונית. התוכנית פעלה בשנים 2009-2019 וכללה 22 משתתפות יהודיות בגילאי 40-70: חצי מהן ממוצא מזרחי או אשכנזי ומזוהות עם מעמד הביניים בעיר, וחצי מהן ממוצא אתיופי ומזוהות עם המעמד הנמוך בעיר. במהלך עשר שנות פעילותן קיימו חברות הקבוצה מפגשים קבועים, טיפחו חברויות ביניהן, יזמו פרויקטים קהילתיים מגוונים ואף יצאו לטיול משותף באתיופיה.

בהתבסס על הממצאים שיוצגו, אבקש לטעון כי ביסוס יחסים אינטימיים באמצעות פרקטיקות דיסקורסיביות וגופניות הפך לערך מרכזי בקבוצה, ושימש עבור המשתתפות כתשתית מוסרית לפעולתה וכמדד להערכת הצלחתה. היכולת לטפח יחסים אינטימיים בין משתתפות ממוצא אשכנזי ומזרחי ובין משתתפות ממוצא אתיופי הקנתה גישה למכלול של תגמולים סמליים וחומריים, שחולקו בין המשתתפות באופן דיפרנציאלי, ויצרו הבחנות בין משתתפות "ראויות" ו"אותנטיות" ובין משתתפות "צבועות" ו"אינטרסנטיות". מערכת זו של תגמולים והבחנות מוסריות חלה גם עליי, כחוקרת שהצטרפה לקבוצה בשלביה המתקדמים. אציע כי הבחירה של חברות הקבוצה למסגר את פעילותן סביב היחסים האינטימיים ביניהן מאפשרת להן לכונן את הסובייקטיביות שלהן ביחס לשיחים מגדריים, מעמדיים ואזרחיים, ומעוגנת ברעיונות ניאו ליברליים המקדשים אותנטיות, תשוקה פנימית וחשיפה עצמית כאמות מידה מוסריות. אמות מידה אלו מעצבות גם את היחסים המחקריים והידע שמיוצר מתוכם, ודורשות בחינה רפלקסיבית של המגבלות ונקודות העיוורון הטמונות בהן.

מחקר איכותני בזמני הסלמה של קונפליקט מתמשך: סיפורן של זהות חברתית ושותפות מחקרית

ד"ר אוריאנה עבוד ארמלי, המכללה האקדמית עמק יזרעאל; ד"ר מיכל רז רותם, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

גיוון חברתי עשוי לייצר ניגודים ומתחים בין קבוצות חברתיות שונות. מתחים אלה, עשויים להשפיע על מפגשים בין קבוצות במרחבים משותפים המתרחשים במצבי חיים שונים, דוגמת מקומות עבודה ומגורים. המגעים והחיים במרחב משותף הופכים מורכבים יותר כאשר הם מתרחשים בהקשר של חברה שסועה ובה קונפליקט לאומי מתמשך, הטומן בחובו היסטוריה של עוינות והתפרצויות אלימות. בישראל, מפגשים מעין אלה מתקיימים בצילו של הקונפליקט הישראלי-פלסטיני המתמשך, שהסלמתו, מהווה קרקע פורייה להחרפת הקיטוב בין הקבוצות המעורבות בקונפליקט ומקיימות אינטראקציות במרחבים משותפים. מבצע שומר החומות כמו גם אירועי מאי 2021, המחישו כיצד הסלמה זו, מבליטה את שבריריות היחסים והא-סימטריה בין קבוצת הרוב (יהודים) ובין קבוצת מיעוט (ערבים) החיות בישראל בכלל ובערים מעורבות בפרט.

המחקר שיוצג מתחקה אחר החוויות והתפיסות של חברי/ות מועצה בערים מעורבות בישראל אודות המשמעות שהם/ן מייחסים/ות לחיים משותפים ושותפויות פוליטיות בזמני אסקלציה של הקונפליקט הישראלי-פלסטיני. איסוף הנתונים התקיים בסמוך למבצע שומר החומות ואירועי מאי 2021. נערכו 17 ראיונות עומק עם חברי/ות מועצה, ערבים/ות ויהודים/ות, נשים וגברים. הממצאים שיוצגו יתייחסו למבנה יחסי הכוח בין הקבוצות (ערבים ויהודים) בערים המעורבות וכיצד הוא משתקף בתפיסות המרואיינים/ות את החיים המשותפים בעיר. כמו כן, נעמוד על טיב השותפויות הפוליטיות בזמני אסקלציה כקטליזטור להרגעת האלימות בשטח.

בנוסף, נדון כיצד מציאות מורכבת של קונפליקט מתמשך ואקוטי מחלחלת אל תוך ההליך המחקרי ומאלצת את החוקרות (ערביה ויהודייה) להתמודד עם סוגיות משמעותיות שונות קרי זהות, כוח, א-סימטריה.

תצוגת פוסטרים

הבניית זהות גברית בישיבות הסדר

איתי אביאור, אוניברסיטת בר אילן

רבים מבוגרי התיכונים בציונות הדתית בוחרים ללמוד מספר שנים בישיבת הסדר. הישיבות הינן מוסדות כל-גבריים בהם רוב העיסוק מוקדש ללימוד תורה, תוך שהות ממושכת בישיבה בתנאי פנימייה. כאשר אחד הדגלים המרכזיים אותו הן מניפות הוא שילוב שנות לימוד התורה עם תקופת השירות הצבאי. שנות הלימוד בישיבה, שנות ה'בגרות הצעירה' ('young adulthood'), מהוות שנים מעצבות ומכוננות בגיבוש הזהות של בחורי הישיבות, כאשר אחד מרבדי הזהות המרכזיים שמתגבשים בתקופה זאת היא הזהות הגברית: תפיסה של אדם את עצמו כגבר, סביב הציפיות, הנורמות והתפקידים אותם מייצגת לו החברה. בפוסטר אני מבקש להציג את ממצאיי לגבי הבניית הזהות הגברית בישיבות הסדר: כיצד תופסים בוגרי ישיבות את המאפיינים של הזהות הגברית המובנית בישיבות הסדר ואת הדרכים בהן מתרחשת הבנייה של זהות גברית בישיבות, וכן מהי חוויתם אל מול הבניית זהות זו.

המחקר נערך בקרב בוגרי ישיבות במגזר הציוני-דתי, מזרמים שונים. במסגרת המחקר רואיינו 15 בוגרי ישיבות, בטווח של שנה עד חמש שנים מסיום הלימודים, מתוך רצון לבחון פרספקטיבה רחבה ורפלקטיבית על חווית הישיבה, יחד עם שמירת הזיכרון הטרי מהחוויה. הנתונים שנאספו מהראיונות נותחו ניתוח תימטי.

ממצאי המחקר מראים כי זהות הגברית המובנית בישיבות נוצרת מתוך מתח בין מאפייני גבריות מוכרת ומקובלת, 'גבריות סטריאוטיפית', לבין מאפייני גבריות מסוג אחר, בעלת קווים 'נשיים', המאתגרים בצורות שונות את הזהות הגברית הראשונה. מחד, הישיבה מעצימה מאפיינים של עדינות ורכות, שיח רגשי ומודעות רגשית, וכן מבכרת אינטלקט, דעת ומחשבה על פני עיסוק בגוף. מאידך, ביטויי כוחנות שונים, צורת הדיון בבית המדרש וגילויים של תחרותיות אסרטיבית, מעצימים נוכחות של מאפיינים גבריים 'מקובלים'. בוגרי ישיבות שונים חווים אמביוולנטיות אל מול ההכוונה לצדדים עדינים ו'נשיים' על פני הגבריות המוכרת להם, כאשר לצד קולות של רווחה ומציאת מקום בגבריות האחרת, עולים קולות של התמודדות וקושי מול חוסר קבלה בחברות שונות והתמודדות מאתגרת בפן הזוגי.

המחאה נגד אלימות באום אלפחם: שיח המחאה והצגת זהות לאומית

עאִישה אגבאריה, האוניברסיטה העברית בירושלים

למרות שתפקוד אתרי רשתות חברתיות כמרחבים ציבוריים ושוויוניים של ביטוי, קבלת מידע ודמוקרטיזציה מוטל בספק רב (McPherson et al., 2001; Sunstein, 2018). אתרי רשתות חברתיות נתפסים לעיתים קרובות כפלטפורמות למוביליות חברתית וכמרחבים דמוקרטיים המאפשרים התנגדות לתופעות חברתיות ופוליטיות שונות (Howard et al., 2011; Pearce & Rodgers, 2020; Wolfsfeld et al., 2013). מאמר זה מתייחס לתפקיד האפשרי של אתרי רשתות חברתיות כמנוף להבניית זהויות קולקטיביות בעת מחאה (Treré, 2015). מאמר זה מבקש להתייחס לשימוש שעושים מנהיגים חברתיים ברשתות חברתיות למיגור אלימות ופשעה. אני מתייחסת לאלימות כמשבר חברתי אשר נקשר ליחסי הקבוצה הסובלת ממנה והמדינה, כאשר התקשורת המסורתית נתפסת כחלק ממוסדות המדינה מול הרשת החברתית שנתפסת כבמה אלטרנטיבית.

משבר האלימות והפשעה בחברה הערבית בישראל הוא אחד המשברים הקשים ביותר שחברה זו חוותה מאז הקמת מדינת ישראל. עם מספר נרצחים ופצועים ההולך ומתגבר משנה לשנה, עולים קולות המתייחסים לתפקיד גופי הביטחון והממשל הישראליים ביצירת משבר זה (בלעום, 2022). המחאה הארוכה והבולטת ביותר נגד אלימות ופשעה הייתה מחאת "התנועה הפחמאווית המאוחדת" בעיר אום אלפחם שנמשכה כארבעה חודשים רצופים ופעילויותיה עוד מתקיימות מעת לעת. מחאה זו הופנתה בעיקר נגד משטרת ישראל כאשר זו הואשמה בשיתוף פעולה עם גורמי הפשיעה ובהזנחה מכוונת של התפשטות הנשק בחברה הערבית. מאמר זה מציג את המחאה נגד אלימות באום אלפחם כמקרה בוחן להצגת הזהות הלאומית בשיח המחאה, ובוחן את מרכיבי ואפיוני הזהות הקולקטיבית המוצגת בבמה התקשורתית הרשמית היחידה של התנועה הפחמאווית המאוחדת, דף הפייסבוק שלה, דרך ניתוח תוכן איכותני.

במאמר מוצגות התמות העיקריות המתייחסות להיבטי הזהות בפרסומי דף הפייסבוק של התנועה הפחמאווית המאוחדת. ההתייחסות אל סממנים בולטים וברורים לזהות והתייחסות להגדרה העצמית באופן ישיר נוספת לבחינת הנרטיב המוצע באשר למחאה בפרט ולמעמד החברה הערבית בישראל בכלל. מאמר זה מוסיף להבנת שיח הרשתות החברתיות בחברה הערבית בישראל בעתי משבר וכן השימוש ברשתות אלה ככלי מחאתי וכבמה להבניית זהות קולקטיבית. מחקר עתידי הכולל התייחסות למחאות נוספות ואירועים משבריים יכול להעמיק את הבנת השימוש בטכנולוגיות השונות לשם הבניית זהות והפגנת מחאה דרך הצעת נרטיב מקביל וחתרני.

סיפורן של גננות יהודיות וערביות בערים מעורבות בישראל: דילמות ואתגרים של גננות המשתתפות במיזם "הגן שלי מגוון"

סמר אלידינה, אוניברסיטת בן גוריון ומכללת קיי; ד"ר אפנאן מסארווה-סרור, אוניברסיטת בן גוריון ומכללת דוד ילין; ד"ר מיכאל שטרנברג, אוניברסיטת בן גוריון; ד"ר טלי זיו, אוניברסיטת בן גוריון

בחברות הנמצאות בסכסוך ממושך, ילדים מפתחים דעות קדומות שליליות ביחס לקבוצה ה'אחרת' כבר בגיל צעיר. הילדים רואים את קבוצתם באור חיובי ומיחסים רגשות שליליים ודעות קדומות לקבוצה ה'אחרת' (Nasie & Bar-Tal, 2020). מחקרים מראים כי מגע בין קבוצתי מאפשר להפחית יחס שלילי ולצמצם דעות קדומות כלפי ה'אחר' (Allport, 1954) גם בקרב ילדים צעירים (Pettigrew & Tropp, 2006). תנאים חשובים להצלחת המגע הם עידודו ע"י דמות סמכות (Allport, 1954) ותמיכה בו ברמה המערכתית (Paluck et al., 2021). לאור זאת, פיתחנו את תכנית "הגן שלי מגוון" המבוססת על מגע ישיר בין ילדי גן לבין גננת מקבוצה חברתית "אחרת". התכנית מבקשת ליצור מרחב בגן שמאפשר היכרות עם גיוון חברתי ותרבותי. מטרת התכנית להפחית דעות קדומות ולקדם עמדות חיוביות יותר כלפי "האחר" באמצעות חשיפת הילדים לגננת מהקבוצה האחרת.

נתוני המחקר נאספו בראיונות עומק שנערכו בקרב תשע גננות בין השנים 2020 ו-2022 בהן התבקשו לתאר את חוויותיהן ביישום התכנית (Johnson & Rownaalds, 2012). הראיונות נערכו בזום ובשפת האם של הגננת. כל ראיון ארך בממוצע כשעה והתמקד בחוויה של הגננת, בתפיסתה את חווית הילדים, באתגרים איתן התמודדה ובהשלכות של יישום התכנית. כל הראיונות הוקלטו ותומללו לאחר קבלת הסכמת הגננות. בראיונות נחשפו החששות מחד וההתמודדות מאידך של הגננות עם המשימה המורכבת שעמדה בפניהן ועלו ההתלבטויות והאתגרים הרגשיים והחברתיים של הגננות. בקרב הגננות התעוררו שאלות, התלבטויות ודילמות בעת המפגש עם "האחר" ובתחושות שלהן כמייצגות את קבוצתן. זיהינו מגוון אסטרטגיות התמודדות שהגננות השתמשו בהן במהלך המפגשים, חלקן היו קשורות לזהות חברתית ואחרים לזהות מקצועית. בלטה בסיפורים הבדלים בקרב הגננות: רוב הגננות הערביות בחרו להתמקד בשיתוף הפן החברתי והתרבותי שלהן בגן האחר. לעומתן ההתמקדות של הגננות היהודיות הייתה לרוב בפן המקצועי. נציג חוויות אלו מנקודת מבטן של הגננות ונתאר כיצד הן תרמו להצלחת המיזם והמשכיותו גם בתקופה סוערת ואלימה ביחסים בין יהודים לערבים בערים המעורבות.

תקשורת מעבר למגבלה: שימושים של מתבגרים ומתבגרות על הרצף האוטיסטי ברשתות חברתיות מקוונות

ד"ר מיכל אלון-תירוש, המכללה האקדמית עמק יזרעאל; נעמה מאיר, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

הרשתות החברתיות המקוונות הפכו לחלק בלתי נפרד מחיי היומיום. בין המשתמשים נמנים גם מתבגרים ומתבגרות על הרצף האוטיסטי, זאת למרות היותם מאופיינים בקשיים בתקשורת החברתית, שעלולים להקשות עליהם. הן גם ברשתות המקוונות. קיים מחסור במחקרים המתמקדים בחוויות הסובייקטיביות של מתבגרים ומתבגרות על הרצף האוטיסטי ביחס לשימוש ברשתות החברתיות המקוונות. המחקר הנוכחי בחן סוגיה זו באמצעות ראיונות עומק מובנים למחצה עם עשרה מתבגרים ומתבגרות המאובחנים על הרצף האוטיסטי. הראיונות התמקדו בדפוסי השימוש של המרואיינים והמרואיינות ברשתות החברתיות המקוונות ובצרכים עליהם שימוש זה עונה.

ניתוח הראיונות התמקד בשלוש תמות מרכזיות: סיבות לשימוש ברשתות, אופן השימוש ברשתות ומאפיינים חברתיים של הרצף האוטיסטי הבאים לידי ביטוי במהלך העיסוק ברשתות.

ממצאי המחקר מלמדים כי מתבגרים ומתבגרות על הרצף האוטיסטי עושים שימוש ברשתות חברתיות מקוונות למרות המגבלות התקשורתיות. המרואיינים והמרואיינות הביעו רגשות חיוביים לגבי שימוש ברשתות החברתיות, התייחסו למקום שהאינטראקציות ברשת תופסות בחייהם. ולתרום שיש לתרגול ברשת להתמודדות עם הליקויים החברתיים שמאפיינים אוטיזם. ניכר היה כי הרשתות תורמות להם. ברמה הרגשית. עם זאת, נמצא כי אופן השימוש שלהם. ברשתות לרוב אינו חברתי, אלא יותר "טכני", ובמהלך הראיונות נחשפו מגבלות רבות באופן השימוש שלהם. ברשתות.

ממצאי המחקר מבליטים את חשיבות הכוונת המתבגרים והמתבגרות על הרצף האוטיסטי ביחס לשימוש ברשתות החברתיות המקוונות. היבט זה משמעותי מאחר ולמרות המקום המשמעותי שהרשתות תופסות בחיי המתבגרים והמתבגרות, בשונה מתחומים מרכזיים אחרים בחייהם, הם. אינם. מקבלים. את הכוונה לגבי שימוש ברשתות.

מחקר זה אינו המחקר הראשון שבחן שימוש של אנשים ונשים על הספקטרום האוטיסטי ברשתות החברתיות המקוונות. עם זאת, בשונה ממחקרים קודמים, זהו מחקר איכותני, שמתייחס באופן ספציפי למתבגרים ולמתבגרות על הרצף, ומסתמך על שיחות עם המתבגרים והמתבגרות עצמם. בניסיון להבין את הרגשות ואת החוויות האישיות בעת השימוש ברשתות חברתיות מקוונות.

המחקר מספק הסתכלות חדשה וחשובה על הנושא, ומבליט את הצורך במחקרים נוספים במסגרתם משוחחים באופן ישיר עם מתבגרים ומתבגרות על הרצף האוטיסטי על רשתות חברתיות מקוונות ועל נושאים נוספים.

עמדות האמהות החרדיות לגבי שילוב ילדם עם ASD בחינוך הרגיל

רבקה אלקובי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מחקר זה בדק את עמדות האימהות החרדיות לגבי שילוב ילדן עם (ASD) Autism Spectrum Disorder בחינוך הרגיל. שאלת המחקר העיקרית הייתה: מה הן העמדות של אימהות מהמגזר החרדי לגבי שילוב ילדן עם ASD במערכת החינוך הרגילה? חשוב לבדוק את עמדות האימהות במגזר זה מכיוון שיכולים להיות מאפיינים מסוימים במגזר שעשויים להשפיע על ההתייחסות לשילוב בפרט ול-ASD בכלל. מחקרים קודמים הראו את חשיבות של בחינת עמדות הורים אך אף מחקר לא בחן עמדות אימהות חרדיות לגבי שילוב.

שיטת המחקר: המחקר נערך לפי הגישה האיכותנית באמצעות ראיונות חצי מובנים. במחקר זה נערכו ראיונות ל-7 אימהות לילדים עם ASD מהמגזר החרדי. התיאום בין החוקרת לבין ההורים המעוניינים להשתתף במחקר נעשה על ידי עובדות סוציאליות מרשויות הרווחה או עובדת סוציאלית מטעם אלו"ט. הראיונות נותחו על פי השיטה התמטית והוצגו באמצעות תיאור גדוש.

ממצאים עיקריים: מתוך התמות עלו כמה ממצאים עיקריים והם: קשיי ההתמודדות של האימהות החרדיות בגידול ילד עם ASD התבטאו בעיקר בקבלת האבחנה ובתהליך ההכרה בלקות. הכוחות שלהן התגלו בדרכי ההתמודדות, בבחירת הפעולות סביב השילוב ובתחושת המסוגלות העצמית; ממצא מעניין התגלה במאפייני הקהילה החרדית. מדברי האימהות החרדיות עולה כי הקהילה החרדית מתייחסת לילדים עם ה-ASD באופן טבעי והוגן מצד אחד בעוד שבמקביל ישנו קונצנזוס תרבותי שלא מדברים על הלקות בפומבי; אימהות חרדיות מעוניינות לשלב את ילדן עם ה-ASD במוסדות הרגילים בכלל, ובמוסדות המשתייכים למגזר החרדי בפרט, גם אם הם פחות מקצועיים ממוסדות מקבילים במגזרים אחרים; עוד נמצא כי לא כל מוסדות החינוך החרדיים מסכימים לשלב בתוכם תלמידים עם ASD, אך במוסד חרדי בו משולב תלמיד עם ASD יש אווירה תומכת ומקבלת מצד המורים והחברים לכיתה. עם זאת, חלק מהאימהות מציינות כי קיים חוסר ידע ומקצועיות בקרב אנשי החינוך במוסדות החרדיים.

דיון ומסקנות: מסקנות המחקר הן כי חשוב לשלב ילדים עם ASD בחינוך הרגיל, וחשוב למצוא בעבורו מוסד המתאים לסגנון החינוך בביתו; האמונה מעניקה לאימהות כוחות וחוסן נפשי להתמודד עם הקשיים בגידול הילד ומעצימה אותן; יש בתי ספר יסודיים במגזר החרדי אשר יש להם את הכלים המקצועיים לשילוב ילדים עם ASD, לעומת זאת, אין כאלו בשכבה העל יסודית.

בשל כך, המלצת המחקר הינה להעסיק בבתי הספר החרדים יותר אנשי מקצוע אשר יטמיעו את תכנית השילוב בצורה מקצועית ומותאמת לילדי ASD. התמקצעות זו תאפשר למנהלי בתי הספר לחוש ביטחון לקבל לשילוב בבית ספרם תלמידים עם ASD ולהורים שקט נפשי כי ילדם מקבל את טיפול מקצועי והולם.

ציר ההוגנות החינוכית בין קרבה לריחוק

ד"ר הדס ברודי שרודר, מכון ברנקו וייס והמרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט
כאשת חינוך ופדגוגיה וסוציולוגית של החינוך ממכון ברנקו וייס וממכללת לוינסקי מעסיקה אותי מאד שאלת ההוגנות החברתית. הזכות הבסיסית של כל אדם לנוע חברתית כערך מרכזי של צדק חברתי. השדה החינוכי מהווה זירה מהותית במתן הוגנות. מאחר ושעות רבות מהיום תלמידים נמצאים בבית הספר ובכיתה בפרט, שאלת מרכיבי הפדגוגיה של הוגנות נמצאת במרכז המחקר. המחקר מנסה להבין את התמות המרכזיות הנתפסות על ידי אנשי החינוך כמייצרות הוגנות בבתי הספר לנוער בסיכון במכון ברנקו וייס. המחקר התבצע בחמישה בתי ספר ברחבי הארץ והתבסס על תצפיות באינטראקציות של תלמידים ואנשי חינוך, בראיונות עומק חצי מובנים עם חמישה מנהלים וחמישה מובילי פדגוגיה בבתי הספר השונים, ראיון עם פסיכולוג רשת ברנקו וייס. המתודולוגיה התבססה על תיאוריה מעוגנת בשדה על ידי קידוד ומציאת קטגוריות וניתוח לידי המשגת תמות מרכזיות.

מתוך ניתוח הממצאים נמצא כי התמה המאפיינת את ההבנה הפדגוגית בהוגנות היא הציר של קרבה וריחוק. כמו החוקרים האיכותניים הנדרשים לריחוק וקרבה כך גם אנשי החינוך. החידוש במחקר זה הוא בהמשגת הפדגוגיה של ההוגנות בבתי ספר לסיכון. המסקנה העיקרית היא שאומנות מדויקת המוצאת את האיזון במתח בין קרבה לריחוק היא היוצרת הוגנות. היכולת של אנשי החינוך להתקרב, להכיל, לאהוב, להתמסר באופן הכי אותנטי ומעמיק לבין היכולת שלהם להתרחק, לדרוש, להעביר אחריות, לצפות, לתת ליפול ולהיכשל. לדעת מתי להתקרב ומתי להתרחק, מתי לדרוש ומתי להפרות, מתי לתת אחריות ומתי להכיל. מתחים באים לידי ביטוי בצירים הבאים:

בין הכלה לדרישות, בין תלות לעצמאות, בין פרטנות לסטנדרטיזציה בין תחושת מסוגלות והצלחה לכישלונות, בין תמונת עתיד לבין הישרדות של הכאן ועכשיו בחיי היומיום. בין משוב מידי, תכופ, שקוף ואותנטי לבין קביעת מטרות ויעדים. בין עיסוק בזהות אישית ומפגש עם עצמי המתמודד עם כאבים ואתגרים לבין אחריות קולקטיבית ותרומה לאחרים. בין עבודה על מיומנויות רגשיות חברתיות לבין עבודה על ידע קוגניטיבי שנדרש בבגרויות. הפוסטר ייצג ויזואלית את הצירים השונים שמתארים מתחים בין קרבה לריחוק בפדגוגיה.

"מוסר כליות - חוויותיהן של בנות זוג לתורמי כליה אלטרואיסטים"

יקוט ספיר דסה, אוניברסיטת בר-אילן

תרומות איברים מן החי, לזרים, הינה תופעה המתפתחת בהיקפיה בעשורים האחרונים. הסיפור הישראלי, הוא סיפור ייחודי, ישראל ממוקמת במקום הראשון בעולם בתרומות אלטרואיסטיות בין זרים. לפני כחמש שנים, זכינו להציל חיים. בן זוגי, תרם את כלייתו לאישה שלא הכרנו וחייה השתנו. במקביל להתרגשות הגדולה, מסתתרות חוויות שאינן מדוברות – חוויותיהן של בנות זוג לתורמים אלטרואיסטיים שמתמודדות עם אתגרים לאורך שלבי התרומה ולאחריה. בישראל, בת הזוג איננה חלק מתהליך התרומה הרשמי.

נושא הכנס "קרבה וריחוק" מתכתב עם היבטים במחקרי: אנשים זרים, הופכים לקרובים כאשר האחד נתן את כלייתו לשני והציל את חייו. בנות הזוג, שאמורות להיות קרובות לתורם, אינן שותפות מבחינה פורמלית לבדיקות, לוועדות ולאישורים לתרומה. משפחה זרה, של מקבלי התרומה, הופכת לקרובה, כאשר הם אסירי תודה ולרוב משתוקקים לקרבה עם משפחת התורם, ולא תמיד ישנה התאמה לרצון התורם וזוגתו וכן להפך. במחקר אני בודקת מהי חווית זוגותיהן של התורמים, במטרה להשמיע את קולן, להשפיע על מדיניות תהליך המיון וליווי התורם ומשפחתו.

זהו מחקר פנומנולוגי, באמצעות ראיונות עומק חצי מובנים, אני מנתחת את חוויתן של בנות הזוג לתורמים אלטרואיסטים מתוך העולמות התאורטיים של אלטרואיזם ומופעה השונים של סולידריות, ומהגישה המערכתית של המודל האקולוגי של ברנופברנר (1997) בדגש על מקומה של הזוגיות, המשפחה והקהילה בתהליך התרומה ולאחריה.

בממצאים עולה המתח בין קול ה"לבד" למול ה"יחד", בדידות מול אינטימיות של הזוג סביב התרומה, מקבלת ההחלטה ועד ההחלמה, לבד – יחד – מול הקהילה, שהיא גורם מחזק ותומך, ומנגד יכולה להחוות כחסרת גבולות. דילמות בין הרצון לשתף בסיפור התרומה בכדי להרחיב את מעגל התורמים ולקבל הכרה, למול הרצון באנונימיות ופרטיות. בנוסף, עלה הצורך בשינוי בתהליך המיון לתרומה, והרחבתו להסברה זוגית בשלבי התהליך, וכן הצורך בתמיכה לזוגותיהן של התורמים והרחבת חלק מהזכויות הניתנות לתורם ברמת הפרט - לרמה משפחתית.

תקשורת שיווקית וארגונים ללא כוונת רווח: שימוש במודלים וכלים השאובים מהעולם העסקי לגיוס כספים לאלכ"רים בנושאי סביבה – המקרה הישראלי

ניר ימיני, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב; שרון חלבה-עמיר, אוניברסיטת בר-אילן

ארגונים ללא כוונת רווח (אלכ"רים) יכולים לאמץ כלים ומודלים שיווקיים השאובים מהמגזר הפרטי – לצורך גיוס כספים מפרטיים וחברות. הכלים והמודלים המובאים בספרות האקדמית והמקצועית, הם מודלים מוכרים ומבוססים הידועים היטב למגזר הפרטי ומשמשים בעיקר תאגידים וחברות. מכאן נובעת שאלת המחקר: באיזו מידה משתמשים מגייסי כספים באלכ"רים העוסקים בנושאי סביבה ובעלי חיים בישראל, בכלים ומודלים השאובים מהמגזר הפרטי, לצורך גיוס כספים, כפי שמציעה הספרות המחקרית?

לצורך כך נבחנו במחקר זה חמישה כלים ומודלים הידועים היטב למגזר הפרטי, באמצעות ראיונות עומק מובנים-למחצה עם עשרה מגייסי כספים ומנכ"לים, בשמונה ארגוני סביבה ובעלי חיים הפועלים בישראל. הראיונות נותחו בשתי דרכים, הראשונה – ניתוח תמטי, השנייה – סיווג המודעות והשימוש בכלים ומודלים השאובים מהמגזר הפרטי, באמצעות מטריצה המציגה את מידת המודעות והאימוץ של אלכ"רים ביחס לכלים אלו. במקביל למחקר זה, החוקר הועסק במשרה מלאה כמנהל גיוס כספים בארגון סביבה בישראל, כאשר בעת המחקר הוא בעל שבע שנות ניסיון בניהול, שיווק וגיוס כספים בארגוני סביבה בישראל.

הראיונות התקיימו עם אנשים שלחוקר היכרות מוקדמת איתם, אך לא אישית. הקרבה והריחוק במחקר זה באים לידי ביטוי בשני אופנים. הראשון: באופן טבעי, מצב עניינים זה מעמיד את החוקר "האובייקטיבי", שהוא גם מנהל גיוס כספים בעצמו במצב בו מעלים לפניו קשיים, אתגרים או בעיות שונות והוא נדרש להמשיך לפעול בכובעו המחקרי ולא להשיב או לשאול שאלות העלולות להטות את תשובות המראיינים. השני: קיים מתח מובנה בין ארגונים ללא מטרות רווח, לבין מודלים שיווקיים שמטרתם להשיא רווחים, כך שמראיינים שונים אף נמנעים במכוון מיישומם של כלים ומודלים שיווקיים, למרות ההיכרות איתם. חידושו המתודולוגי של מחקר זה בא לידי ביטוי במטריצה איכותנית אשר פותחה באופן ייחודי לצורך המחקר, ומאפשרת למקם ארגונים בתוך טבלה ממיננת לצורך מודעות ואימוץ של כלים ומודלים שיווקיים. מטריצה זו יכולה לשמש במחקרי המשך, לשמש אלכ"רים אחרים לצורך בחינה עצמית של אימוץ כלים ומודלים שיווקיים, ואף יכולה לשמש את המגזר הציבורי והפרטי. המחקר חושף את הפער בין הספרות האקדמית והמקצועית לבין מידת מודעותם של מגייסי הכספים לכלים ולמודלים והיקף יישומם בפועל. אלכ"רים מעדיפים לגייס עובדים חסרי ניסיון בעלי זיקה לתחום הפעילות של הארגון, על פני אנשי מקצוע מנוסים בשיווק. בנוסף, אף על פי שהמראיינים מודים בפה מלא כי כל שקל עוזר, הם לא מודעים ולא משתמשים בכלים ומודלים עסקיים. גם בקרב בעלי הניסיון וההיכרות עם כלים ומודלים עסקיים, נראה שהם בוחרים במודע שלא להשתמש בהם. חוסר המודעות של הארגונים לכלים ומודלים אלו, מוביל שימוש חלקי. יהא זה אך סביר להניח כי מודעות הייתה מסייעת לארגונים להכיר את הכלים והמודלים על בוריים ולהשתמש בהם כיאות כדי לשפר את גיוס הכספים שלהם.

מהבסיס הצבאי לכיתת הלימוד : נרטיבים של קצינים פורשי צה"ל אשר בחרו בקריירה שנייה בשדה

החינוכי

ד"ר אורן כהן זדה, מכללת תלפיות

התופעה של נייודות עובדים בין מקומות עבודה ופיתוח קריירה שנייה נפוצה מאוד בעשור האחרון. בעשור האחרון אנו עדים לתופעה מקובלת בה קצינים בכירים פורשי צה"ל, בחרים בקריירה שנייה בשדה החינוכי. גילם הצעיר של פורשי צה"ל מאפשר להם לפנות לקריירה שנייה ולהשתלב במערכת החינוך. מחקר זה עסק בשאלות הבאות: מדוע בחרת אוכלוסייה זו לחבור דווקא לשדה החינוכי לתפקידי חינוך והוראה? כיצד אוכלוסייה זו רואה את השדה החינוכי בישראל? מה הם קווי הדימיון והשוני בין מפקד בצבא למורה ומחנך בשדה החינוכי? עד כמה המיומנויות המקצועיות שנרכשו במהלך השירות הצבאי מסייעים להם בתפקידי חינוך והוראה בשדה החינוכי?

המחקר בוצע על פי הפרדיגמה האיכותנית-קונסטרוקטיביסטית, המתאפיינת ביחסה ההוליסטי לתופעה הנחקרת ומאפשרת לחוקרים להבין תופעות ומצבים כישויות שלמות. במחקר השתתפו 30 קצינים וקצינות מצה"ל אשר בחרו בהוראה ובתפקידי חינוך כקריירה שנייה, מהם 8 נשים ו-22 גברים, בעלי ותק של 24 שנות שירות בצה"ל. כלי המחקר המרכזי במחקר זה הוא ריאיון מובנה למחצה. המרואיינים נדגמו בשיטת דגימה מכוונת (purposeful sample).

מתוך הראיונות התגבשו והתחדדו תמות מרכזיות העוסקות בחווייתן של אנשי הקבע. ממצאי המחקר מעידים שרוב אוכלוסיית אנשי הקבע תיכננה את השתייכותה לשדה החינוכי עוד בהיותה במדים מתוך תשוקה ורצון עז לתרום לחינוכו של הדור הצעיר. לאורך כל שנות שירותם, הם יזמו מרצונם מיזמים חינוכיים – קהילתיים לטובת האוגדה בה הם שירתו.

כך, שהעיסוק בחינוך ובהוראה הוא מבחינתם המשך טבעי לעיסוקם בצבא והמשך תרומתם לחברה. רובם תיארו אוריינטציה גבוהה להוראה ולהדרכה ונתפסו תמיד בעיני החיילים והקצינים ביחידתם כדמויות חינוכיות בעבור אוכלוסיית אנשי הקבע. זאת ועוד, רובם מתארים בשלות אמיתית ומסוגלות לעמוד באתגרים בשדה החינוכי.

מבחינה יישומית תוצאות המחקר יכולות לסייע בבחינת התוכנית והתאמתה לאוכלוסייה הספציפית וכן בבחינת סוגי הליווי ותוכני הסיוע שיש להציע לפורשי צבא בשנות עבודת הראשונות כאנשי חינוך בישראל.

חוויית החיים של משפחה לאדם עם שיתוק מוחין ונכות פיזית-קרבה וריחוק במחקר עצמי

גל לוי, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

מחקר זה הנו מחקר נרטיבי על בני משפחה אחת, בה בן משפחה עם שיתוק מוחין מסוג קוואדריפליה ספסטית, כלומר שיתוק בארבעת הגפיים. מטרת המחקר הייתה לבדוק כיצד בני המשפחה מתמודדים, עם החיים לצד בן משפחה עם שיתוק ונכות פיזית. שאלת המחקר הייתה כיצד חווה משפחה של אדם עם שיתוק מוחין ונכות פיזית את החיים לצידו? המחקר הוא מחקר עצמי ואני אחת מבני המשפחה, ראיינתי בווידאו את כל בני משפחתי וניהלתי יומן חוקר. ניתחתי את הראיונות של כל אחד בנפרד (ניתוח הוליסטי) ולאחר מכן ניתחתי את כל הראיונות, ניתוח תמתי פרשני, בכדי למצוא תמות משותפות. התמות המרכזיות שעלו הן: אמא לוחמת- תפקידה וחשיבותה של האם במשפחה; חוסר מודעות- היריון מרובה עוברים, לידה בחירום, לידת פגים, גידול תאומים זהים שאחד מהם עם נכות יחד עם שני אחים גדולים הנמצאים כבר בבית וכן מציאות שמשתנה; שיתוק מוחין- דרכי הביטוי של הפגיעה, הכוללת בעיקר ניתוחים ומיכשור המסייע לדיבור, עמידה, התניידות וכו'; המשפחה המורחבת- חשיבותה של המשפחה המורחבת והתגייסותה מינקות ועד בגרות והשפעת הריחוק הגאוגרפי על האינטראקציה וההבנה של החיים שהשתנו. אחת ממסקנות המחקר הייתה שככל שהשיח המשפחתי אודות הפגיעה פתוח יותר כך תחושת הקבלה והצמיחה גדולים יותר ובאים לידי ביטוי בחשיבה ובשיח מצמיח ומחזק. אני אחותו הגדולה של שי שלו שיתוק מוחין, ועם זאת הייתי גם בתפקיד החוקרת והייתי צריכה להפעיל, בשלבים שונים של המחקר, מעין ניתוק רגשי, עד כמה שניתן, ולשאול את השאלות הקשות את בני משפחתי הכוללים את אחיי והוריי ובנוסף לכך כתבתי יומן חוקר שגרם לי להסתכל על כל התמונה ממרחק.

תפקידו של בלוג אישי ככלי ללמידה משמעותית בקורס אינטגרטיבי

ד"ר אפרת לוצאטו, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט; ד"ר דפנה פונו, המרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט

בשנים האחרונות גוברת הקריאה ללמידה חדשנית ומשמעותית במערכת החינוך בכלל ובמוסדות להכשרת מורים בפרט (Avidor-Unger & Forkosh-Baruch, 2018). למידה אינטגרטיבית וחוצת דיסציפלינות תואמת במידה רבה קריאה זו (Rooks & Winkler, 2012). במרכז האקדמי לוינסקי-וינגייט מתקיים מזה ארבע שנים קורס אינטגרטיבי חדשני המתמקד בתחום לקויות הלמידה, במסגרת התוכנית לחינוך מיוחד. ייחודיות הקורס באה לידי ביטוי במספר מימדים: איחוד שלושה היבטים הנוגעים ללקויות למידה: קוגניטיבי, רגשי-חברתי ורב-תרבותי; הובלה משותפת של הקורס על ידי מספר מומחיות תוכן תוך יצירת זיקה ביניהן וכן גמישות במרחבי למידה, הרכבי קבוצות וזמנים משתנים. בנוסף, הקורס מתאפיין בפרקטיקות הוראה מגוונות, החותרות למעורבות לומדים גבוהה ולמידה משמעותית.

קורס זה מוגדר כקורס בלמידה מעורבת (Bizami, Tasir & Kew, 2022). רובו מתבצע בכיתה פנים אל פנים, אך אמצעי הוראה מרכזי אשר מלווה את הקורס הוא הבלוג הדיגיטלי. במהלך הקורס הסטודנטים מנהלים באופן רציף בלוג אישי, בו הם כותבים תובנות מתוך השיעור שלמדו, מנתחים מאמרים, סרטים והרצאות המהווים חלק מהותי מהקורס. הכתיבה בבלוג מהווה בסיס ל"מערכת יחסים דיגיטלית" בין הסטודנט למרצה. הספרות מצביעה על יתרונות הבלוג ככלי מלווה להכשרת סטודנטים להוראה וכן להתפתחות מקצועית של מורים (Biberman-Shalev, 2018), אולם נשאלת השאלה מהי משמעותו של כלי הוראה זה, המתקיים מרחוק, להוראה משמעותית בקורס המתנהל פנים אל פנים? האם ובאלו אופנים שימוש בכלי "מרוחק" מאפשר ואולי מייצר דווקא קירבה?

ההרצאה תציג ניתוח תוכן תמטי של 57 בלוגים של סטודנטיות שלמדו בתוכנית לחינוך מיוחד בין השנים 2018 – 2019. הניתוח התבצע על ידי המרצות שהובילו את הקורס, לאחר סיום הקורס ומתן הציונים. מתוך הניתוח עלו ארבע תמות מרכזיות המשלבות בין היבטים קוגניטיביים להיבטים רגשיים: (1) הבעה חופשית של רגשות משמעותיים שעלו בעקבות הלמידה בכיתה; (2) היזכרות מחודשת הן בתכני הקורס, והן בחוויות ילדות מוקדמות; (3) הבנה מעמיקה של תפקיד המורה בהוראת תלמידים עם לקויות למידה (4) התייחסות פתוחה וביקורתית לפרקטיקות הוראה ייחודיות בשיעורים. על בסיס ממצאים אלה ניתן להציג את הבלוג הדיגיטלי ככלי למידה משמעותי המשלב בין הוראה קרובה ורחוקה, ומאפשר העמקה בתכני השיעור ומעבר לו. בנוסף, ניתן להצביע על תפקידו הייחודי של הבלוג כמשמש פלטפורמה למטה-פדגוגיה, וכיומן אישי רפלקטיבי. שילוב זה יכול להוות מודל בהכשרה להוראה, לבניית קורסים מיטביים שיחברו בין הוראה מקרוב והוראה מרחוק.

אימהות לעולם אינה מסתיימת: תפיסת התפקיד האימהי של נשים בגיל הזקנה

רות ממון, אוניברסיטת תל אביב; פרופ' דבי רנד, אוניברסיטת תל אביב; ד"ר מיכל אברך בר, אוניברסיטת תל אביב

רקע ומטרות: השתתפות בעיסוקים משמעותיים (כמו התנדבות או פעילויות פנאי) חשובה לבריאות ולרווחה האישית של אנשים זקנים, אך מעטים המחקרים שהתמקדו בעיסוקים המשמעותיים לנשים בזקנה. בפרט, קיים פער במחקר אודות העיסוקים הכלולים בתפקיד האימהי, אף כי ידוע שאימהות נשאר ממשמעותית עבור נשים לאורך כל חייהן, נמצאו רק מחקרים מעטים שהתייחסו למערך העיסוקים הכרוכים בתפקיד האימהי בגיל הזקנה. יתכן כי מיעוט המחקר בנושא גורם לכך שהתערבויות שיקומיות המיועדות לזקנים מאושפזים אינן מותאמות לתפקידים הייחודיים לנשים זקנות. לכן, מטרת המחקר היא לתאר את תופעת האימהות בגיל הזקנה ואת העיסוקים הכלולים בו דרך תפיסותיהן וחוויותיהן של נשים זקנות. שיטה: מחקר איכותני בסוגה הפנומנולוגית. הגישה הפנומנולוגית מבקשת לחשוף את עולם המשמעות של היחיד ואת פרשנותו לגבי הסובב אותו ועל כן נבחרה במחקר זה. אימהות בריאות בגיל הזקנה (<65) הוזמנו להשתתף בראיון עומק חצי-מובנה בנושא תפיסת התפקיד האימהי והעיסוקים ופעילויות היומיום הכרוכים בו. הראיונות תומללו במלואם ונערך ניתוח נושאי לפי שקדי, שכלל ניתוח ראשוני וניתוח ממפה בגישת Bottom-UP לזיהוי תמות מרכזיות. להגברת מהימנות המחקר, ניתוח הראיונות נערך בטריאנגולציה של חוקרות. ממצאים: עשרים ושבע נשים בגילאי 66-93 עם מאפיינים גאוגרפיים ותרבותיים מגוונים השתתפו במחקר (15 ראיונות נערכו בבתי המשתתפות, ו-12 ראיונות נערכו מרחוק באמצעות הזום). עד כה, נותחו 14 ראיונות. מתוך הראיונות זהו שלוש תמות מרכזיות: שייכות מול נפרדות; להיות שם עבור הילדים; ואימהות כזהות עיסוקית. משמעות העיסוקים הכלולים בתפקיד האימהי היא ייחודית, בהתאם למאפיינים אישיים והקשרי החיים והסביבה של המשתתפות. מסקנות: חווית האימהות ייחודית בגיל הזקנה. חלק מהעיסוקים הכרוכים בתפקיד ממשיכים משלבים קודמים בחיי הנשים, ואילו אחרים ייחודיים לשלב זה. הבנה זו של ייחודיות התפקיד האימהי של אימהות זקנות חשובה לתכנון התערבויות שיקומיות שמטרתן הגברת השתתפות של נשים זקנות בעיסוקים משמעותיים.

"המערכת מאוד ג'נדראלית. מיידעים רק את האמא" – חוויות של אבות אומנים בישראל

ד"ר שמרית פרינס אנגלסמן, המכללה האקדמית אשקלון, שירות האומנה-מכון סאמיט; ד"ר נדב פרץ-וייסודובסקי, המכללה האקדמית אשקלון

רקע: משפחת אומנה נועדה לאפשר שהות זמנית במשפחה, לילד/ה בסיכון שהוצא לסידור חוץ ביתי. חוויותיהן של אמהות ושל הורים אומנים נחקרו, אולם הידע על החוויה של אבות אומנים הוא מצומצם יחסית (Heslop 2016).

שאלת המחקר: כיצד תופסים אבות אומנים את תפקידם, וכיצד הם חווים את תהליך האומנה? מתודולוגיה: מחקר איכותני, במסורת פנומנולוגית. מסורת זו מדגישה את החשיבות לפתח מודעות לחוויות הנחקר ולהבין את מושגיו ובכך להעמיק את ההבנה של חלק מההתנהגויות האנושיות (Creswell & Creswell, 2017).

כלי המחקר: ראיון עומק חצי מובנה ל-15 אבות אומנים. אוכלוסיית המחקר: גיל האבות הממוצע הוא 52 וכולם מתגוררים בישראל באזור ירושלים והדרום ומתנדבים בשירות האומנה של מכון סאמיט. המחקר התמקד באבות באומנת מאגר, ולא באומנת קרובים (סבים/אחים/דודים) שמשמשים בתפקיד למעלה משנתיים.

ניתוח הנתונים: ניתוח הנתונים נערך בהתאם לשיטת הקידוד לקטגוריות ועל בסיס התאוריה ושיטת המחקר המעוגנת בנרטיבים. ניתוח הנתונים נערך בהדרגתיות בשלושה שלבים מרכזיים: ניתוח ראשוני, ניתוח ממפה וניתוח ממוקד (שקדי, 2010).

ממצאים: ממצאים ראשוניים של המחקר יוצגו ויתארו תהליך שחלק מאבות האומנה עוברים תוך התמקדות בהיבט המגדרי של מקום האב במשפחת האומנה. הממצאים משקפים כי האבות האומנים עוברים מעבר מגדרי נרטיבי מ"עמדה נענית" ל"עמדה מעוניינת" באומנה.

דיון: המחקר מלמד שהאבות עוברים תהליך מהיותם מובלים על ידי האמהות למשימת האומנה ועד היותם נאבקים כי לא יתייגו אותם בהבניות מגדריות היות והם חווים את תפקידם כמשמעותי עבור ילדי האומנה. האבות ממלאים תפקיד משמעותי בפיתוח הקשר עם הילד/ה באומנה וחשים סיפוק במשימת האומנה. על אף ההזדמנות לנתח את ההורות האבהית ללא המרכיב הביולוגי עדיין יש תבניות מגדריות אופפות שהאבות האומנים חווים.

מסקנות: הבניות מגדריות אוניברסליות חודרות גם אל עבר ההורות האומנת וחשוב לעודד פרקטיקה שתקדם את מעורבות האבות האומנים בסידור האומנה.

A Creative Balance Between School Leaders' Internal Priorities and External Agendas During COVID-19 Pandemic

Sherry Ganon-Shilon, The Open University; Ayelet Becher, The Open University

School principals' professional work during COVID-19 crisis calls for a creative balance between internal priorities and external agendas. Their principalship has become more complex (Stone-Johnson & Weiner, 2022) and necessitated their sense-making more crucially. The tensions between professional obligations and commitments to external accountabilities create ambiguities in principals' work. Pressured to make their own sense of educational work in schools and to give sense to their staffs, school leaders act as creative mediators. Through a dual sense-making framework, this qualitative research focused on elementary and high school leaders' considerations and strategies while perceiving and enacting their professional work during the pandemic.

A collective case study framework (Stake, 2000) investigated and compared multiple cases (N=16) of complexity in school leaders' professional work from different categories of Deprivation Index as calculated by the Israeli Ministry of Education. We conducted semi-structured interviews (Kvale, 2008) with all participants and used a thematic analysis methodology to code and interpret the data (Creswell, 2021).

The analysis surfaced two major themes and sub-themes: (1) School leaders' protective mediation of external requirements. Principals acted as protective mediators by focusing on (a) retaining professional discretion - making sense of the tension between catering students' educational needs and meeting district's demands; and (b) preserving professional status - making sense of parents' and Teachers' Union requirements and professional values; (2) School leaders' collaborative mediation of internal priorities. Principals acted as collaborative mediators where their sense-giving foregrounded shared accountability through (a) sharing crisis leadership expertise; and (b) establishing school's normative orientation. Findings call into methodological questions: (1) To what extent does a collective case study design contribute toward understanding the unique nature of school leadership professionalism from different contexts during uncertain times? and (2) Which socially distant methodology is flexible in examining effective school leaders' strategies while dealing with the pandemics?

Suggested Strategies for Reducing Gaps in Cancer Care: Supports and Barriers to Occupational Therapy Referrals Identified by Oncology Staffs

Dr. Khawla Loubani, Tel-Aviv University; Dr. Katie Polo, University of Indianapolis; Dr. Mary F. Baxter, Texas Woman's University; Prof. Debbie Rand, Tel-Aviv University

Main Topic: Limited understanding of Occupational-Therapy (OT) role in oncology negatively impacts referrals, and collaborations with staffs in hospital and community settings.

Exploring staff's perspectives may help explain why referrals to OT are lacking, provide deeper insights into referral barriers and strategies to improve referrals.

Methods: A qualitative explanatory multiple case study design was used. Explanatory design help explain phenomenon. Multiple case-study design is used to examine the same phenomenon (lack of referrals) in a variety of contexts (hospital/community) among a particular population (oncology staffs). Face-to-face focus groups were used for data collection. Group discussions were recorded and transcribed verbatim. Two researchers analyzed the data using a grounded theory approach. A third researcher performed an external audit to confirm logical reasoning and to support dependability. Member checking with two participants was performed to determine accuracy of experiences and increase finding's credibility.

Results: Participants preferred in-person meetings although the study was conducted during COVID-19 restrictions and could have been done via videoconferencing. Six focus groups were conducted (13 social-workers and 15 nurses .. Four main themes emerged regarding barriers to OT referrals: bureaucracy, non-accessibility to OT, lack of knowledge of OTs role in oncology and limited knowledge linking symptoms with daily-functioning. Supports to referral included communication and collaboration with OTs. Participants suggested practical solutions to improve referrals. Similar study is currently conducted in the USA using videoconferencing. Similarities and differences between both countries will be discussed.

Conclusion: OT's role in oncology is poorly understood, and professionals lack the ability to link symptoms to functional difficulties therefore the need to refer to OT services is not understood. Current oncology staffs can implement strategies presented to improve referrals to OT. This study could address the conference theme by sharing similarities and differences regarding data collection and issues related to face-to-face and videoconferencing.